UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (laajennettu kuudes jaosto)

16 päivänä kesäkuuta 2011 *

Asiassa T-240/07,

Heineken Nederland BV, kotipaikka Zoeterwoude (Alankomaat), ja

Heineken NV, kotipaikka Amsterdam (Alankomaat),

edustajanaan asianajajat T. Ottervanger ja M. de Jong,

kantajina,

vastaan

Euroopan komissio, asiamiehinään aluksi A. Bouquet, S. Noë ja A. Nijenhuis, sittemmin A. Bouquet ja S. Noë, avustajanaan asianajaja M. Slotboom,

vastaajana,

* Oikeudenkäyntikieli: hollanti.

jossa vaaditaan [EY] 81 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä (asia COMP/B/37.766 – Alankomaiden olutmarkkinat) 18.4.2007 tehdyn komission päätöksen K(2007) 1697 osittaista kumoamista ja toissijaisesti kantajille määrätyn sakon alentamista,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (laajennettu kuudes jaosto),

toimien kokoonpanossa: V. Vadapalas (esittelevä tuomari), joka hoitaa puheenjohtajan tehtäviä, sekä tuomarit A. Dittrich ja L. Truchot,

kirjaaja: hallintovirkamies J. Plingers,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 25.3.2010 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Tosiseikat

1 Kantajat Heineken Nederland BV ja Heineken NV kuuluvat Heineken-konserniin (jäljempänä Heineken), joka tuottaa ja myy olutta. Heineken NV vastaa konsernin johdosta ja Heineken Nederland BV on tuotannosta vastaava yhtiö. Heineken NV omistaa täysin omistamansa tytäryhtiön Heineken Nederlands Beheer BV:n välityksellä Heineken Nederlandin koko osakekannan.

2 Heineken on yksi Alankomaiden olutmarkkinoiden neljästä suuresta toimijasta. Muut näillä markkinoilla toimivat suuret panimot ovat ensinnäkin InBev-konserni (jäljempänä InBev), joka tunnettiin ennen vuotta 2004 nimellä Interbrew ja jonka johdosta vastaa InBev NV ja tuotannosta tytäryhtiö InBev Nederland NV, toiseksi Grolsch-konserni (jäljempänä Grolsch), jonka johdosta vastaa Koninklijke Grolsch NV ja kolmanneksi Bavaria NV -yhtiö.

3 Kantajat ja kolme muuta näillä markkinoilla toimivaa suurta panimoa myyvät oluttaan loppuasiakkaalle erityisesti kahden jakelukanavan kautta. Nämä ovat yhtäältä hotelli- ja ravintola-alan jakelukanava ”horeca” eli hotellit, ravintolat ja kahvilat, joiden myymä olut kulutetaan kyseisissä liiketiloissa, sekä toisaalta markettien ja viini- ja alkoholimyymälöiden jakelukanava ”food”, jonka kautta ostettu olut on tarkoitettu kotikulutukseen. Viimeksi mainittuun sektoriin kuuluu myös jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmentti. Kyseisistä neljästä panimosta vain InBev ja Bavaria toimivat viimeksi mainitulla segmentillä.

4 Mainitut neljä panimoa ovat Centraal Brouwerij Kantoorin (jäljempänä CBK) jäseniä. Se on kattojärjestö, joka perussääntönsä mukaan edustaa jäsentensä etuja ja koostuu yleiskokouksesta ja erilaisista komiteoista; näitä ovat esimerkiksi hotelli- ja ravintola-alaan liittyvistä kysymyksistä vastaava komitea ja rahoituskomitea, josta on tullut toimintaa ohjaava komitea. CBK:n sihteeristö laatii kokouksia varten kutsut ja juoksevasti numeroidut pöytäkirjat, jotka lähetetään niihin osallistuneille jäsenille.

Hallinnollinen menettely

5 InBev toimitti 28.1.2000 sekä 3.2.2000, 25.2.2000 ja 29.2.2000 päivätyillä kirjeillä joukon lausuntoja, jotka koskivat tietoja rajoittavista kauppatavoista Alankomaiden

olutmarkkinoilla. Nämä lausunnot toimitettiin Euroopan komission tekemän tutkimuksen – joka ajoittui erityisesti vuoteen 1999 – yhteydessä; tutkimus koski yhteistoimintamenettelyjä ja mahdollista määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä Belgian olutmarkkinoilla. InBev esitti yhdessä näiden lausuntojen kanssa myös leniency-hakemuksen sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 1996, C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto) mukaisesti.

6 Komissio teki InBevin lausuntojen johdosta 22. ja 23.3.2000 tarkastukset kantajien ja muiden asianomaisten yritysten tiloissa. Kantajille ja muille asianomaisille yrityksille myös lähetettiin lisätietopyyntöjä vuosina 2001–2005.

7 Komissio lähetti 30.8.2005 väitetiedoksiannon kantajille ja muille asianomaisille yrityksille. Kantajat esittivät tiedonannosta kirjalliset huomautuksensa 24.11.2005 päivätyssä kirjeessä. Yksikään asianomaisista osapuolista ei pyytänyt kuulemisen järjestämistä.

8 Komissio toimitti 26.1. ja 7.3.2006 päivätyillä kirjeillä täydentäviä asiakirjoja kantajien tiedoksi. Nämä asiakirjat olivat InBeville osoitetut tietopyynnöt ja niihin annetut vastaukset.

9 Komissio teki 18.4.2007 päätöksen K(2007) 1697 [EY] 81 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä (asia COMP/B/37.766 – Alankomaiden olutmarkkinat; jäljempänä riidanalainen päätös), jonka lyhennelmä julkaistiin 20.5.2008 Euroopan unionin virallisessa lehdessä ja joka annettiin kantajille tiedoksi 24.4.2007 päivätyllä kirjeellä.

Riidanalainen päätös

Kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen

10 Riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetaan, että kantajat sekä yritykset InBev NV, InBev Nederland, Koninklijke Grolsch ja Bavaria ovat osallistuneet yhtenä kokonaisuutena pidettävään jatkettuun EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseen 27.2.1996–3.11.1999 sitoutumalla sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuteen, jonka tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua yhteismarkkinoilla.

11 Rikkominen muodostui ensiksi oluen hintojen ja hinnankorotusten yhteensovittamisesta Alankomaissa sekä hotelli- ja ravintolasektorilla että kotikulutuksen sektorilla, jakelijan tuotemerkeillä myytävä olut mukaan luettuna, toiseksi yksittäisille asiakkaille Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen, kuten toimipaikoille myönnettävien lainojen, ajoittaisesta yhteensovittamisesta sekä kolmanneksi asiakaskunnan jakamisen ajoittaisesta yhteensovittamisesta sekä Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorilla että kotikulutuksen sektorilla (riidanalaisen päätöksen 1 artikla sekä 257 ja 258 perustelukappale).

12 Panimoiden kilpailunvastaiset menettelyt toteutettiin riidanalaisen päätöksen mukaan monenvälisissä epävirallisissa kokouksissa, joissa kokoontuivat säännöllisesti yhteen Alankomaiden olutmarkkinoiden neljä suurinta toimijaa, sekä täydentävissä kahdenvälisissä tapaamisissa, joihin samat panimot osallistuivat eri kokoonpanoissa. Riidanalaisen päätöksen mukaan nämä tapaamiset olivat tarkoituksellisesti salaisia, ja osallistujat tiesivät, etteivät ne olleet luvallisia (riidanalaisen päätöksen 257–260 perustelukappale).

13 Ensinnäkin 27.2.1996–3.11.1999 pidettiin joukko monenvälisiä kokouksia, joita kutsuttiin nimellä ”Catherijne-neuvottelut” (Catherijne overleg) tai ”pöytäkirjakomitea” (agendacommissie). Riidanalaisessa päätöksessä todetaan, että näiden kokousten, jotka oli suunnattu hotelli- ja ravintolasektorille mutta jotka saattoivat koskea myös kotikulutuksen sektoria, tarkoituksena oli pääasiallisesti sovittaa yhteen oluen hintoja ja hinnankorotuksia, keskustella ostohyvitysten määrän rajoittamisesta ja asiakaskunnan jakamisesta sekä sovittaa yhteen joitakin muita kaupan ehtoja. Näissä kokouksissa keskusteltiin myös jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hinnoista (riidanalaisen päätöksen 85, 90, 98, 115–127 ja 247–252 perustelukappale).

14 Toiseksi riidanalaisessa päätöksessä todetaan panimoiden kahdenvälisistä kontakteista, että InBev ja Bavaria tapasivat 12.5.1997 ja keskustelivat jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hinnankorotuksesta (riidanalaisen päätöksen 104 perustelukappale). Lisäksi komission mukaan kantajat ja Bavaria tapasivat vuonna 1998 keskustellakseen hotelli- ja ravintolasektorin yrityksiä koskevista rajoituksista (riidanalaisen päätöksen 189 perustelukappale). Komissio toteaa, että myös kantajilla ja Grolschilla oli 5.7.1999 kahdenvälisiä kontakteja, jotka koskivat kompensaatiota niille kotikulutuksen sektorin asiakkaille, jotka toteuttivat väliaikaisia hinnanalennuksia (riidanalaisen päätöksen 212 ja 213 perustelukappale).

15 Lopuksi riidanalaisen päätöksen mukaan InBevin ja Bavarian välillä oli vuonna 1997 kahdenvälisiä kontakteja ja tietojenvaihtoa, jotka liittyivät yleisiin keskusteluihin oluen hinnoista sekä erityisempiin keskusteluihin jakelijan tuotemerkistä. Jakelijan tuotemerkkiin liittyneet kahdenväliset tietojenvaihtokontaktit kesä- ja heinäkuussa 1998 koskivat myös belgialaisia panimoita. Komissio täsmentää, että näissä keskusteluissa olivat läsnä kantajat ja Grolsch (riidanalaisen päätöksen 105, 222–229 ja 232–236 perustelukappale).

16 Heineken NV:n vastuun on katsottu perustuvan siihen, että rikkomisen aikana se omisti täysin tytäryhtiönsä Heineken Nederlandin välittömästi tai välillisesti, ja tämän seikan – joka vahvistetaan muualla asiakirja-aineistossa – on katsottu osoittavan, että se vaikutti ratkaisevasti tytäryhtiönsä kauppapolitiikkaan (riidanalaisen päätöksen 400–414 kohta).

Kantajille määrätty sakko

17 Riidanalaisen päätöksen 3 artiklan a kohdassa kantajille määrätään yhteisvastuullisesti 219 275 000 euron suuruinen sakko.

18 Sakon määrän laskemiseksi komissio sovelsi [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 23 artiklan 2 kohtaa ja suuntaviivoissa neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja [EHTY] 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) esitettyä laskutapaa (riidanalaisen päätöksen 436 ja 442 perustelukappale). Kantajille määrätty sakko määritettiin tämän laskutavan mukaisesti rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella (riidanalaisen päätöksen 437 perustelukappale).

19 Kilpailusääntöjen rikkominen luokiteltiin ”erittäin vakavaksi”, sillä siinä oli lähinnä kyse hintojen, hinnankorotusten ja muiden kaupan ehtojen säännöllisestä yhteensovittamisesta sekä asiakaskunnan jakamisesta (riidanalaisen päätöksen 440 perustelukappale). Komissio otti lisäksi huomioon kilpailunvastaisten menettelyjen tarkoituksellisesti salaisen luonteen sekä sen, että rikkominen vaikutti koko Alankomaiden alueeseen ja koko olutmarkkinoihin eli niin hotelli- ja ravintolasektoriin kuin

kotikulutuksenkin sektoriin (riidanalaisen päätöksen 453 ja 455 perustelukappale). Komissio täsmensi myös, että nyt käsiteltävässä asiassa ei ollut otettu huomioon kilpailunvastaisten menettelyjen todellista vaikutusta Alankomaiden markkinoihin, sillä sitä ei pystytty mittaamaan (riidanalaisen päätöksen 452 perustelukappale).

20 Komissio kohteli kantajia eri tavalla ottaakseen huomioon niiden tosiasialliset taloudelliset mahdollisuudet ja niiden painoarvon todettujen rikkomisten toteuttamisessa. Komissio käytti tämän vuoksi lukuja, jotka koskivat kantajien olutmyyntiä Alankomaissa vuonna 1998 eli rikkomisen viimeisenä kokonaisena kalenterivuonna. Kantajat sijoitettiin tällä perusteella ensimmäiseen luokkaan, jossa sovellettiin 65 miljoonan euron suuruista sakon laskentapohjaa (riidanalaisen päätöksen 462 perustelukappale).

21 Riittävän varoittavan vaikutuksen varmistamiseksi tämä laskentapohja kerrottiin kertoimella 2,5, koska Heinekenin liikevaihto oli huomattava (riidanalaisen päätöksen 464 perustelukappale).

22 Koska kantajat olivat tämän lisäksi osallistuneet rikkomiseen 27.2.1996–3.11.1999 eli kolmen vuoden ja kahdeksan kuukauden ajan, tätä sakon laskentapohjaa korotettiin 35 prosenttia (riidanalaisen päätöksen 465 ja 466 perustelukappale). Sakon perusmääräksi vahvistettiin siis 219 375 000 euroa.

23 Lopuksi komissio alensi sakon määrää 100 000 eurolla, sillä se myönsi, että hallinnollinen menettely oli nyt käsiteltävässä asiassa pitkittynyt kohtuuttomasti (riidanalaisen päätöksen 495–499 perustelukappale).

Menettely ja asianosaisten vaatimukset

24 Kantajat nostivat nyt käsiteltävänä olevan kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 4.7.2007 jättämällään kannekirjelmällä.

25 Unionin yleinen tuomioistuin siirsi 10.2.2010 tekemällään päätöksellä asian laajennetun kuudennen jaoston käsiteltäväksi työjärjestyksensä 14 artiklan 1 kohdan ja 51 artiklan 1 kohdan nojalla.

26 Unionin yleinen tuomioistuin esitti 12.2.2010 prosessinjohtotoimina kirjallisia kysymyksiä komissiolle, joka vastasi asetetussa määräajassa.

27 Asianosaisten lausumat ja vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin kuultiin 25.3.2010 pidetyssä istunnossa.

28 Koska esittelevä tuomari oli estynyt osallistumasta asian käsittelyyn suullisen käsittelyn päättymisen jälkeen, asia siirrettiin uudelle esittelevälle tuomarille; tämän tuomion päätösharkintaan osallistui kolme tuomaria, jotka ovat allekirjoittaneet sen työjärjestyksen 32 artiklan mukaisesti.

29 Kantajat vaativat, että unionin yleinen tuomioistuin

– kumoaa riidanalaisen päätöksen kokonaan tai osittain siltä osin kuin se koskee kantajia

– kumoaa niille määrätyn sakon tai alentaa sitä

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

30 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen

– velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

31 Kantajat esittävät kanteensa tueksi yksitoista kanneperustetta, joista ensimmäisen mukaan hyvän hallinnon periaatetta ja asetuksen N:o 1/2003 27 artiklaa on loukattu, kun kantajien ei ole annettu tutustua muiden asianomaisten yritysten väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin, toiseksi hyvän hallinnon periaatetta, ”huolellisuusperiaatetta” ja kontradiktorista periaatetta on loukattu, koska tutkimusta ei ole väitetysti suoritettu huolellisesti ja puolueettomasti, kolmanneksi syyttömyysolettamaa on loukattu, neljänneksi hallinnollisessa menettelyssä ei ole noudatettu kohtuullista käsittelyaikaa, viidenneksi kilpailusääntöjen rikkomisesta ei ole riittäviä todisteita, kuudenneksi EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetut sopimukset ja/tai yhdenmukaiset menettelytavat puuttuvat, seitsemänneksi rikkomisen kesto on määritelty väärin, kahdeksanneksi sakon määrän määrittämisessä on rikottu asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 3 kohtaa ja suuntaviivoja, loukattu yhdenvertaisen kohtelun ja oikeusvarmuuden periaatetta

sekä suhteellisuusperiaatetta ja perusteluvelvollisuus on laiminlyöty, yhdeksänneksi lieventäviä olosuhteita on arvioitu virheellisesti, kymmenes kanneperuste koskee hallinnollisen menettelyn keston vaikutusta sakon määrään ja yhdestoista kanneperuste sitä, että komission alensi sakon määrää liian vähän hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman pitkittymisen vuoksi.

32 Unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että ensiksi on tarkasteltava viidettä, kuudetta ja seitsemättä kanneperustetta, joilla pyritään lähinnä kiistämään kilpailusääntöjen rikkominen, seuraavaksi ensimmäistä, toista, kolmatta ja neljättä kanneperustetta, jotka koskevat väitettyjä menettelyvirheitä ja puolustautumisoikeuksien loukkaamista, sekä lopuksi kahdeksatta, yhdeksättä, kymmenettä ja yhdettätoista kanneperustetta, jotka liittyvät sakon määrän määrittämiseen.

Viides ja kuudes kanneperuste, joiden mukaan kilpailusääntöjen rikkomisesta ei ole riittäviä todisteita ja EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetut sopimukset ja/tai yhdenmukaiset menettelytavat puuttuvat

Asianosaisten lausumat

33 Viidennellä kanneperusteella kantajat väittävät lähinnä, että todisteet, joihin komissio on vedonnut riidanalaisessa päätöksessä, eivät riitä osoittamaan EY 81 artiklan rikkomisen olemassaoloa tavalla, joka ei jätä perusteltua epäilystä. Komission kyseinen johtopäätös on siten ristiriidassa syyttömyysolettaman ja perusteluvelvollisuuden kanssa.

34 Kantajat kiistävät tämän vuoksi riidanalaisen päätöksen kulmakivenä olevan InBevin lausunnon erityisen todistusvoiman, koska tämä lausunto on epäselvä ja ristiriitainen ja perustuu osittain kolmansien osapuolten antamiin tietoihin. Lisäksi ne moittivat komissiota siitä, ettei se arvioinut sitä, oliko tämä lausunto laadittu järkevästi ja tarkan harkinnan jälkeen, eikä ottanut huomioon siihen sisältyneitä kantajien puolesta puhuvia seikkoja.

35 Kantajat katsovat lisäksi, että alankomaalaisten panimojen edustajien moitituista kokouksista laatimat käsin kirjoitetut muistiinpanot, jotka ovat vaillinaisia, eivät myöskään riitä osoittamaan kilpailunvastaisen menettelyn olemassaoloa.

36 Kuudennella kanneperusteellaan kantajat kiistävät tiettyjen asiakirjatodisteiden, joihin kilpailunvastaisten sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuden olemassaoloa koskeva päätelmä perustui, merkityksellisyyden ja komission niitä koskevan tulkinnan.

37 Kantajat kiistävät, että panimoiden väliset yhteydet olisivat johtaneet sopimuksen tekemiseen, koska niillä ei koskaan ollut yhteistä tahtoa omaksua tietynlaista markkinakäyttäytymistä.

38 Kantajat kiistävät myös yhdenmukaistetun menettelytavan olemassaolon. Ne väittävät tältä osin, että käytettävissä olevat todisteet eivät osoita, että panimoiden väliset yhteydet olisivat poistaneet tai edes merkittävästi vähentäneet epävarmuutta, joka liittyi niiden tulevaan markkinakäyttäytymiseen. Ne katsovat sitä vastoin osoittaneensa riittävästi, että panimot päättivät markkinakäyttäytymisestään itsenäisesti.

39 Kantajat väittävät lisäksi, että moitituilla kokouksilla ei koskaan ollut kilpailunvastaista tavoitetta. Näissä kokouksissa keskusteltiin useista lainmukaisista aiheista, joten markkinatilannetta, kuten kuluttajahintoja kotikulutuksen markkinoilla ja tietyille hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaille tehtäviä tarjouksia, koskeneet keskustelut olivat ainoastaan satunnaisia ja epävirallisia.

40 Kantajat kiistävät lopuksi sen, että ne olisivat vastuussa Interbrew'n ja Bavarian välisistä jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmenttiä koskeneista keskusteluista, koska ne eivät toimi tällä segmentillä.

41 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

42 Viidennellä kanneperusteellaan kantajat moittivat komissiota lähinnä siitä, ettei se ole esittänyt oikeudellisesti riittävää näyttöä niistä tosiseikkoja koskevista toteamuksista, joiden perusteella se on todennut kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaolon. Kuudennella kanneperusteellaan ne riitauttavat kyseisen menettelyn luokittelun EY 81 artiklassa tarkoitetuiksi sopimuksiksi ja/tai yhdenmukaistetuiksi menettelytavoiksi. Näillä kahdella kanneperusteella pyritään kyseenalaistamaan kilpailusääntöjen rikkomista koskeva toteamus, joten niitä on tutkittava yhdessä.

43 EY 81 artiklan 1 kohdan mukaan yhteismarkkinoille soveltumattomia ja kiellettyjä ovat sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla.

44 Jotta voidaan katsoa, että kyseessä on EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimus, riittää, että kyseessä olevat yritykset ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa käyttäytyä markkinoilla tietyllä tavalla (asia T-7/89, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok., s. II-1711, Kok. Ep. XI, s. II-79, 256 kohta ja asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1487, 199 kohta).

45 Voidaan katsoa, että EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimus on tehty, kun sopimuspuolet ovat esittäneet yhteisen tahtonsa kilpailun rajoittamista koskevasta periaatteesta, vaikka suunnitellun rajoittamisen tarkemmista toteuttamistavoista vielä neuvoteltaisiin (ks. vastaavasti edellä 44 kohdassa mainittu asia HFB ym. v. komissio, tuomion 151–157 ja 206 kohta).

46 Yhdenmukaistetulla menettelytavalla tarkoitetaan sellaista yritysten välisen yhteensovittamisen muotoa, jolla korvataan tietoisesti kilpailun riskit yritysten välisellä käytännön yhteistyöllä tekemättä varsinaista sopimusta (asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4125, 115 kohta ja asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4287, 158 kohta).

47 Tältä osin EY 81 artiklan 1 kohta on esteenä kaikelle sellaiselle talouden toimijoiden väliselle suoralle tai välilliselle yhteydenpidolle, joka voi joko vaikuttaa jonkin tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle sen, kuinka on itse päätetty käyttäytyä tai aiotaan käyttäytyä markkinoilla, kun yhteydenpidon tarkoituksena on rajoittaa kilpailua yhteismarkkinoilla, tai josta seuraa, että kilpailu rajoittuu yhteismarkkinoilla (ks. vastaavasti edellä 46 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 116 ja 117 kohta).

48 Tältä osin on muistutettava, että siltä osin kuin on kysymys EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen toteen näyttämisestä, komission on esitettävä selvitys toteamistaan kilpailusääntöjen rikkomisista ja oikeudellisesti riittävä näyttö kilpailusääntöjen

rikkomisen muodostavista seikoista (asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998, Kok., s. I-8417, 58 kohta ja edellä 46 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 86 kohta).

49 Komission on siten esitettävä täsmälliset ja yhtäpitävät todisteet kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. vastaavasti asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok., s. II-2707, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

50 On kuitenkin korostettava, että kaikkien komission esittämien todisteiden ei tarvitse välttämättä täyttää näitä edellytyksiä kaikkien rikkomisen osatekijöiden osalta. Riittää, että seikat, joihin komissio vetoaa, kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna vastaavat tätä vaatimusta (ks. yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering ym. v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2501, 179 ja 180 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

51 Koska kilpailunvastaisten sopimusten kielto on yleisesti tunnettu, komissiota ei voida edellyttää toimittamaan asiakirjoja, jotka osoittavat nimenomaisesti kyseessä olevien toimijoiden yhteydenpidon. Niitä vaillinaisia ja hajanaisia asiakirjoja, jotka komissiolla on mahdollisesti käytettävissään, on kaikissa tapauksissa voitava täydentää päättelyllä, jonka avulla voidaan muodostaa kuva asiassa merkityksellisistä seikoista. Kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja indisioista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 55–57 kohta).

52 Kun komissio on esittänyt kilpailunvastaisen sopimuksen tai menettelytavan olemassaoloa koskevan toteamuksensa tueksi asiakirjatodisteita, niiden asianosaisten, jotka riitauttavat tämän toteamuksen unionin yleisessä tuomioistuimessa, tehtävänä ei ole pelkästään esittää vaihtoehtoista uskottavaa selitystä komission näkemykselle, vaan niiden on myös vedottava siihen, että riidanalaisessa päätöksessä mainitut todisteet olivat riittämättömiä rikkomisen olemassaolon toteen näyttämiseksi (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 187 kohta).

53 Tuomioistuinvalvonnan laajuudesta on vakiintuneessa oikeuskäytännössä todettu, että kun unionin yleinen tuomioistuin käsittelee kumoamiskannetta, joka koskee EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisesta tehtyä päätöstä, sen on yleisesti ottaen tutkittava kaikilta osin, täyttyvätkö EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset (ks. asia T-41/96, Bayer v. komissio, tuomio 26.10.2000, Kok., s. II-3383, 62 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

54 Syyttömyysolettaman periaatteesta, jota sovelletaan Euroopan unionin oikeuden yleisenä periaatteena erityisesti yrityksiä koskevien kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen, seuraa, että tilanteessa, jossa esiintyy epätietoisuutta, tuomioistuimen on ratkaistava asia sen yrityksen hyväksi, jolle rikkomisen toteamista koskeva päätös on osoitettu (edellä 46 kohdassa mainittu asia Hüls v. komissio, tuomion 149 ja 150 kohta ja yhdistetyt asiat T-44/02 OP, T-54/02 OP ja T-56/02 OP, T-60/02 OP ja T-61/02 OP, Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3567, 60 ja 61 kohta).

55 Näiden toteamusten perusteella on tutkittava, onko komissio nyt käsiteltävässä asiassa osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että kantajat ovat toiminnallaan syyllistyneet EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseen.

– InBevin lausunto

56 Ensiksi on syytä huomauttaa, että komissio nojautuu suurelta osin (ks. erityisesti riidanalaisen päätöksen 40–62 perustelukappale) InBevin leniency-hakemuksensa yhteydessä 28.1.2000, 3.2.2000, 25.2.2000 ja 29.2.2000 päivätyissä kirjeissään esittämiin lausuntoihin sekä niihin liitettyihin täydentäviin InBevin viiden johtajan antamiin lausuntoihin (riidanalaisen päätöksen 34 ja 40 perustelukappale; jäljempänä yhdessä InBevin lausunto).

57 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että InBevin lausunnossa viitattiin siihen, että olemassa oli ”erilaisia yhteistoiminnan muotoja – – panimojen välillä Alankomaiden olutmarkkinoilla”, ja siinä erotettiin toisistaan CBK:n yleiskokouksen viralliset kokoukset, CBK:n rahoituskomitean epäviralliset kokoukset ja samoihin aikoihin pidetyt ”muut kokoukset”, joita kutsuttiin nimellä ”Catherijne-neuvottelut” (Catherijne overleg), joiden kokoonpano vaihteli ja joista InBevin mukaan ei ole olemassa kirjallisia viitteitä. ”Muut kokoukset” voidaan jakaa seuraaviin: ”i) neljän suurimman panimon (Heineken, Interbrew, Grolsch ja Bavaria) hotelli- ja ravintolasektorin johtajien kokoukset – –, ii) hotelli- ja ravintolasektorista ja kotikulutuksen sektorista vastaavien johtajien yhteiset kokoukset (joista kaksi pidettiin vuonna 1998) ja iii) kotikulutuksen sektorista vastaavien johtajien kokoukset (joista yksi pidettiin vuonna 1999 – –)” (riidanalaisen päätöksen 41–46 perustelukappale).

58 InBevin lausunnon mukaan rahoituskomitean ”kokouksilla oli viralliset asialistat, mutta niissä keskusteltiin myös kotikulutuksen sektorin ja hotelli- ja ravintolasektorin hintojen vahvistamisesta; näistä keskusteluista ei laadittu pöytäkirjoja” (riidanalaisen päätöksen 43 perustelukappale).

59 Tämän lausunnon mukaan myös ”muissa kokouksissa” käsitellyt aiheet liittyivät sekä hotelli- ja ravintolasektoriin että kotikulutuksen sektoriin ja jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmenttiin (riidanalaisen päätöksen 47 perustelukappale).

60 Ensiksi hotelli- ja ravintolasektoria koskevissa keskusteluissa käsiteltiin kahta pääaihetta: ”olemassa oli perussopimus, joka koski ostohyvitysten enimmäismäärän vahvistamista hotelli- ja ravintolasektorilla – – toinen käsitelty aihe liittyi hotelli- ja ravintolasektorilla tehtyihin sijoituksiin; tarkoituksena oli säilyttää sektorin nykytilanne ja välttää asiakkaiden siirtymistä muiden panimojen asiakkaiksi” (riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappale).

61 Eräs InBevin johtaja ilmoittaa, ettei hän ole tietoinen kyseessä olevan sopimuksen tarkasta sisällöstä, ja eräs toinen johtaja kuvailee sitä ”erittäin monimutkaiseksi ja epämääräiseksi asteikkoja (hotelli- ja ravintolasektorille myönnettyjä ostohyvityksiä) koskevaksi sopimukseksi, johon emme koskaan ole osallistuneet”, ja toteaa, että ”yhteistoiminta käsitti hotelli- ja ravintolasektorista vastaavien johtajien kahdesti kuukaudessa pidetyt kokoukset, joissa käsiteltiin tiedossa olevia ’sääntöjen’ rikkomisia (tämä oli epämääräisesti sanottu; kyse oli väärinkäytöksistä markkinoilla)” (riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappale).

62 InBevin lausunnossa todetaan toiseksi kotikulutuksen sektorista, että keskusteluissa käsiteltiin sekä yleisesti hintatasoa että erityisesti jakelijan tuotemerkillä myytävää olutta.

63 Eräs InBevin johtaja toteaa yleisestä hintatasosta, että ”käytäntönä oli, että jokin panimo korottaa hintojaan ilmoitettuaan siitä etukäteen muille panimoille – –; aloitteen teki aina jokin suurista panimoista, yleensä Heineken; tällöin muille panimoille jäi riittävästi aikaa vahvistaa oma kantansa; vaikka panimot yhdenmukaistivat hintoja pääpiirteissään, kullakin niistä kuitenkin oli oma hintapolitiikkansa, jota ne noudattivat” (riidanalaisen päätöksen 51 perustelukappale).

64 InBev toteaa jakelijan tuotemerkillä myytävästä oluesta, että hintakeskusteluja oli käyty segmentin alankomaalaisten toimijoiden (Bavarian ja Oranjeboomin, jonka Interbrew myöhemmin osti) välillä vuodesta 1987. Se lisää, että ”nämä kaksi osapuolta olivat tulleet siihen tulokseen, myös keskusteltuaan asiasta yhdessä, että ne eivät

hyväksyisi minkään uuden toimijan tunkeutumista jakelijan tuotemerkkien asiakaskuntiensa keskuuteen, sillä se johtaisi volyymien pienentymiseen" (riidanalaisen päätöksen 52 perustelukappale).

65 InBevin lausunnossa todetaan Heinekenin ja Grolschin osallistumisesta tällä segmentillä, että "Alankomaiden markkinoille on tyypillistä merkittävä ero jakelijan tuotemerkillä myytävien oluiden (B-tuotemerkit) ja [muiden tuotemerkkien (A-tuotemerkit)] hintojen välillä; Heineken, joka ei toimi jakelijan tuotemerkkien segmentillä, on aina kieltäytynyt A-tuotemerkkien hinnankorotuksista, jos jakelijan tuotemerkillä myytävien oluiden hinnat eivät ole nousseet; Heineken on tällä tavoin harjoittanut epäsuoraa painostusta, joka on kohdistunut erityisesti jakelijan tuotemerkkien tuottajiin, kuten Bavariaan ja Interbrew'hun" (riidanalaisen päätöksen 53 perustelukappale).

66 InBev ilmoittaa, että näiden neljän panimon välillä, eli myös Grolschin läsnä ollessa, neuvoteltiin myös jakelijan tuotemerkkien hinnoista käsiteltäessä yleisemmin oluttuotemerkkien hintojen välillä säilytettäviä eroja. InBevin lausunnon mukaan "Heineken ja Grolsch eivät ole korottaneet hintojaan vuosiin, eivätkä niiden tuotemerkillä myytävien tai muiden panimoiden tuotemerkillä myytävien oluiden hinnat ole myöskään nousseet; Bavaria ja Interbrew ovat viime vuosina korottaneet hintojaan, ja Grolsch on noudattanut niiden esimerkkiä" (riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappale). Lausunnossa todetaan lisäksi, että "Catherijne-neuvotteluissa ryhdyttiin 3–4 vuotta sitten käymään epävirallisia keskusteluita hotelli- ja ravintolasektorista, ja myös CBK:n edustajat osallistuivat niihin; muutaman kerran jälkeen nämä kokoukset päätettiin jakaa jälleen kotikulutuksen sektoria koskeviksi kokouksiksi ja hotelli- ja ravintolasektoria koskeviksi kokouksiksi" (riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappale).

67 InBev ilmoittaa myös, että kun belgialainen panimo Martens hankki vuosista 1996–1997 alkaen itselleen osan markkinoista, tämä johti "jakelijan tuotemerkkien markkinoilla toimivien belgialaisten ja alankomaalaisten panimojen sopimukseen; Bredassa [sijaitsevassa hotellissa] pidettiin kaksi kokousta vuonna 1998 – –; niissä sovittiin, että jakelijan tuotemerkillä Alankomaihin ja Belgiaan sijoittautuneille asiakkaille

myytävän oluen myyntivolyymeja kunnioitettaisiin” (riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappale).

68 InBevin johtajien lausuntojen mukaan ”muiden kokousten” tarkoituksena oli vakuuttua yhteisesti siitä, että osapuolten markkinatoimenpiteet pysyisivät ”luonteeltaan kohtuullisina” (riidanalaisen päätöksen 46 perustelukappale).

69 InBev totesi tietopyyntöön 19.12.2001 antamassaan vastauksessa, että ”epävirallisten kokousten edeltävien vuosien asialistat ja pöytäkirjat tuhottiin marraskuun 1998 lopulla; näihin aikoihin markkinoille alkoi tihkua tietoja alankomaalaisten panimojen yhteistoiminnan olemassaolosta ja pelko heräsi siitä, että Alankomaiden kilpailuviranomainen puuttuisi asiaan; asialistoja tuhottiin myös tätä seuraavina vuosina” (riidanalaisen päätöksen 61 perustelukappale).

70 Aluksi on huomattava, ettei missään unionin oikeussäännössä tai millään unionin oikeuden yleisellä periaatteella kielletä komissiota tukeutumasta yhtä yritystä vastaan muiden moitittujen yritysten lausuntoihin. Muutoin komissiolle kuuluva todistustaakka EY 81 ja EY 82 artiklan vastaisista menettelyistä olisi mahdoton täyttää ja olisi yhteensopimaton EY:n perustamissopimuksessa komissiolle uskotun näiden määräysten moitteetonta soveltamista koskevan valvontatehtävän kanssa (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 192 kohta).

71 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajat eivät kiistä InBevin lausunnon tietoja, joiden mukaan kokouksia pidettiin alankomaalaisten oluentuottajien edustajien kesken. Kantajat eivät kiistä myöskään sitä, että ne olivat edustettuina useimmissa kokouksissa ja että kokouksissa keskusteltiin epävirallisesti yleisestä tilanteesta olutmarkkinoilla. Ne myöntävät toisaalta kanteessaan, että näissä kokouksissa ilmaistiin myös ajoittain huolenaiheita, jotka liittyivät kuluttajahintojen tasoon ja koskivat tiettyihin asiakkaisiin liittyviä ongelmia.

72 Kantajat kieltävät kuitenkin, että kyseisissä kokouksissa käydyt keskustelut olisivat johtaneet laittoman sopimuksen tekemiseen tai yhdenmukaistetun menettelytavan käyttöönottoon. Ne väittävät, että näissä kokouksissa käsiteltiin pääasiallisesti lainmukaisia aiheita ja että mikäli markkinatilanteesta keskusteltiin, keskusteluja ei käyty kilpailunvastaisessa tarkoituksessa. Kantajat kiistävät tältä osin InBevin lausunnon luotettavuuden ja väittävät, että lausunto on epämääräinen ja ristiriitainen ja sisältää osittain toteamuksia, jotka eivät olleet suoraan peräisin näiden lausuntojen esittäjiltä ja jotka olivat näin ollen kuulopuheisiin perustuvia.

73 Kantajat huomauttavat InBevin lausunnon ristiriitaisuudesta erityisesti, että lausunto sisältää useita kantajien puolesta puhuvia toteamuksia.

74 Kyseessä ovat yhtäältä toteamukset, joita ei mainita riidanalaisessa päätöksessä ja joissa todetaan seuraavaa: ”keskustelut koskivat tunnettuja asteikkoihin liittyviä kilpailusääntöjen rikkomistapauksia (jotka olivat lisäksi hyvin epämääräisiä); markkinoilla kukin toimi haluamallaan tavalla”; ”markkinakäyttäytymisemme suuntautui agressiivisesti uusien asiakkaiden tavoittelemiseen – myös ostohyvitysten avulla”; ”toimimme aivan laillisesti”; ”[InBev] ei ole tehnyt mitään sopimusta eikä osallistunut mihinkään”; ”[Catherijne-]neuvotteluilla ei siten ole ollut mitään konkreettisia tuloksia, jotka olisivat vaikuttaneet markkinoihin [– –;] näinä kahtena kertana emme ole kertaakaan keskustelleet konkreettisesti markkinakäyttäytymisestä; kokous oli pikemminkin epävirallinen”; ”elintarvikesektorilla ei ollut sopimusta”; ”en ole koskaan todennut, että [CBK:n] kokousta olisi jatkettu markkinoiden kannalta järkeviä seikkoja koskevien keskustelujen vuoksi; on aina mahdollista, että tällaisissa kokouksissa voidaan ryhtyä kahdenvälisiin epävirallisiin keskusteluihin, mutta mielestäni tällaista ei tapahtunut”.

75 Toisaalta kantajat viittaavat joihinkin riidanalaisessa päätöksessä mainittuihin lausuntojen kohtiin, joissa todetaan seuraavaa: ”Interbrew’n mielestä tällä sopimuksella ei ole koskaan sellaisenaan ollut merkittäviä vaikutuksia markkinoilla ja se on ollut viime aikoina entistä vähemmän intensiivistä [– –;] keskustelut ovat olleet luonteeltaan

hyvin yleisiä" (mainittu riidanalaisen päätöksen 45 perustelukappaleessa); "keskustelujen tarkoituksena oli etenkin vakuuttua yhteisesti siitä, että toimisimme markkinoilla rauhallisesti[;] niissä käsiteltiin vain vähän tai ei lainkaan asteikkoja ja yrityksiä [;] osapuolet pitivät toisiaan tosiasiassa pilkkanaan [;] näissä kokouksissa ei viime vuosina ollut enää juuri sisältöä ja yhteistoiminnan luonteesta tuli yhä epämääräisempi" (mainittu riidanalaisen päätöksen 46 perustelukappaleessa); "oli olemassa erittäin monimutkainen ja epämääräinen asteikkoja (hotelli- ja ravintolasektorille myönnettyjä ostohyvityksiä) koskeva sopimus, johon emme koskaan ole osallistuneet [;] en ole kuitenkaan koskaan nähnyt yhtään tätä asiaa koskevaa asiakirjaa" (mainittu riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappaleessa).

76 Kantajien mielestä sen lisäksi, että nämä lausunnot eivät ole konkreettisia, ne ovat ristiriidassa komission kyseisen rikkomisen olemassaoloa koskevien päätelmien kanssa. Tästä ilmenee kantajien mukaan, että panimoiden väliset keskustelut ovat olleet luonteeltaan hyvin yleisiä, mitään sopimusta ei ole tehty, InBev ei ole noudattanut mitään salaista järjestelyä eikä yhteistoiminnalla ole ollut mitään vaikutusta markkinoihin.

77 Aivan aluksi on todettava, että kantajien tiettyjen InBevin lausuntoon sisältyvien seikkojen perusteella tekemät päätelmät siitä, että keskustelut olivat luonteeltaan yleisiä, ettei tietyillä sektoreilla ollut tehty sopimuksia ja etteivät keskustelut vaikuttaneet panimojen toimintaan markkinoilla, eivät sinänsä voi saattaa kyseenalaiseksi komission toteamusta rikkomisen olemassaolosta.

78 Kyseisen lausunnon väitetystä yleisestä luonteesta on muistutettava, että komission on usein osoitettava kilpailusääntöjen rikkominen tämän tehtävän kannalta epäedullisissa olosuhteissa sen vuoksi, että rikkomisen muodostavien tosiseikkojen tapahtumisesta on voinut kulua useita vuosia ja useat tutkimuksen kohteena olevat yritykset eivät ole toimineet aktiivisesti yhteistyössä komission kanssa. Vaikka komission on osoitettava, että markkinoiden jakamista koskeva lainvastainen sopimus on tehty, sen lisäksi olisi liiallista edellyttää, että komission olisi esitettävä todisteet

tämän tavoitteen saavuttamisen erityisestä mekanismista. Kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen olisi nimittäin liian helppoa välttyä seuraamukselta, jos se voisi vedota lainvastaisen sopimuksen toiminnasta annettujen tietojen epämääräisyyteen tilanteessa, jossa sopimuksen olemassaolo ja sen kilpailunvastainen tarkoitus on kuitenkin näytetty toteen riittävällä tavalla. Yritykset voivat tällaisessa tilanteessa puolustautua tehokkaasti, jos niillä on mahdollisuus ilmoittaa kantansa kaikista komission niitä vastaan esittämistä todisteista (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 203 kohta; ks. myös vastaavasti yhdistetyt asiat C-403/04 P ja C-405/04 P, Sumitomo Metal Industries ja Nippon Steel, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-729, 50 kohta).

79 Seuraavaksi väitetyistä viitteistä siitä, ettei riidanalainen toiminta vaikuttanut markkinoihin, jo EY 81 artiklan sanamuodosta ilmenee, että yritysten väliset sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat ovat vaikutuksistaan riippumatta kiellettyjä, jos niillä on kilpailua rajoittava tarkoitus (edellä 46 kohdassa mainittu asia Hüls v. komissio, tuomion 163–166 kohta ja asia C-8/08, T-Mobile Netherlands ym., tuomio 4.6.2009, Kok., s. I-4529, 29 kohta).

80 Kun komissio on todennut kilpailunvastaisten sopimusten tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen olemassaolon, tätä toteamusta ei siis voida kiistää viitteillä siitä, että salaisia järjestelyjä ei ollut toteutettu tai markkinoihin ei kohdistunut vaikutusta.

81 Kun tarkastellaan InBevin lausuntoon sisältyviä väitettyjä viitteitä siitä, että kotikulutuksen sektorilla ja hotelli- ja ravintolasektorilla ei ollut tehty sopimusta, on huomattava, että kun kantajien esille ottamat tekstikohdat luetaan asiayhteydessään, niiden perusteella ei millään tavalla voida sulkea pois sitä, että näillä sektoreilla on ollut olemassa sopimus tai yhdenmukaistettu menettelytapa.

82 Kotikulutuksen sektorista (vähittäismyynti) on nimittäin todettava, että eräs InBevin johtaja vahvisti, ettei ”sektorilla ollut olemassa sopimusta”, minkä jälkeen hän kuvasi konkreettisesti panimojen noudattamaa hintojen yhteensovittamisen mekanismia. Merkityksellinen kohta kuuluu seuraavasti (riidanalaisen päätöksen 51 perustelukappale):

”Vähittäismyyntisektorilla (food) ei ollut sopimusta. Oluen hintojen korottamisessa käytäntönä oli, että panimo korottaa hintojaan vasta ilmoitettuaan siitä etukäteen muille panimoille. Kun jokin osapuoli ilmoitti hinnankorotuksesta, sitä seurasi keskustelu korotuksen vaikutuksista markkinoihin; oluen hinnankorotus toteutui kuitenkin tästä huolimatta. Aloitteen teki aina jokin suurista panimoista, yleensä Heineken. Tällöin muille panimoille jäi riittävästi aikaa määrittää oma kantansa. Vaikka panimot yhdenmukaistivat hintoja pääpiirteissään, kullakin niistä kuitenkin oli oma hintapolitiikkansa, jota ne noudattivat.”

83 Pelkästään se, että InBevin johtaja viittasi ”sopimuksen” puuttumiseen, ei ole tässä yhteydessä pätevä väite, sillä asianomaisten yritysten edustajien esittämissä lausunnoissa kuvatun käyttäytymisen oikeudellinen luonnehdinta on komission tai tarvittaessa unionin yleisen tuomioistuimen tehtävä.

84 Sopimuksen puuttumista ja hotelli- ja ravintolasektorin sopimuksen noudattamatta jättämistä koskevista väitteistä on todettava, että InBevin erään johtajan lausunnon, jonka mukaan ”[InBev] ei ole tehnyt eikä noudattanut mitään sopimusta”, perusteella ei voida sulkea pois sitä, että olemassa olisi ollut EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimus. InBevin asianomainen johtaja toteaa nimittäin lausunnossaan nimenomaisesti yhtäältä, että oli olemassa ”erittäin monimutkainen ja epämääräinen asteikkoja (hotelli- ja ravintolasektorille myönnettyjä ostohyvityksiä) koskeva sopimus” ja toisaalta sopimus, jonka tarkoituksena oli ”välttää liian suuret hotelli- ja ravintolasektorilla tapahtuvat muutokset”.

85 Edellä esitetyn perusteella kantajien väitteitä, jotka koskevat InBevin lausunnon ristiriitaisuutta, ei voida hyväksyä. Tässä yhteydessä on hylättävä myös kantajien väite, joka koskee sitä, että komissio hyödynsi tätä lausuntoa valikoivasti, kun se ei ottanut huomioon sen väitettyä ristiriitaisuutta.

86 Kantajat eivät ole näin ollen osoittaneet sellaisten väitettyjen ristiriitaisuuksien olemassaoloa, jotka olisivat omiaan heikentämään InBevin lausunnon luotettavuutta.

87 Sitä vastoin väittäessään, että InBevin lausuntoon sisältyi kuulopuheisiin perustuvia seikkoja, kantajat viittaavat lausunnon kohtiin, joiden mukaan ”InterBrew ei koskaan nähnyt asiakirjoja, johon olisi sisältynyt ostohyvityksiä koskeva sopimus, johon keskusteluissa viitattiin, mutta yleinen sääntö vaikutti olevan tiedossa” (mainittu riidanalaisen päätöksen 45 perustelukappaleessa), ”en itse tuntenut tätä (asteikkoja koskevaa) sopimusta enkä nähnyt tätä koskevia asiakirjoja”, ”en tuntenut tämän sopimuksen täsmällistä sisältöä [– –;] toisaalta en koskaan nähnyt ainuttakaan tätä koskevaa asiakirjaa”.

88 On huomattava, että kantajien esille ottamat tekstikohdat koskevat yksinomaan hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaille myönnettyjä ostohyvityksiä koskevan (”asteikko-”) sopimuksen olemassaoloa. Tältä osin InBevin lausunnon todistusvoima on toki rajoitettu välittömien todisteiden puuttumisen vuoksi. ”Asteikon” olemassaolon osalta esitettyjen tietojen luotettavuutta vahvistaa kuitenkin se, että ne ovat yhtäältä peräisin kahdesta eri lähteestä ja toisaalta sisältävät täsmällisiä tietoja ”asteikosta” eli ostohyvityksen enimmäismäärän tarkan suuruuden (ks. riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappale). ”Asteikon” olemassaolon vahvistavat myös kaksi InBevistä riippumatonta todistetta eli Bavarian hallintoneuvoston jäsenen käsin tehdyt muistiinpanot 1.5.1997 pidetystä kokouksesta (riidanalaisen päätöksen 92 perustelukappale) ja Bavarian hotelli- ja ravintolasektorin johtajan muistiinpanot 12.3.1998 pidetystä kokouksesta (jotka toistetaan riidanalaisen päätöksen 143 perustelukappaleessa).

89 Kantajien väitteet, jotka koskevat kuulopuheisiin perustuvia todisteita, eivät siten ole omiaan asettamaan kyseenalaiseksi InBevin lausunnon perusteella tehtyjä johtopäätöksiä.

90 InBevin lausunnon luotettavuuden yleisestä arvioinnista on lisäksi todettava, että toisin kuin kantajat väittävät, komissio saattoi perustellusti pitää InBevin lausuntoa erityisen todistusvoimaisena, sillä se on itse yrityksen nimissä annettu vastaus, jonka luotettavuus on suurempi kuin mikä voisi olla yrityksen henkilökuntaan kuuluvan antamalla vastauksella riippumatta siitä, millaisia kokemuksia tai mielipiteitä tällaisella henkilöllä on. Lisäksi on huomattava, että InBevin lausunto on annettu yrityksen toteuttaman sisäisen tutkimuksen perusteella ja että sen toimitti komissiolle asianajaja, jonka ammatillisena velvollisuutena oli toimia tämän yrityksen edun mukaisesti. Tämän vuoksi hän ei voinut myöntää kilpailusääntöjen rikkomista kevyin perustein punnitsematta tämän menettelyn seurauksia (ks. vastaavasti asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1705, 45 kohta ja edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 206 kohta).

91 Oikeuskäytännöstä käy lisäksi ilmi, että vaikka lainvastaisen yhteistoimintajärjestelyn pääosallistujien vapaaehtoisesti esittämiin todisteisiin on yleensä asianmukaista suhtautua tietyllä tavalla epäluuloisesti, kun otetaan huomioon se mahdollisuus, että kyseisillä osallistujilla on taipumus vähätellä sen osuuden merkitystä, joka niillä on kilpailusääntöjen rikkomisessa, ja suurennella toisten osuutta, se, että yhteistyötiedonannon soveltamista pyydetään sakon määrän vähentämiseksi, ei välttämättä kannusta esittämään tutkittavana olevan yhteistoimintajärjestelyn muihin osanottajiin nähden vääristeltyjä todisteita. Jokainen yritys johtaa komissiota harhaan voisi näet kyseenalaistaa pyynnön esittäjän yhteistyön vilpittömyyden ja kattavuuden ja näin ollen vaarantaa tämän mahdollisuuden hyötyä täysimääräisesti yhteistyötiedonannosta (asia T-120/04, Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomio 16.11.2006, Kok., s. II-4441, 70 kohta).

92 On toki muistettava, että kartelliin osalliseksi katsotun yrityksen lausuntoa, jonka totuudenmukaisuuden on riitauttanut useampi muu kartelliin osalliseksi katsottu yritys, ei voida pitää riittävänä näyttönä viimeksi mainittujen yritysten toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, jos sen tukena ei ole muita todisteita (ks. vastaavasti asia T-337/94, Enso-Gutzeit v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1571, 91 kohta ja edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 219 kohta).

93 Kilpailusääntöjen rikkomista ei siis voida todeta pelkästään InBevin lausunnon perusteella, vaan sen tueksi on esitettävä muita todisteita.

94 On kuitenkin katsottava, että käsiteltävässä asiassa edellytetään InBevin lausunnon luotettavuuden vuoksi vähemmän täsmällistä ja vähäisempää tukemista kuin silloin, jos tämä lausunto ei olisi erityisen uskottava. Näin ollen on katsottava, että jos yhtäpitävien välillisten todisteiden kokonaisuuden todettaisiin tukevan InBevin lausunnossa mainittujen ja riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettujen menettelytapojen olemassaoloa ja tiettyjä yksityiskohtia, tämä lausunto voisi olla tässä tilanteessa sellaisenaan riittävä todistamaan riidanalaisen päätöksen muut seikat. Lisäksi siltä osin kuin todiste ei ole ilmeisessä ristiriidassa moitittujen menettelytapojen olemassaoloa tai keskeistä sisältöä koskevan InBevin lausunnon kanssa, on riittävää, että se osoittaa siinä kuvattujen menettelytapojen merkittävät seikat, jotta sillä voi olla merkitystä muita todisteita tukevana todisteena rikkomisen osoittavien todisteiden kokonaisuuden joukossa (ks. vastaavasti edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 220 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

95 Edellä esitetyn perusteella on tutkittava kantajien väitteet muista todisteista, joihin komissio on vedonnut riidanalaisessa päätöksessään InBevin lausunnosta esittämiensä toteamusten tukemiseksi.

– Muut todisteet

96 Komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä, että InBevin lausuntoa tukevat tutkimusten ja tietopyyntöjen perusteella saadut kantajien ja kolmen muun alankomaalaisen panimon sisäiset asiakirjat, kokousten käsin kirjoitetut muistiinpanot, kululaskelmat sekä jäljennökset esityslistoista.

97 Komissio vetoaa riidanalaisen päätöksen 67 perustelukappaleessa Grolschin kaupallisen johtajan 27.2.1996 pidetystä kokouksesta käsin kirjoittamiin muistiinpanoihin, joissa kuvataan tämän kokouksen aihetta maininnalla ”CBK cie HOR cath”. Muistiinpanoihin sisältyy seuraava kohta: ”Takaus/rahoitus: rah[oitusta] – – tiettyjen yritysten tarpeita enemmän. Eli – – milj[oonaa]”.

98 Komission mukaan tästä kohdasta käy ilmi, että asianomaiset neljä panimoa olivat keskustelleet Catherijne-kokouksessa rahoitusehdoista, joita sovellettiin tai sovellettaisiin tiettyihin hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaisiin (riidanalaisen päätöksen 72 perustelukappale) ja erityisesti toimipisteisiin, jotka omisti useita hotelli- ja ravintolasektorin toimipaikkoja Alankomaissa omistava taho.

99 Riidanalaisen päätöksen 76 perustelukappaleessa komissio mainitsee Bavarian hotelli- ja ravintolasektorin johtajan käsin kirjoittamat muistiinpanot 19.6.1996 pidetystä kokouksesta. Muistiinpanot ovat seuraavanlaiset:

”– mukautetaan hintoja

merkittävä – vähäinen kotikulutus

Bavarian ja Interbrew'n yhteistoiminta

– – ja – – - > ongelma – –

Martens

Schultenbrau!! 89 snt

ainoastaan tynnyrihinnan korotus

perustelut

vain kokonaan Hein + Grolsch

Friesland US Heit

Interbrew \

| korottavat yhdessä

Bavaria /

–> – – myös

alempaa korotetaan enemmän kuin ylempää

– ilmaa sisään

– sopimukset

tervehdytetään juomien ostohyvitysten tuottoa 7,5 Heineken-tynnyriltä

valmistellaan edustajia mahdollisten sopimusten suhteen

Interbrew \

| voidaan käyttää ilmaa

Grolsch / ”.

100 Komission mukaan näistä muistiinpanoista käy ilmi, että läsnä olleet panimot keskustelivat yksityiskohtaisesti niin jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hinnoista kuin tynnyreissä myytävän oluen hinnoistakin ja että Interbrew'n ja Bavarian tuottamien edullisempien oluiden hintoja oli tarkoitus korottaa enemmän kuin Heinekenin ja Grolschin tuottamien kalliimpien oluiden hintoja (riidanalaisen päätöksen 85 perustelukappale).

101 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappaleessa kirjeen, jonka Interbrew Nederlandin johtaja lähetti 25.3.1997 InBevin pääkonttoriin Belgiaan:

"Suurimmat panimot ovat nyt päässeet yksimielisyyteen hintojen korottamisesta ennen vuotta 1998. Näin panimot pystyvät lisäämään marginaaliaan tarvittavia välttämättömiä myynninedistämistoimia varten. A-tuotemerkin toimijat pyrkivät korottamaan hintoja eriytetysti A-tuotemerkkien (+ 2 NLG/hl) ja B-tuotemerkkien (+ 4 NLG/hl) osalta. Mielestäni tämä on täysin epärealistista – hintoja on korotettava kautta linjan 4 NLG. Jättäisin hinnankorotuksen ulkopuolelle erikoisoluemme, joilla on hyvä menekki (DAS, Hoegaarden, Leffe). Neuvottelut on käynnistetty."

102 Komissio totesi tämän kirjeen perusteella, että suurimpien tuottajien välisten hintaneuvottelujen perusteella hintoja oli tarkoitus korottaa ennen vuotta 1998. Sama kirje vahvisti lisäksi sen, että kalliimpien ja edullisempien olutmerkkien ja niiden tuottajien välillä toimittaisiin eriytetysti (riidanalaisen päätöksen 90 perustelukappale).

103 Riidanalaisen päätöksen 92 perustelukappaleessa komissio mainitsee Bavarian hallintoneuvoston jäsenen käsin kirjoittamat muistiinpanot 1.5.1997 pidetystä kokouksesta. Se lainaa seuraavia kohtia:

"Catherijne-klubi 1.5.1997

myös ryhmän ’sisäisissä’ siirroissa

on noudatettava ’asteikkoa’

– – ’Haagissa’

Monster ZH [Etelä-Hollanti] korkein kilpaileva tarjous.”

104 Komission mukaan nämä muistiinpanot vahvistavat, että panimot keskustelivat yksittäisille yrityksille myönnettävien kaupan ehtojen ”asteikosta” niiden siirtyessä ryhmästä toiseen mutta myös saman ryhmän sisällä (riidanalaisen päätöksen 99 perustelukappale).

105 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 100 perustelukappaleessa, että edellä mainitut muistiinpanot sisältävät myös nimet ”Heineken/Amstel/Brand/Grolsch” ensimmäisellä rivillä ja nimet ”Interbrew/Bavaria” toisella rivillä ja että nämä rivit on liitetty yhteen aaltosulkeella, jonka jälkeen on maininta ”ei hinnankorotuksia”. Komissio päättelee tästä, että erottelu Heinekenille ja Grolschille kuuluvien A-tuotemerkkien sekä Interbrew’lle ja Bavarialle kuuluvien B-tuotemerkkien välillä oli keskeinen seikka, jota käsiteltiin panimoiden välisissä oluen hinnankorotuksia koskevissa keskusteluissa (riidanalaisen päätöksen 103 perustelukappale).

106 Riidanalaisen päätöksen 117 perustelukappaleessa komissio mainitsee Bavarian hallintoneuvoston jäsenen käsin kirjoittamat muistiinpanot 17.12.1997 pidetystä kokouksesta. Se lainaa seuraavaa kohtaa:

”2) Hintatilanne: maalis-huhtikuu

toteutetaan yhdessä vaiheessa / toteutetaan kahdessa vaiheessa

a) Heineken odottaa vain vähän vastustusta!! Heineken 18.59

b) hinnankorotuksen tapauksessa: neuvoteltavissa, täysin mukana, tukea saadaan."

107 Komissio päätteli tästä, että 17.12.1997 pidetyssä kokouksessa läsnä olleet panimot eli Bavaria, Grolsch ja Heineken keskustelivat hinnankorotuksista sekä mahdollisista reaktioista hinnankorotuksiin (riidanalaisen päätöksen 127 perustelukappale).

108 Komissio mainitsi riidanalaisen päätöksen 129 perustelukappaleessa kohdan erään Bavarian hotelli- ja ravintolasektorin johtajan käsin kirjoittamista muistiinpanoista, jotka koskivat 12.3.1998 pidettyä kokousta:

"– Juuri mitään ei ole tapahtunut 1.1. jälkeen

– A-tuotemerkeissä ei hintaan liittyvää huolta Hein

lasku 11,49:stä 9,95:een ei ole järkevää Int

9.75 9.36 Bavaria

2x 4.95 4.75 }→

jakelijan tuotemerkit

hinnat markkinoiden alaosassa

– – maaliskuun puolivälissä Bavaria jotain

Amstelin alla (17) Bavaria (15)

9,75:stä 10,75:een, jos mitään ei

tapahdu, sitten Grolsch ja Hein

korotukset panimoiden taskuun

→ tehdään sopimus – – ja Dick

On oltava ’toteennäytettävissä’ Nielsenin kautta, muuten

ei tapahdu mitään.”

109 Komission mukaan tästä käy ilmi, että 12.3.1998 pidetyssä kokouksessa läsnä olleet panimot keskustelivat alankomaalaisille marketeille myönnetyistä alennuksista (riidanalaisen päätöksen 137 perustelukappale) ja että Bavarian tekemien hinnankorotusten pitäisi olla toteennäytettävissä AC Nielsenin kokoamien markettien kassatietojen perusteella (riidanalaisen päätöksen 133 perustelukappale).

110 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 138 perustelukappaleessa toisen kohdan edellä mainituista käsin kirjoitetuista muistiinpanoista:

”Bav korko 4 % ? 6 ½

paitsi

jos saadaan mainoskorvauksia.”

111 Komission mukaan tämä kohta osoittaa, että keskusteluja käytiin hotelli- ja ravintolayrityksille myönnettyjen lainojen korkotasosta (riidanalaisen päätöksen 142 perustelukappale).

112 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 143 perustelukappaleessa kolmannen kohdan edellä mainituista käsin kirjoitetuista muistiinpanoista:

”Jalkapalloseurat Teatterit

Opiskelijayhdistykset

– –

Grolsch

Asteikon ylä/ulkopuolella

130

– – (125) 124,5.”

113 Komission mukaan tästä kohdasta käy ilmi, että panimot keskustelivat erityisesti tietyistä hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaista suhteessa tiettyyn ”asteikkoon”, mikä tukee InBevin lausuntoa siltä osin, että olemassa oli ”asteikoksi” kutsuttu sopimus (riidanalaisen päätöksen 147 perustelukappale).

114 Komissio mainitsi riidanalaisen päätöksen 156 perustelukappaleessa kohdan erään Bavarian hallintoneuvoston jäsenen käsin kirjoittamista muistiinpanoista, jotka koskivat 3.7.1998 pidettyä kokousta:

”– – Heineken nosti

– – >> Heineken-tynnyriolut”.

115 Komissio päättelee tästä kohdasta, että panimot keskustelivat sekä kotikulutuksen sektorin asiakkaisiin sekä erääseen hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaaseen sovelletuista hinnoista (riidanalaisen päätöksen 162–164 perustelukappale).

116 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 165 perustelukappaleessa vielä yhden kohdan edellä mainituista käsin kirjoitetuista muistiinpanoista:

”~~Kahvila~~ – – 1800 – –

– – 400 – –

60/hl

650 000, - V.B.K.”

117 Komission mukaan tästä kohdasta ilmenee, että panimot keskustelivat tietyille hotelli- ja ravintolayrityksille annetusta ostohyvityksestä ja/tai niihin sovelletuista tai sovellettavista alennuksista (riidanalaisen päätöksen 171 perustelukappale).

118 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 174 perustelukappaleessa 30.6.1998 päivätyn asiakirjan ja Heinekenin hintaluettelon, jossa ilmoitetaan pullo-oluisiin ja tynnyrioluisiin 1.6.1998 alkaen sovellettavat uudet hinnat; nämä asiakirjat löytyivät Grolschin kotikulutuksen myyntijohtajan huoneesta, ja niissä oli maininta ”agenda c[ommiss]ie CBK” (CBK:n pöytäkirjakomitea). Komission mukaan nämä asiakirjat tukevat InBevin lausuntoa, jonka mukaan kyseessä olevissa kokouksissa käsiteltiin sekä ”kotikulutuksen” hintoja että kilpailua hotelli- ja ravintolamarkkinoilla (riidanalaisen päätöksen 175 perustelukappale).

119 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 179 perustelukappaleessa 14.10.1998 päivätyn Heinekenin sisäisen muistion, joka on osoitettu Heinekenin johtoryhmälle ja jossa todetaan seuraavaa: ”Bavarian CBK:ssa lupaama hinnankorotus ei näy selvästi Nielsenin [luvuissa]”. Komission mukaan tämä muistio tukee päätelmää, jonka mukaan Bavaria oli ilmoittanut 12.3.1998 pidetyssä kokouksessa aikomuksestaan nostaa ensimmäisenä kotikulutuksen sektorin hintoja, että muiden panimojen oli tarkoitus seurata myöhemmin sen esimerkkiä ja että Bavarian tekemien korotusten olisi pitänyt olla ”toteen näytettävissä” Nielsenin lukujen perusteella (riidanalaisen päätöksen 180 perustelukappale).

120 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 184 perustelukappaleessa kirjeen, jonka Brand BV d’Heineken -panimon markkinoinnin ja kotikulutuksen johtaja oli lähettänyt Heinekenin Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorin johtajalle ja jossa käsiteltiin ensiksi mainitun johtajan Bavarian hallintoneuvoston jäsenen kanssa käymiä keskusteluja:

”Noordwijkissa 9.9.[1998] järjestetyillä elintarvikemessuilla [Bavarian hallintoneuvoston jäsen] kertoi minulle – – koskevasta asiasta ja Heinekenin reaktiosta siihen. Lyhyesti sanottuna Heineken olisi hänen mukaansa voinut osallistua huomattavasti aikaisemmassa vaiheessa Alankomaiden hotelli- ja ravintolamarkkinoista Heinekenin ja Bavarian ylemmän johdon kanssa käytyihin neuvotteluihin. Menetetyt hehtolitrat olisi silloin voitu kompensoida jollakin toisella tavalla. Hän lisäsi, että tietyn ajan kuluttua Bavarialla oli mahdollisuus saada hotelli- ja ravintolasektorilla uusia asiakkaita, jotka halusivat siirtyä vapaaehtoisesti (hänen mukaansa sanaa ’vapaaehtoisesti’

korostettiin, kuten –– tapauksessa) Bavarialle [Heinekenin Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorista vastaavan henkilön etunimi], on selvää, että tässä vain puhuttiin lämpimikseen, kuten –– on tapana. Halusin kertoa sinulle tämän. Onnea keskusteluun."

121 Komissio katsoo, että tämä kirje tukee InBevin lausuntoa, jonka mukaan panimot keskustelivat paitsi alennuksia koskevista rajoituksista myös toisen panimon asiakkaaksi siirtyviä yrityksiä koskevista rajoituksista paitsi monenvälisissä kokouksissa myös kahdenvälisissä tapaamisissa (riidanalaisen päätöksen 189 perustelukappale).

122 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 193 perustelukappaleessa erään Grolsche Bierbrouwerij Nederlandin johtajan käsin kirjoittamat muistiinpanot, jotka koskivat kutsua 8.1.1999 pidettyyn kokoukseen:

– myynti -98

– oluen hinta →

–"pinool'-kori	kampanjat/luokka II
– korit	pohja
	tynnyri
	NMA".

123 Komission mukaan näistä muistiinpanoista käy ilmi, että oluen hintaa koskevissa keskusteluissa keskityttiin neljään seikkaan: ensiksi myynninedistämishankkeisiin kotikulutuksen markkinoilla, toiseksi edullisempien ja jakelijan tuotemerkillä myytävien oluiden hintaan, kolmanneksi tynnyrioluen – tynnyri on Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorin käyttämistä suurista pakkauksista tärkein – hintaan ja neljänneksi Alankomaiden kilpailuviranomaiseen (NMA) (riidanalaisen päätöksen 194 perustelukappale).

124 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 197 ja 199 perustelukappaleessa 8.1.1999 pidetyssä kokouksessa käsitellyistä aiheista laaditun luettelon, johon Grolschin edustaja oli merkinnyt lyhennyksen ”BP”, jonka komissio tulkitsee tarkoittavan oluen hintaa (bierprijs) tai pohjahintaa (bodemprijs), sekä ”P[rivate] L[abel] 50 senttiä enemmän”. Komissio päätteli näistä merkinnöistä, että panimot keskustelivat tynnyrioluen hinnoista yksityiskohtaisesti (riidanalaisen päätöksen 203 perustelukappale).

125 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 212 ja 213 perustelukappaleessa asiakirjan, joka sisältää viittauksen kolmeen Heinekenin ja Grolschin johtotason väliseen yhteydenottoon 5.7.1999 aikoihin ja jossa mainitaan näiden kahden panimon välinen ”hintasota”. Komissio päättelee tästä, että Heineken otti suoraan yhteyttä Grolschiin alennuksista puolitoista kuukautta ennen kuin väliaikaiset alennukset, joita sovelsi eräs kauppaketju, jolle Grolsch oli kieltäytynyt myöntämästä hyvitystä, oli tosiasiassa otettu käyttöön (riidanalaisen päätöksen 213 perustelukappale).

126 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 224 perustelukappaleessa sen hallintomenettelyn asiakirja-aineistoon sisältyvät asiakirjat, joista käyvät ilmi aiheet, joita käsiteltiin Bavarian ja InBevin 8.3.1995, maaliskuun 1997 loppupuolella, 12.5.1997, 19.6.1997 ja 8.9.1997 pidetyissä kahdenvälisissä kokouksissa. Se lainaa seuraavia kohtia:

– 8.3.1995 pidetty kokous: ”[Bavaria] ja [Interbrew Nederland] vahvistivat molemmat joutuneensa suuriin vaikeuksiin – – kanssa Alankomaissa” (riidanalaisen päätöksen alaviite 491)

– 12.5.1997 pidetty kokous: Käsiteltiin ”hinnankorotusta” ja ”jakelijan tuotemerkkejä, jotka ovat kuin Damokleen miekka – – Grolschin ja etenkin Heinekenin harjoittamaa psykologista painostusta jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hintojen korottamiseksi” (riidanalaisen päätöksen alaviite 493)

– 19.6.1997 pidetty kokous: Käsiteltiin ”jakelijan tuotemerkkien segmentillä toteutettavia toimia ja siihen liittyen Interbrew’n kantaa Martensin suhteen (jota pidetään ei-toivottuna vieraana Alankomaiden olutmaailmassa)” (riidanalaisen päätöksen alaviite 494)

– 8.9.1997 pidetty kokous: Käsiteltiin ”jakelijan tuotemerkkien markkinatilannetta Alankomaissa ja sitä, että Bavaria oli vienyt Interbrew’ltä asiakkaan – – [asiakkaalle] tehtyä pohjatarjousta – – nykytilannetta muuttavia Bavarian toimia – –” (riidanalaisen päätöksen alaviite 495).

127 Komissio tulkitsee näiden asiakirjojen olevan todiste siitä, että Bavarian ja InBevin kahdenvälisten neuvottelujen ansiosta saatiin aikaan ”aseellinen rauhantila” tai ”hyökkäämättömyyssopimus” jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen alalla (riidanalaisen päätöksen 223 perustelukappale).

128 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 227 perustelukappaleessa 26.9.1997 päivätyn kirjeen, jonka Interbrew Nederlandin vientijohtaja lähetti Interbrew'n päätoimipaikan vientijohtajalle ja jossa käsiteltiin "olutmyyntiä Saksaan ja jakelijan tuotemerkkejä".

"Keskustelin aiheesta vastikään Alankomaiden suurimman kilpailijamme kanssa ja sain kuulla, että heidän pitäisi tavata – – keskustellakseen TIP-oluen markkinavolyymin mahdollisesta kasvattamisesta vuonna 1998. Tiedustelin, mitä hintatasoa he suunnittelivat, ja hän vahvisti minulle juuri saman hinnan, josta vähennetään – – päätoimipaikalle tarkoitettu hyvitys, ja että hän hyväksyy noin 200 000 hl:n volyymin tällä hinnalla".

129 Komission mukaan tästä kirjeestä käy ilmi, että Interbrew pyysi ja sai Bavarialta yksityiskohtaisia tietoja hinnasta ja volyymeistä, jotka koskivat Bavarian mahdollista jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen toimitusta saksalaiselle myyntiketjulle. Komissio katsoo, että tämä tieto tukee InBevin lausuntoa, jonka mukaan Interbrew ja Bavaria vaihtoivat tietoja jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmentin asiakkaille ehdotetuista hintatasoista. Komissio väittää lisäksi, että InBev myönsi tämän asian 21.2.2006 päivätyssä kirjeessä (riidanalaisen päätöksen 228 perustelukappale).

130 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 234 perustelukappaleessa Haacht-panimon seuraavan lausunnon, joka koskee Bavarian, Interbrew Nederlandin sekä belgialaisten panimojen Interbrew Belgiquen, Alken Maesin, Haachtin ja Martensin kesken 14. tai 15.6.1998 pidettyä kokousta:

"Tuossa kokouksessa alankomaalaisille panimoille ilmoitettiin belgialaisten osapuolten välisen tietojenvaihdon sisällöstä. Alankomaalaiset panimot antoivat hyväksyntänsä tietojenvaihdolle, joka koskee volyymejä, pakkaustyyppejä, sopimusten kestoa

ja niiden mahdollisia päättymispäiviä sekä asiakkaita. Osapuolet sopivat periaatteessa, etteivät ne vaihtaisi tietoja hinnoista – –

Kokouksen osallistujat katsoivat, että tietojenvaihdon keskittäminen olisi hyvä antaa puolueettoman osapuolen tehtäväksi. Tämä pyyntö esitettiin, sillä Alankomaiden markkinoilla toimivat osapuolet eivät luottaneet muihin markkinoilla toimiviin osapuoliin. Haachtia pyydettiin keskittämään tiedot, sillä se ei toiminut Alankomaiden markkinoilla."

131 Komissio katsoo, että tämä lausunto tukee InBevin lausuntoa tältä osin (riidanalaisen päätöksen 235 perustelukappale).

132 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 236 perustelukappaleessa edellä mainitusta, 14. tai 15.6.1998 pidetystä kokouksesta käsin kirjoitetut muistiinpanot, jotka löydettiin Bavarian johtokunnan puheenjohtajan sihteerin toimistosta:

"Martens → Alankomaissa ei koskaan tapahtunut mitään konkreettista

→ pohja – markkinat – hintojen polkija

|→ hintatarjoukset on esitetty

Interbrew Nederland – Martens - > tarjous esitetty suurelle tuotemerkkiasiakkaalle

– –

7,68 [ympyröity]

Martens – ’Belgian hintojen alentaminen’

tällä hetkellä NL → – –

Interbrew Belgique on toteuttanut ensimmäiset toimet P[rivate] L[abel] -asiassa

ainoastaan – –

Pilsener – –

/ \ / \

usea ainoa

– – – ’päätetty’ |→ Interbrew’ssä

KAT I+II.”

133 Komission mukaan nämä muistiinpanot vahvistavat, että Interbrew Belgique ehdotti kokousta, jossa käsiteltiin jakelijan tuotemerkillä myytävää olutta ja jossa päätettiin, että vähittäismyyntiorganisaation kanssa tehty sopimus ”siirtyisi Interbrew’lle Alankomaihin” (riidanalaisen päätöksen 237 perustelukappale).

134 Komissio mainitsee lisäksi tätä viimeksi mainittua kokousta koskevan seuraavan lausunnon, jonka oli esittänyt InBevin kotikulutuksen sektorin johtaja ja jonka InBev toimitti 21.2.2006 vastauksena tietopyyntöön (riidanalaisen päätöksen 238 perustelukappale):

”Eräässä vaiheessa – – [henkilö, yritys] ilmoitti minulle alhaisen hinnan, jota Martens oli heille ehdottanut. Hän ilmoitti saaneensa hinnaksi 0,32 NLG pullolta. Se vastaa 7,68 NLG:n hintaa 24 pullon korille, kuten [Bavarian edustajan] muistiinpanoissa mainittiin. Näissä keskusteluissa, joita käytiin huhtikuusta kesäkuun alkuun vuonna 1998, ehdotin siirtymistä luokkaan II, jolloin hyödyttäisiin valmisteveron alennuksesta. Pääsimme vihdoin kesäkuun 1998 alussa sopimukseen – – kanssa luokkaan II – – kuuluvan uuden – – oluen toimituksesta. Luokan II olueen siirtymisestä aiheutuneen valmisteveron alennuksen ansiosta pystyimme ehdottamaan 6,36 NLG:n hintaa (joka sisälsi 0,84 NLG:n suuruisen valmisteveron alennuksen) ja päihittämään näin Martensin tarjouksen.

– –

14. tai 15.6.1998 pidetyn kokouksen aikoihin – – Interbrew sopi – – kanssa luokan I oluen – – ja luokan II oluen toimituksista. Kerroin tässä kokouksessa – – kanssa käydyistä keskusteluista ja sen kanssa tehdystä sopimuksesta kahdesta syystä. Halusin

ensinnäkin saada Martensilta selvityksen tarjouksesta, jonka se oli esittänyt [yrityksen nimi], sillä se oli aina kieltänyt esittäneensä hintatarjouksia Alankomaissa. Toiseksi halusin ilmoittaa muille osapuolille, ettei niiden tarvitsisi enää esittää tarjouksia [yrityksen nimi], sillä Interbrew'n ja – – välillä oli jo tehty sopimus. [Riidanalaisen päätöksen 236 perustelukappaleessa olevan asiakirjan] rivi n vahvistaa ilmoitukseni – – ja Interbrew'n välisen luokan I ja luokan II oluiden toimitussopimuksen tekemisestä. Tämän sopimuksen – – olemassaolo käy ilmi 24.6.1998 päivätystä faksista."

135 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 240 perustelukappaleessa belgialaisen panimon Haachtin lausunnon, joka koskee 7.7.1998 pidettyä toista belgialaisten ja alankomaalaisten panimojen välistä kokousta ja jossa todetaan seuraavaa:

"Tämä on viimeinen osapuolten välillä järjestetty kokous. Sen aikana Haacht jakoi Alankomaiden markkinoilta kerättyjä tietoja.

Osapuolet ryhtyivät tämän jälkeen käsittelemään joitakin vähäpätöisempiä aiheita, mutta Haachtin edustaja ei osallistunut tähän keskusteluun. Oli miten oli, aiheista ei kerrottu mitään tärkeää. Vaikutti, ettei kokouksesta ollut mitään konkreettista hyötyä."

136 Komission mukaan Interbrew'n kotikulutuksen sektorin johtajan lausunto vahvisti Haachtin lausunnon, jonka mukaan kyseessä oli viimeinen belgialaisten ja alankomaalaisten panimoiden välinen kokous. Komissio katsoo, että näiden kokousten lopettamisen taustalla oli erityinen syy eli pelko siitä, että Alankomaiden kilpailuviranomainen tekisi tarkastuksen yhdessä tai useammassa panimossa, minkä InBevin lausunto vahvistaa (riidanalaisen päätöksen 241 perustelukappale).

137 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 248 perustelukappaleessa Heinekenin sisäisen lausunnon, jonka mukaan ”belgialaisen panimon Martensin – – tällä hetkellä ylläpitämä äärimmäisen matala hintataso on ristiriidassa sen kanssa, että tarkoituksena on nostaa edullisen hintatason oluiden hintaa”.

138 Komissio mainitsee vielä riidanalaisen päätöksen 249 perustelukappaleessa 23.3.2000 tekemänsä tarkastuksen yhteydessä saamansa lausunnon, jonka oli esittänyt ja allekirjoittanut Grolsche Bierbrouwerij Nederlandin johtaja, josta oli tullut Koninklijke Grolschin hallintoneuvoston puheenjohtaja:

”Hän toi CBK:n rahoituskomitean kokouksiin asiakirjan – – nimeltä ’Hintaskenaariot, jotka perustuvat 2,00 NLG:n tukkuhinnan nettokorotukseen hehtolitralta’, joka sisältää huomautuksen ’CBK – Fie – voittaa aina’. Hän kiinnitti tämän asiakirjan avulla Interbrew’n ja Bavarian (jakelijan tuotemerkillä myytävien oluiden tuottajat Alankomaissa) huomion jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hintojen vahvistamiseen, jolle ei hänen mukaansa ollut mitään perusteita (alle 10 floriinia korilta).”

139 Komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen samassa perustelukappaleessa myös Heineken Nederlandin johtajan seuraavan lausunnon:

”Olen jo osallistunut yhteen CBK:n kokoukseen, jossa muut keskustelivat jakelijan tuotemerkkien hintojen vahvistamisesta. Näiden huomautusten taustalla lienee ollut epävarmuus tilanteesta. En reagoinut, sillä Heineken ei periaatteessa osallistu jakelijan tuotemerkillä tapahtuvaan tuotantoon.”

140 Komissio päättelee riidanalaisen päätöksen 248 ja 249 perustelukappaleessa mainituista kohdista, että jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen tuottajat (Interbrew ja Bavaria) olivat paljastaneet hintastrategiansa Heinekenille ja Grolschille, jotka eivät toimi tällä segmentillä (riidanalaisen päätöksen 248 perustelukappale). Se päättelee tästä, että Interbrew'n ja Bavarian kahdenväliset keskustelut, joilla pyrittiin korottamaan jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hintoja, olivat osa näiden neljän panimon välillä käytyjä yleisiä keskusteluja (riidanalaisen päätöksen 252 perustelukappale).

141 On todettava, että edellä luetellut seikat tukevat InBevin lausuntoa ja ovat perusteena toteamukselle, jonka mukaan Heinekenin, Grolschin, Interbrew'n ja Bavarian edustajat kokoontuivat säännöllisesti epävirallisiin neuvotteluihin, joita kutsuttiin nimityksellä "Catherijne overleg" (Catherijne-neuvottelut) tai "agendacommissie" (pöytäkirjakomitea) ja joiden kokoonpano vaihteli (riidanalaisen päätöksen 45 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja muut riidanalaisen päätöksen 65–222 perustelukappaleessa tarkastellut todisteet). Riidanalaisessa päätöksessä mainitut 18 kokousta, joista nämä neuvottelut koostuivat, pidettiin 27.2.1996, 19.6.1996, 8.10.1996, 8.1.1997, 1.5.1997, 2.9.1997, 16.12.1997, 17.12.1997, 12.3.1998, 9.4.1998, 3.7.1998, 15.12.1998, 8.1.1999, 4.3.1999, 10.5.1999, 11.8.1999, 19.8.1999 ja 3.11.1999.

142 Edellä mainituissa kokouksissa käytyjen keskustelujen sisällöstä voidaan todeta, että edellä mainitut seikat tukevat InBevin lausuntoa, ja niiden perusteella voidaan todeta seuraavaa:

– kotikulutuksen sektorista:

– mainitut neljä panimoa keskustelivat hinnoista (riidanalaisen päätöksen 51 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 76, 129, 156, 174, 193,

212 ja 213 perustelukappaleessa mainitut muut todisteet) ja oluen hinnan korotuksista Alankomaissa (riidanalaisen päätöksen 51 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 76, 89, 117 ja 179 perustelukappaleessa mainitut muut todisteet)

– hintakeskusteluja käytiin myös osana kahdenvälistä yhteydenpitoa Grolschin ja Heinekenin välillä heinäkuussa 1999 (riidanalaisen päätöksen 212 ja 213 perustelukappaleessa mainittu asiakirja)

– hintaa koskevista konkreettisista ehdotuksista neuvoteltiin (riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappaleessa mainittu Interbrew'n sisäinen kirje) ja vaihdetut tiedot olivat toisinaan melko yksityiskohtaisia (riidanalaisen päätöksen 129 ja 174 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– vuosina 1997 ja 1998 panimoiden välillä vallitsi yksimielisyys hintojen korottamisesta ennen vuotta 1998 tai sen aikana (riidanalaisen päätöksen 89, 174 ja 179 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– A-tuotemerkkeihin kuuluvan oluen tuottajat (Heineken ja Grolsch) vaativat hintojen korottamista "kahdessa vaiheessa" siten, että ensin korotettaisiin B-tuotemerkkien hintoja ja tämän jälkeen A-tuotemerkkien hintoja ja että korotuksen määrä eriytettäisiin A- ja B-tuotemerkkien välillä; B-tuotemerkkien (jakelijan tuotemerkillä myytävien oluiden) tuottajat (Interbrew ja Bavaria) vastustivat tätä vaatimusta (riidanalaisen päätöksen 53 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja muut sen 76, 89, 100, 117 ja 193 perustelukappaleessa mainitut todisteet)

– Bavaria ilmoitti (todennäköisesti 12.3.1998 pidetyssä kokouksessa) aikomuksestaan nostaa hintojaan myöhemmin (riidanalaisen päätöksen 129 ja 179 perustelukappaleessa mainitut todisteet ja sen 51 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto). Muiden panimojen oli todennäköisesti tarkoitus seurata Bavarian esimerkkiä ja nostaa hintojaan (riidanalaisen päätöksen 51 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto)

– seurantavälineestä sovittiin, että Bavarian tekemien hinnankorotusten pitäisi olla toteennäytettävissä AC Nielsenin koostamien markettien tietokantojen lukujen perusteella (riidanalaisen päätöksen 129 ja 179 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– todisteita ei ole siitä, että vuoden 1998 suunniteltu hinnankorotus olisi toteutettu

– panimot keskustelivat hintaneuvottelujen yhteydessä tiettyjen markettien tilanteesta (riidanalaisen päätöksen 76 ja 156 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot)

– osapuolet kertoivat keskusteluissa konkreettisia hintatietoja (riidanalaisen päätöksen 76, 89, 117, 129 ja 174 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– jakelijan tuotemerkillä myytävästä oluesta:

– kaksi jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen alankomaalaista tuottajaa (Interbrew ja Bavaria) olivat vuodesta 1995 lähtien ilmaisseet useaan otteeseen huolensa belgialaisen panimon Martensin suunnitelmista tunkeutua Alankomaiden olutmarkkinoille (riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappa-

leessa mainittu InBevin lausunto ja sen 224, 236, 238 ja 248 perustelukappaleessa mainitut muut todisteet)

– näistä huolenaiheista keskusteltiin Bavarian ja InBevin kahdenvälisissä neuvotteluissa (riidanalaisen päätöksen 52 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 227 perustelukappaleessa mainittu Interbrew'n sisäinen kirje) ja viidessä kahdenvälisessä kokouksessa (jotka pidettiin 8.3.1995, vuoden 1997 maaliskuun jälkipuoliskolla, 12.5.1997, 19.6.1997 ja 8.9.1997), joissa tätä ongelmaa käsiteltiin (riidanalaisen päätöksen 224 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– lisäksi kaksi "belgialais-hollantilaista" kokousta pidettiin 14. tai 15.6.1998 (riidanalaisen päätöksen 234, 236 ja 238 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat) ja 7.7.1998 (riidanalaisen päätöksen 240 perustelukappaleessa mainittu Haachtin lausunto) Bredassa Interbrew Nederlandin, Bavarian sekä belgialaisten panimojen Interbrew Belgiquen, Alken-Maesin, Haachtin ja Martensin kanssa (riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto)

– jakelijan tuotemerkillä myytävään olueen liittyvistä aiheista keskusteltiin myös Heinekenin ja Grolschin (jotka eivät toimi tällä segmentillä) läsnä ollessa osana yleistä keskustelua (riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 156, 193, 248 ja 249 perustelukappaleessa mainitut muut todisteet)

– panimot keskustelivat jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hinnoista (riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 193, 199, 227, 236, 238 ja 249 perustelukappaleessa mainitut muut todisteet)

– Heineken ja Grolsch kohdistivat Bavariaan ja Interbrew'hun psykologista painostusta, jotta ne korottaisivat jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hintoja (riidanalaisen päätöksen 224 perustelukappaleessa, alaviitteessä 493 ja 248 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat), kieltäytymällä nostamasta A-tuotemerkkien hintoja (riidanalaisen päätöksen 53 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto)

– sekä kahdenvälisesti Interbrew Nederlandin ja Bavarian välillä että monenvälisesti tällä segmentillä toimivien alankomaalaisten ja belgialaisten panimojen välillä sovittiin, ettei muiden asiakkaita houkuteltaisi omiksi asiakkaiksi ja että jakelijoiden tuotemerkkien markkinavolyymejä kunnioitettaisiin niin Alankomaissa kuin Belgiassakin; erityisesti päätettiin, että vähittäismyyntiorganisaation kanssa tehty sopimus siirtyisi Interbrew Nederlandille (riidanalaisen päätöksen 55 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 224, 236 ja 238 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– panimot vaihtoivat tietoja tietyille erityisasiakkaille tarjotuista kaupan ehdoista (riidanalaisen päätöksen 227 perustelukappaleessa mainittu kirje ja sen 236 ja 238 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– osapuolet kertoivat keskusteluissa konkreettisia hintatietoja (riidanalaisen päätöksen 236, 238 ja 249 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– hotelli- ja ravintolasektorista:

– mainitut neljä panimoa keskustelivat hinnoista (riidanalaisen päätöksen 174, 193 ja 197 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat) ja hinnankorotuksista (riidanalaisen päätöksen 76 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot) hotelli- ja ravintolasektorilla

– panimojen välillä oli ”asteikoksi” kutsuttu sopimus, joka koski hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaille myönnettävien ostohyvitysten määrää (riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 92, 143 ja 165 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot) ja jota panimojen oli ”noudatettava” (riidanalaisen päätöksen 92 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot); sopimuksen noudattamista valvottiin ja tietoon tulleista rikkomisista keskusteltiin Catherijne-neuvotteluissa (riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto)

– neuvottelut koskivat myös sektorin nykytilanteen säilyttämiseksi käyttöön otettavia rajoituksia, joilla vältettiin muiden panimojen asiakkaiden houkuttelu omiksi asiakkaiksi (riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto ja sen 184 perustelukappaleessa mainittu Heinekenin sisäinen kirje, joka koski sitä, että Bavaria oli houkutellut asiakkaakseen opiskelijayhdistyksen)

– keskusteluja tällaisista rajoituksista käytiin myös kahdenvälisesti; Heinekenin ja Bavarian johtajat keskustelivat esimerkiksi 9.9.1998 keskenään siitä, että Bavaria oli vienyt Heinekeniltä yhden hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaan (riidanalaisen päätöksen 184 perustelukappaleessa mainittu Heinekenin sisäinen kirje)

– panimot vaihtoivat tietoja tietyistä asiakkaista ja tietyistä yrityksistä (riidanalaisen päätöksen 92, 143, 156, 165 ja 184 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat)

– panimot mainitsivat keskusteluissaan ostohyvitysten tasoa ja alennuksia koskevia konkreettisia lukuja (riidanalaisen päätöksen 143 ja 165 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot).

143 Näiden seikkojen valossa on tarkasteltava kantajien esittämiä väitteitä, jotka koskevat moitittujen menettelytapojen kolmea osatekijää eli ensiksi oluen hintojen ja hinnankorotusten yhteensovittamista Alankomaissa sekä hotelli- ja ravintolasektorilla että kotikulutuksen sektorilla, jakelijan tuotemerkeillä myytävät oluet mukaan luettuina, toiseksi yksittäisille asiakkaille hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen ajoittaista yhteensovittamista ja kolmanneksi asiakaskunnan jakamisen ajoittaista yhteensovittamista sekä hotelli- ja ravintolasektorilla että kotikulutuksen sektorilla (riidanalaisen päätöksen 1 artikla sekä 257 ja 258 perustelukappale).

– Tosiseikat, jotka koskevat yhtäältä oluen hintojen ja hinnankorotusten yhteensovittamisen ja toisaalta asiakaskunnan jakamisen ajoittaisen yhteensovittamisen toteamista

144 Kantajat väittävät lähinnä, että komissio on useaan otteeseen tulkinnut panimojen edustajien moitituista kokouksista laatimia käsin kirjoitettuja muistiinpanoja puolueellisesti ja jopa erittäin johdattelevasti.

145 Kantajat huomauttavat, että Bavarialta ja Grolschilta peräisin olevat muistiinpanot ovat vaikeaselkoisia muille kuin niiden laatijoille. Kantajat käsittelevät huomautuksissaan ainoastaan tiettyjen itse esittämiensä asiakirjojen merkityksellisyyttä ja tulkintaa sekä muita asiakirjoja, joiden osalta niiden komissiossa esittämät reaktiot on toistettu riidanalaisen päätöksen tekstissä. Tämän lisäksi kantajat tyytyvät vain huomauttamaan, että komission mainitsemia muistiinpanoja voidaan tulkita monella tavalla ja että ne eivät näin ollen riitä osoittamaan kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa tavalla, joka ei jätä perusteltua epäilystä.

146 Kantajat kiistävät erityisesti riidanalaisen päätöksen 76, 89, 117, 156, 165, 174, 175, 179, 184, 199, 212, 213, 248 ja 249 perustelukappaleessa mainittujen seikkojen tulkinnan (ks. edellä 99, 101, 106, 114, 116, 118 à 120, 124, 125, 137 ja 138 kohta).

147 Ennen kuin tarkastellaan kantajien väitteitä edellä mainituista seikoista, on huomattava, että suurin osa edellä 141 ja 142 kohdassa luetelluista tosiseikkoja koskevista toteamuksista perustuvat useisiin todisteisiin.

148 On todettava 19.6.1996 ja 17.12.1997 päivättyjen muistiinpanojen osalta (jotka mainitaan riidanalaisen päätöksen 76 ja 117 kohdassa), että kantajat eivät kiistä komission niiden sisältöä koskevaa tulkintaa, vaan sen, miten niiden omat näitä asiakirjoja koskevat alustavat reaktiot on toistettu riidanalaisessa päätöksessä. Sillä, että kyseiset asiakirjat tukevat kantajien esittämiä huomautuksia, joiden mukaan ne eivät esittämissään vastauksissa yhtäältä väittäneet, että kyseessä olisi ollut neuvottelu, vaan ainoastaan, että 19.6.1996 pidetyssä kokouksessa käydyt keskustelut ovat todennäköisesti koskeneet jakelijan tuotemerkillä myytävää olutta, ja että ne eivät toisaalta ole riitauttaneet komission 17.12.1997 päivättyjä muistiinpanoja koskevaa tulkintaa sillä perusteella, että kyseistä markkinasegmenttiä ei voida määritellä, vaan väittäneet, että nämä muistiinpanot eivät ole vakuuttava todiste laittomasta yhteistoiminnasta, ei ole vaikutusta tosiseikkoja koskeviin toteamuksiin.

149 On lisäksi todettava, että riidanalaisen päätöksen 76 ja 117 perustelukappaleessa mainittuja muistiinpanoja tukee kunkin toteamuksen osalta monta muutakin todistetta, joita ei ole riitautettu (ks. edellä 142 kohta). Sama pätee riidanalaisen päätöksen 165, 199, 212 ja 213 perustelukappaleessa mainittujen asiakirjojen osalta. Ei ole siten tarpeen tarkastella erikseen näitä asiakirjoja ja kantajien niiden osalta esittämiä huomautuksia käsiteltävän asian tosiseikkojen arvioimiseksi.

150 Bavarian hallintoneuvoston jäsenen 3.7.1998 käsin kirjoitetut muistiinpanot, Heinekenin sisäinen muistio ja Grolsche Bierbrouwerij Nederlandin johtajan, josta tuli Koninklijke Grolschin hallintoneuvoston puheenjohtaja, ja Heineken Nederlandin johtajan lausunnot (jotka mainitaan riidanalaisen päätöksen 156, 248 ja 249 perustelukappaleessa) ovat puolestaan tärkeitä todisteita toteamukselle, jonka mukaan jakelijan tuotemerkillä myytävää olutta koskevia aiheita on käsitelty Heinekenin ja Grolschin edustajien läsnäollessa (ks. edellä 142 kohta). Kantajat eivät kiistä tätä toteamusta. Ne kiistävät sitä vastoin johtopäätöksen, jonka mukaan Heineken olisi osallistunut näihin Bavarian ja Interbrew'n välisiin keskusteluihin. Koska tämä väite liittyy kantajien käyttäytymisen oikeudelliseen luonnehdintaan, sitä tarkastellaan sopimusten tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen olemassalon arvioinnin yhteydessä (ks. jäljempänä 194–198 kohta).

151 Heinekenin sisäinen kirje, joka koski sitä, että Bavaria oli houkutellut opiskelijayhdistyksen asiakkaakseen (mainittu riidanalaisen päätöksen 184 perustelukappaleessa), on ainoa konkreettinen todiste panimojen (tässä yhteydessä Heinekenin ja Bavarian) välisistä keskusteluista, jotka koskivat hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaiden houkuttelua (ks. edellä 142 kohta). Kantajat eivät kiistä, että tässä yhteydessä Bavaria ehdotti Heinekenille, että tästä ongelmasta keskusteltaisiin tai että se jopa ratkaistaisiin korvauksilla. Ne vahvistavat kuitenkin, että näin ei tehty ja ettei Heineken myöskään olisi siihen suostunut. Kantajat kiistävät lisäksi, että panimoilla olisi ollut käytössään järjestelmä, jolla kompensoitiin asiakkaan siirtyminen toiselle panimolle.

152 Nämä kantajien väitteet eivät ole uskottavia. Komissio toteaa riidanalaisessa päätöksessä perustellusti, että kyseisen kirjeen tekstissä oleva lause "menetetyt hehtolitrat olisi silloin voitu kompensoida jollakin toisella tavalla" osoittaa, etteivät Heineken ja Bavaria olleet keskustelleet kompensaation tarpeellisuudesta vaan ainoastaan tavoista saada kompensaatiota (riidanalaisen päätöksen 185 perustelukappale), ja että sanojen "puhuttiin lämpimikseen, kuten – – on tapana", "korostettiin" ja "vapaaehtoisesti" käyttö osoittaa, että Heinekenin henkilöstöön kuuluvan kirjeen kirjoittajan mukaan Bavariaa epäiltiin siitä, ettei se noudattanut sääntöä, jonka mukaan panimot eivät

saa aktiivisesti houkutella muiden panimojen hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaita omiksi asiakkaikseen (riidanalaisen päätöksen 188 perustelukappale).

153 Riidanalaisen päätöksen 184–188 perustelukappaleessa esitetty seikka tukee näin ollen riidanalaisen päätöksen 48 perustelukappaleessa mainittuja InBevin lausuntoon sisältyviä toteamuksia voimassa olevasta sopimuksesta, jonka mukaan toisten hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaita ei vietäisi.

154 Grolsche Bierbrouwerij Nederlandin kotikulutuksen myyntijohtajan toimistosta löydetyt asiakirjat (mainittu riidanalaisen päätöksen 174 ja 175 kohdassa) ja 14.10.1998 päivätty Heinekenin sisäinen muistio (mainittu riidanalaisen päätöksen 179 perustelukappaleessa) osoittavat, että vuonna 1997 ja 1998 panimoiden välillä oli yksimielisyys hinnankorotuksiin ryhtymisestä ennen vuotta 1998 tai sen aikana (ks. edellä 142 kohta).

155 Siltä osin kuin on kyse maininnasta ”agenda c[ommiss]ie CBK”, joka sisältyi riidanalaisen päätöksen 174 ja 175 perustelukappaleessa mainittuihin asiakirjoihin, kantajat väittävät, etteivät ne tienneet syitä, joiden vuoksi Grolschin johtajat teki tämän merkinnän, eikä yhtä yksittäistä merkintää voida pitää vakuuttavana todisteena kartellin olemassaolosta.

156 Kantajat eivät kuitenkaan kiistä komission päätelmää, jonka mukaan näistä asiakirjoista käy ilmi, että CBK:n pöytäkirjakomitean kokouksissa käsiteltiin kotikulutuksen sektorin hintoja ja kilpailua, eivätkä esitä mitään selitystä sille, miksi Grolschin johtajalla oli tällaisessa kokouksessa hallussaan Heinekenin hintaluettelo ja Bavarian hinnankorotuksia koskevat tiedot.

157 Heinekenin sisäisessä muistiossa olevan huomautuksen osalta (mainittu riidanalaisen päätöksen 179 perustelukappaleessa), jonka mukaan ”Bavarian CBK:ssa lupaama hinnankorotus ei näy selvästi Nielsenin [luvuissa]”, kantajat huomauttavat, että sana ”lupaama”, jolla viitataan Bavarian ilmoittamaan hinnankorotukseen, joka oli ollut markkinoiden tiedossa jo kuukausien ajan, ei ole vakuuttava todiste kartellin olemassaolosta. Tämä päätelmä olisi lisäksi ristiriidassa sen kanssa, että Heineken päätti korottaa hintojaan vasta helmikuussa 2000.

158 Kuten komissio perustellusti huomauttaa riidanalaisen päätöksen 182 perustelukappaleessa, on kuitenkin huomattava, että sanan ”lupaama” tulkitseminen siten, että se tarkoittaa pelkkää hinnankorotuksen ”mainitsemista”, poikkeaa sanan varsinaisesta merkityksestä. Toteamus siitä, että Bavaria on sitoutunut korottamaan hintojaan, saa vahvistusta maininnasta, jonka mukaan korotus ”ei näy selvästi Nielsenin [luvuissa]”. On jo todettu, että AC Nielsenin kokoamia markettien kassatietoja käytettiin nimittäin seurantavälineenä, joka avulla Bavarian tekemä hinnankorotus olisi ”toteennäytettävissä” (ks. riidanalaisen päätöksen 133 perustelukappale ja edellä 142 kohta). Näitä tietoja koskeva viittaus liittyy loogisemmin sitoumuksen täytäntöönpanon valvonnan yhteyteen kuin pelkän maininnan todentamisen yhteyteen.

159 Kantajien väitteestä, jonka mukaan Heineken ei korottanut hintojaan ennen helmikuuta 1998 (vaikka korotukset oli sovittu tehtäväksi vuonna 1998), on riittävää todeta, että pelkkä hintoja koskevan sopimuksen täytäntöön panematta jättäminen ei sinänsä tarkoita, ettei tällaista sopimusta olisi koskaan ollut.

160 Lopuksi se, että hintojen korottamisesta vuonna 1998 oltiin yhtä mieltä, käy erittäin selvästi ilmi Interbrew’n 25.3.1997 päivätystä sisäisestä kirjeestä (mainittu riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappaleessa). Kantajien tulkinta, jonka mukaan tämä kirje koski Interbrew’n neuvotteluja asiakkaidensa kanssa (eli markettien kanssa) eikä

muiden panimoiden kanssa, ei ole vakuuttava, koska kirjeen tekstissä mainitaan nimenomaisesti, että ”yksimielisyyden” osapuolina ovat ”suurimmat panimot”.

161 Sillä, että kirjeessä tarkoitettu hinnankorotus oli tarkoitus tehdä ”ennen vuotta 1998”, vaikka edellä mainitut todisteet oli laadittu vuonna 1998, ei myöskään vahvista kantajien väitettä, jonka mukaan näiden asiakirjojen välillä ei ole mitään yhteyttä. On täysin mahdollista, että neuvottelut alun perin vuonna 1997 tehtäväksi tarkoitetun hinnankorotuksen toteuttamisen yksityiskohdista (erityisesti Interbrew’n sisäisessä kirjeessä tarkoitetusta A- ja B-tuotemerkkien eriytetystä korotuksesta) olivat niin hankalat, että korotusta lykättiin ensiksi seuraavalle vuodelle, minkä jälkeen panimot luopuivat siitä kokonaan.

162 On lisäksi muistutettava, että toisin kuin kantajat väittävät, InBevin johtajien lausunnot (ks. edellä 82 ja 83 kohta) ja se, että Heineken nosti väitetysti hintojaan vasta helmikuussa 2000 (ks. edellä 159 kohta), eivät heikennä Interbrew’n 25.3.1997 päivätyn sisäisen kirjeen täsmällisyyttä tai varsinkaan osoita vääräksi ”yksimielisyyden” olemassaoloa koskevaa mainintaa.

163 Edellä esitetystä seuraa, että komission esittämä aihetodisteiden kokonaisuus riittää tukemaan InBevin lausuntoa tosiseikkoja koskevien toteamuksien osalta, jotka koskevat hintojen ja hinnankorotusten yhteensovittamista sekä asiakaskunnan jakamista. Näiden toteamusten paikkansapitävyyteen eivät vaikuta myöskään kantajien väitteet edellä 146 kohdassa luetelluista seikoista.

164 Kantajien väitteet, jotka koskevat kyseessä olevan rikkomisen kahteen osatekijään liittyvien tosiseikkojen arvioinnissa tehtyä virhettä, on siis hylättävä.

– Tosiseikat, jotka koskevat yksittäisille asiakkaille hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen ajoittaisen yhteensovittamisen toteamista

165 Kantajat väittävät, ettei komissio ole osoittanut, että asianomaiset yritykset olisivat sovittaneet yhteen muita hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaille myönnettyjä kaupan ehtoja kuin hintoja.

166 Komissio katsoo, että riidanalaisen päätöksen 67 ja 138 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot sisältävät todisteen yksittäisille asiakkaille hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen tiettyjen kaupan ehtojen, kuten lainaehtojen, ajoittaisesta yhteensovittamisesta mainittujen neljän panimon kesken (riidanalaisen päätöksen 258 perustelukappale).

167 Riidanalaisen päätöksen 67 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot sisältävät seuraavan maininnan: ”Takaus/rahoitus: rah[oitusta] –– tiettyjen yritysten tarpeita enemmän. Eli –– milj[oonaa]”.

168 Komission mukaan tämä lainaus tarkoittaa siis sitä, että panimot keskustelivat 27.2.1996 pidetyssä kokouksessa yhden tai useamman panimon tietyille yrityksille jo myöntämistä tai tulevaisuudessa myönnettävistä takauksista ja rahoituksesta (riidanalaisen päätöksen 68 perustelukappale).

169 On kuitenkin huomattava, että kantajat ehdottavat komission mainitsemalle kohdalle vaihtoehtoista tulkintaa ja ilmoittavat, että kohta liittyy keskusteluun ”epävarmoista velallisista”.

170 Komissio mainitsi riidanalaisen päätöksen 138 perustelukappaleessa Bavarian hotelli- ja ravintolasektorin erään johtajan käsin kirjoittamat muistiinpanot, jotka koskivat 12.3.1998 pidettyä kokousta ja joihin sisältyi seuraava kohta: ”Bav korko – – %? paitsi jos saadaan mainoskorvauksia”. Komission mukaan tämä kohta osoittaa, että keskusteluja käytiin hotelli- ja ravintolayrityksille myönnettyjen lainojen korkotasosta (riidanalaisen päätöksen 142 perustelukappale).

171 Vaikka oletettaisiin, että komissio tulkitsi oikein käsin kirjoitetut muistiinpanot, tällaisen viittauksen irrallinen ja lakoninen luonne sekä kaikenlaisen konkreettisen tiedon puuttuminen muiden panimojen osallistumisesta kyseessä olevia aiheita koskevaan keskusteluun estää sen, että näitä muistiinpanoja voitaisiin pitää riittävänä todisteena sellaisen kartellin olemassaolosta, jossa tiettyjä kaupan ehtoja olisi ajoittain sovitettu yhteen.

172 Unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin antamissaan vastauksissa komissio väittää, että riidanalaisen päätöksen 67 ja 138 perustelukappaleessa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot saavat vahvistusta InBevin lausunnosta, josta sen mukaan ilmenee yhtäältä, että 12.3.1998 pidetyssä Catherijne-kokouksessa käsiteltiin sekä hotelli- ja ravintolasektoria että kotikulutuksen sektoria koskevia kysymyksiä, ja toisaalta, että Catherijne-kokouksiin osallistuneet harjoittivat yhteistoimintaa hotelli- ja ravintolasektoriin tehtävien sijoitusten osalta välttääkseen asiakkaiden siirtymisen muiden panimojen asiakkaiksi.

173 On kuitenkin todettava, että komission mainitsemat kaksi kohtaa ja sen viittaus ”InBevin lausunnon henkeen” eivät osoita konkreettisesti, että panimojen kesken olisi keskusteltu lainaehtojen yhteensovittamisesta, eikä niillä näin ollen voida tukea komission tältä osin esittämää päätelmää.

174 Näin ollen on todettava, että komission toteamus yksittäisille asiakkaille hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen lainaehtojen ajoittaisesta yhteensovittamisesta panimojen välillä perustuu hajanaisiin ja epätarkkoihin todisteisiin.

175 Kun otetaan nimittäin huomioon yhtäältä riidanalaisen päätöksen 67 ja 138 perustelukappaleessa mainittuihin käsin kirjoitettuihin muistiinpanoihin sisältyvien viittausten irrallinen ja lakoninen luonne sekä kantajien esittämä uskottava vaihtoehtoinen tulkinta ja toisaalta se, ettei InBevin lausunto sisällä tästä seikasta konkreettisia tietoja, on todettava, ettei komissio ole osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että kyseessä olevaan rikkomiseen olisi sisältynyt ”yksittäisille asiakkaille Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen ajoittainen yhteensovittaminen”.

176 Riidanalaisen päätöksen 258 perustelukappaleessa ja 1 artiklassa esitettyä toteamusta ei siis voida pitää toteen näytettynä.

177 Näin ollen kantajien väite siitä, että yksittäisille asiakkaille hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen ajoittaista yhteensovittamista koskevien tosiseikkojen arvioinnissa on tehty virhe, on hyväksyttävä.

– Väitetty oikeudellinen virhe ja tosiseikkojen väitetysti virheellinen luonnehdinta

178 Kantajat väittävät, että komission toteamus EY 81 artiklassa tarkoitettujen sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuden olemassaolosta yritysten välillä perustuu tämän määräyksen virheelliseen tulkintaan ja soveltamiseen (riidanalaisen päätöksen 337 ja 341 perustelukappale).

179 Aivan aluksi on muistettava, että mainitut neljä panimoa vaihtoivat monenvälisissä kokouksissaan ja kahdenvälisessä yhteydenpidossaan useaan otteeseen arkaluonteisia markkinatietoja (tietoja hinnoista, ostohyvitysten määrästä ja tietyille asiakkaille tehdyistä konkreettisista tarjouksista), jotka olivat toisinaan melko yksityiskohtaisia (riidanalaisen päätöksen 129 ja 174 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat) ja käsittivät konkreettisia hintatietoja (riidanalaisen päätöksen 76, 89, 117, 129 ja 174 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat), tietoja ostohyvityksistä ja alennuksista (riidanalaisen päätöksen 143 ja 165 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat) sekä tietoja asiakkaista ja yrityksistä niin hotelli- ja ravintolasektorilla (riidanalaisen päätöksen 92, 143, 156, 165 ja 184 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat) kuin kotikulutuksen sektorillakin (riidanalaisen päätöksen 76 ja 156 perustelukappaleessa mainitut asiakirjat).

180 Tämän lisäksi keskusteltiin joistakin markkinakäyttäytymistä koskevista konkreettisista ehdotuksista, etenkin ehdotuksesta korottaa hintoja kahdessa vaiheessa kotikulutuksen sektorilla (riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappaleessa mainittu asiakirja).

181 Se, että Catherijne-kokouksista ei koskaan laadittu virallisia pöytäkirjoja, että keskustelujen sisältöä ei juuri koskaan käsitelty sisäisissä muistioissa ja että kokouksien asialistat ja niistä tehdyt muistiinpanot tuhottiin marraskuussa 1998 (riidanalaisen päätöksen 61 perustelukappaleessa mainittu InBevin lausunto), osoittaa lisäksi, että toisin kuin kantajat väittävät, nämä keskustelut olivat luonteeltaan salaisia ja niihin osallistuneet olivat tietoisia toimintansa lainvastaisuudesta ja pyrkivät salaamaan sen.

182 Toisin kuin kantajat väittävät, komission tarkastelemista asiakirjatodisteista ilmenee, että yhteinen tahto oli ilmaistu tietyistä ehdotuksista, kuten vähittäismyyntiorganisaation kanssa tehdyn sopimuksen antamisesta Interbrew'lle (riidanalaisen päätöksen 236 perustelukappaleessa ja alaviitteessä 531 mainittu asiakirja) ja yhdenmukaistetusta

hintojen korottamisesta ennen vuotta 1998 tai sen aikana (riidanalaisen päätöksen 89 perustelukappaleessa mainittu asiakirja).

183 EY 81 artiklassa tarkoitetun sopimuksen olemassaoloa ei viimeksi mainitussa tapauksessa voida kyseenalaistaa sen paremmin sillä, että panimojen osoittama yhteinen tahto ei todennäköiseksi koskenut hinnankorotuksen toteuttamisen konkreettisia yksityiskohtia, kuin silläkään, että hintoja ei tosiasiassa koskaan korotettu markkinoilla.

184 Vaikka oletettaisiin, että suunnitellun rajoituksen tietyistä yksityiskohdista ei koskaan päästy sopimukseen, komissio on aivan perustellusti todennut, että säännöllisillä keskusteluillaan panimot ovat selvästi osoittaneet yhteisen aikomuksensa tehdä kilpailunvastainen sopimus (riidanalaisen päätöksen 341 perustelukappale).

185 Tämän lisäksi sellaisten arkaluonteisten tietojen, jotka eivät ole suuren yleisön tiedossa ja jotka mainitut neljä panimoa katsoivat hyödylliseksi kirjata muistiin ja mainita sisäisessä yhteydenpidossaan, jatkuva vaihto on väistämättä vähentänyt kunkin panimon epävarmuutta kilpailijoidensa suunnittelemasta käyttäytymisestä.

186 Tältä osin on syytä olettaa, elleivät asianomaiset toimijat esitä niille kuuluvan näyttövelvollisuuden mukaisesti vastakkaista näyttöä, että yhteistoimintaan osallistuvat ja edelleen markkinoilla toimivat yritykset ottavat markkinakäyttäytymisessään huomioon kilpailijoidensa kanssa vaihtamansa tiedot. Näin on etenkin siinä tapauksessa, että yhteistoiminta jatkuu pitkän ajanjakson kuluessa säännöllisenä, kuten nyt käsiteltävässä asiassa (ks. vastaavasti edellä 46 kohdassa mainittu asia Hüls v. komissio, tuomion 162 kohta).

187 Kantajat katsovat kumonneensa tämän olettaman osoittamalla, että keskusteluista huolimatta mainitut neljä panimoa päättivät markkinakäyttäytymisestään itsenäisesti.

188 Tätä väitettä ei voida hyväksyä. On toki totta, että niin InBevin johtajien lausunnot kuin sekin seikka, että Heineken korotti hintojaan vasta helmikuussa 2000, osoittavat, että moititun ajanjakson aikana kukin panimo noudatti omaa markkinapolitiikkaansa. Vaikka tämä toteamus voisi osoittaa, että virallisia sopimuksia ei ollut tehty eikä panimojen välillä ollut tosiasiallista yhteensovittamista, se ei kuitenkaan riitä osoittamaan, että nämä panimot eivät koskaan ottaneet huomioon moitituissa kokouksissa vaihdettuja tietoja päättäessään omasta markkinakäyttäytymisestään.

189 Kantajat eivät näin ollen ole onnistuneet kumoamaan edellä 186 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä johtuvaa olettamaa.

190 Näin ollen on todettava, että edellä 46 ja 47 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä vahvistetut yhdenmukaistetun menettelytavan muodostavat osatekijät ovat olemassa nyt käsiteltävässä asiassa.

191 Tällaisessa tapauksessa on huomattava, että komissiolla oli oikeus määritellä kyseessä olevat menettelyt ”sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuudeksi”, sillä näihin menettelyihin sisältyi sekä osatekijöitä, jotka on määriteltävä ”sopimukseksi”, että tekijöitä, jotka on määriteltävä ”yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi”. Itse asiassa, koska rikkomiseen sisältyi monenlaisia tekijöitä, komission päätöksen 1 artiklassa kuvaama kaksinkertainen oikeudellinen luonnehdinta on ymmärrettävä siten, ettei luonnehdinnassa edellytetä samanaikaisesti ja kumulatiivisesti näyttöä siitä, että kaikki tosiseikat täyttävät sopimuksen ja yhdenmukaistetun menettelytavan tunnusmerkit, vaan siinä kuvataan monitahoista kokonaisuutta, johon liittyvistä tosiseikoista osa täyttää EY 81 artiklassa – jossa ei määrätä erityisestä tunnusmerkistöstä tällaisia monitahoisia kilpailunrajoituksia varten – tarkoitetun

sopimuksen ja osa puolestaan yhdenmukaistetun menettelytavan tunnusmerkit (ks. vastaavasti edellä 44 kohdassa mainittu asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomion 264 kohta).

192 Kantajat kiistävät kuitenkin, että menettelyllä, josta niitä moititaan, olisi ollut kilpailunvastainen tavoite. Ne väittävät erityisesti, että näiden kokousten tarkoituksena ei koskaan ollut menettelytapojen salainen yhteensovittaminen kilpailun rajoittamiseksi. Markkinatilanteesta, kuten hinnoista kotikulutuksen markkinoilla ja tietyille hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaille tehtävistä tarjouksista, saatettiin keskustella satunnaisesti. Näissä keskusteluissa käsiteltiin kuitenkin niin monia sektorin kannalta tärkeitä asioita ja ne olivat luonteeltaan niin epävirallisia ja vapaita, ettei niitä voida luokitella ”yhteistoiminnaksi”.

193 Tältä osin on huomattava, että markkinoiden kannalta arkaluonteisia tietoja koskevat keskustelut, vaikka ne olisivat olleet satunnaisia ja niitä olisi käyty samanaikaisesti muita kuin arkaluonteisia asioita koskevien keskustelujen kanssa, olivat selvästi luonteeltaan sellaisia, että niillä sovitettiin yhteen markkinakäyttäytymistä ja vähennettiin kilpailijoiden suunnittelemaan käyttäytymiseen liittyvää epävarmuutta. On jo osoitettu, että vaikka panimoiden välinen yhteistoiminta ei ole aina ollut kovinkaan tehokasta, hintoja ja tietyille asiakkaille tarjottuja ehtoja koskevat keskustelut ovat mahdollistaneet sen, että ne ovat voineet seurata kilpailijoidensa käyttäytymistä joiltain osin läheltä ja päättää omasta käyttäytymisestään saamiensa tietojen perusteella (ks. edellä 185–189 kohta). Sitä, että panimoiden edustajat ovat katsoneet tarpeelliseksi kirjata nämä tiedot asialistoihinsa ja mainita ne sisäisessä kirjeenvaihdossaan, on lisäksi pidettävä osoituksena siitä erityisestä merkityksestä, joka näillä tiedoilla oli niiden kannalta, ja vahvistuksena sille, että vaikka näillä keskusteluilla ei aina ollut kilpailunvastaista vaikutusta, osallistujat tavoittelivat sitä objektiivisesti.

194 Kantajat kiistävät lopuksi komission johtopäätöksen, jonka mukaan Heineken osallistui näihin Interbrew’n ja Bavarian välisiin keskusteluihin, jotka koskivat jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmenttiä. Ne eivät kiistä osallistumistaan kyseisiin monenvälisiin kokouksiin, mutta väittävät, ettei Heineken toiminut aktiivisesti

kyseisellä segmentillä ja ettei sen osallistumista kyseisiin järjestelyihin voida päätellä siitä, että Grolsch, toinen panimo, joka ei toiminut tällä segmentillä, oli ilmaissut huolensa hinnoista tällä segmentillä, eikä siitä, että Bavaria ja InBev olivat asettaneet tavoitteeksi hintatason nostamisen tällä segmentillä (riidanalaisen päätöksen 249–252 perustelukappale).

195 Tässä yhteydessä on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kun yritys on osallistunut, vaikkakaan ei aktiivisesti, kokoukseen, jossa käsiteltiin laitonta yhdenmukaistettua menettelytapaa, sen on katsottava osallistuneen kyseiseen sopimukseen, ellei se osoita ottaneensa avoimesti etäisyyttä siihen tai ilmoittaneensa muille osanottajille aikovansa osallistua kyseiseen kokoukseen eri tarkoituksessa kuin ne (ks. yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok., s. II-491, 3199 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

196 Nyt käsiteltävässä asiassa on aluksi huomattava, että vaikka Heineken ei ole toiminut jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmentillä, InBevin lausunnosta ilmenee (riidanalaisen päätöksen 54 ja 247 perustelukappale), että tämän segmentin hinnat olivat neljän suuren panimon, myös Heinekenin, yhteisenä huolenaiheena.

197 Seuraavaksi on huomattava, että kantajat eivät kiistä Heinekenin osallistumista kyseisiin jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmentin hintoja koskeneisiin laittomiin keskusteluihin, minkä osoittavat myös eri todisteet, jotka mainitaan riidanalaisen päätöksen 247–251 perustelukappaleessa. Kantajat eivät myöskään väitä, että Heineken olisi ottanut avoimesti etäisyyttä näihin keskusteluihin tai ilmoittanut muille panimoille aikovansa osallistua kyseisiin kokouksiin eri tarkoituksessa kuin ne.

Heinekenin vastuuta ei näin ollen poista pelkästään se, ettei se ole osallistunut aktiivisesti näihin keskusteluihin, vaikka se katsottaisiin toteennäytetyksi.

198 Lopuksi on todettava, että asiakirja-aineiston perusteella Heinekenin osallistuminen kyseisiin jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen segmentin hintoja koskeneisiin laittomiin keskusteluihin ei rajoittunut pelkästään passiiviseen osallistumiseen tiettyihin kokouksiin ja mielenkiintoon, joka sillä oli näiden keskustelujen lopputuloksen osalta, vaan käsitti myös Interbrew'hun ja Bavariaan tietoisesti kohdistetun painostuksen, kun se kieltäytyi korottamasta omien tuotemerkkiensä hintoja ennen jakelijan tuotemerkillä myytävien tuotteiden hintojen korottamista. Tällaisen painostuksen harjoittamisesta ovat kuitenkin todisteena InBevin lausunto (mainittu riidanalaisen päätöksen 54 perustelukappaleessa) ja 12.5.1997 pidetyn kokouksen sisältöä koskeva asiakirja (mainittu riidanalaisen päätöksen 224 perustelukappaleessa), joiden tulkintaa kantajat eivät ole riitauttaneet.

199 Edellä esitetyn perusteella kantajien väitettä, joka koskee oikeudellista virhettä, ei voida hyväksyä.

200 Lopuksi koska kantajat eivät ole osoittaneet, että riidanalaisessa päätöksessä olisi tehty EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamista koskeva oikeudellinen virhe, on hylättävä myös niiden pääasiallisesti samaan lähtökohtaolettamaan perustuva väite, jonka mukaan komissio on tulkinnut tätä määräystä virheellisesti ja syyttömyysolettaman periaatetta loukkaavalla tavalla eikä ole esittänyt riittäviä perusteluja rikkomista koskevan toteamuksen tueksi.

– Johtopäätös

201 Edellä esitetyn viidennen ja kuudennen kanneperusteen tarkastelun päätteeksi on todettava, että komission toteamusta siitä, että yksittäisille asiakkaille Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottuja muita kaupan ehtoja kuin hintoja olisi

sovitettu yhteen ajoittain, ei ole näytetty toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla, eikä sitä voida hyväksyä (ks. edellä 167–177 kohta).

202 Näin ollen riidanalaisen päätöksen 1 artikla on kumottava siltä osin kuin siinä todetaan kyseessä oleva rikkomisen osatekijä, ja kantajille määrätyn sakon määrää on tästä syystä muutettava. Tämän muutoksen tosiasialliset seuraukset on yksilöity jäljempänä 435 ja 436 kohdassa.

203 Viides ja kuudes kanneperuste on hylättävä muilta osin.

Seitsemäs kanneperuste, joka koskee rikkomisen kestoa

Asianosaisten lausumat

204 Kantajat kiistävät toteamuksen, jonka mukaan niiden syyksi luetun rikkomisen alkamisajankohta on 27.2.1996 ja päättymisajankohta 3.11.1999. Ne katsovat nimittäin, että rikkomisen alkamis- ja päättymisajankohdan osalta on voitava esittää suoraa näyttöä ja niihin sovelletaan ankarampaa todistustaakkaa, jota ei ole täytetty nyt käsiteltävässä asiassa, koska komissiolla ei ollut välittömiä todisteita 27.2.1996 ja 3.11.1999 käytyjen keskusteluiden kilpailunvastaisesta sisällöstä.

205 Kantajat väittävät 27.2.1996 pidetystä kokouksesta, että komission riidanalaisen päätöksen 67 perustelukappaleessa mainitsemat käsin kirjoitetut muistiinpanot koskevat yleistä keskustelua, jota käytiin hotelli- ja ravintolasektorin ”epävarmoista velallisista” ja jota ei voida pitää luonteeltaan kilpailua rajoittavana.

206 Kantajat väittävät 3.11.1999 pidetystä kokouksesta, että sen lainvastaista sisältöä koskevat todisteet perustuvat InBevin komission tietopyyntöön antamaan vastaukseen (mainittu riidanalaisen päätöksen 221 perustelukappaleessa). Ne katsovat kuitenkin, että tämä vastaus on ristiriidassa kyseiseen kokoukseen osallistuneiden InBevin johtajien tarkempien lausuntojen kanssa.

207 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

208 Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on yksi EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun rikkomisen käsitteen osatekijä, jota koskeva todistustaakka on lähtökohtaisesti komissiolla. Oikeuskäytännössä edellytetään tältä osin, että jos ei ole olemassa näyttöä, jolla rikkomisen kesto voidaan osoittaa suoraan, komission on esitettävä ainakin näyttöä, joka liittyy ajallisesti riittävän lähellä toisiaan oleviin tosiseikkoihin, joiden perusteella voidaan kohtuudella päätellä, että rikkominen on jatkunut keskeytyksettä tiettyjen kahden ajankohdan välillä (asia T-43/92, Dunlop Slazenger v. komissio, tuomio 7.7.1994, Kok., s. II-441, 79 kohta ja edellä 91 kohdassa mainittu asia Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomion 51 kohta).

209 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajat riitauttavat sekä rikkomisen alkamisajankohdan että sen päättymisajankohdan määrittämisen.

– Rikkomisen alkamisajankohdan määrittäminen

210 Komissio katsoi, että kyseisen rikkomisen alkamisajankohta on 27.2.1996, jolloin pidettiin ensimmäinen Catherijne-kokous, josta se on saanut suoraa näyttöä mainittujen neljän panimon läsnäolosta.

211 Kuten edellä 167–177 kohdassa on todettu, riidanalaisen päätöksen 67 perustelukappaleessa mainitut, tätä kokousta koskevat käsin kirjoitetut muistiinpanot eivät sinänsä muodosta todisteiden kokonaisuutta, jonka perusteella voitaisiin oikeudellisesti riittävällä tavalla todeta rikkominen, joka koskee yksittäisille asiakkaille hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen ajoittaista yhteensovittamista.

212 Tämä seikka ei kuitenkaan sinänsä estä sitä, että näiden samojen tietojen perusteella voidaan määrittää koko rikkomisen alkamisajankohta.

213 On nimittäin todettava, että 27.2.1996 pidetty kokous on osa säännöllisesti järjestettyjä kokouksia, joihin osallistuivat samat osapuolet ja jotka pidettiin samanlaisissa olosuhteissa. Näitä kokouksia kutsuttiin ”Catherijne-neuvotteluiksi” ja ”pöytäkirjakomiteaksi”, niihin osallistuivat neljän alankomaalaisen panimon eli Heinekenin, InBevin, Grolschin ja Bavarian edustajat, ne pidettiin samanaikaisesti CBK:n virallisten kokousten kanssa ja niissä käydyistä keskusteluista ei koskaan laadittu pöytäkirjoja eikä juuri koskaan edes sisäisiä muistioita. Myös InBevin lausunnossa näitä kokouksia kuvattiin osaksi useita muita kokouksia, ja sen liitteenä toimitettiin taulukko, jossa mainittiin useimpien kokousten, myös 27.2.1996 pidetyn kokouksen, nimet, päivämäärät sekä osoitteet ja pitopaikat (riidanalaisen päätöksen 44 perustelukappale).

214 InBevin lausunnon ja useiden muiden todisteiden perusteella on jo todettu, että näiden kokousten sarjaan kuuluvilla kokouksilla oli kilpailunvastainen tavoite (ks. edellä 179–184 kohta). Yhtäältä kokousten järjestelmällisen luonteen ja niiden kilpailunvastaisen sisällön osoittavan aihetodisteiden kokonaisuuden ja toisaalta merkittävän todistusvoimaisen InBevin lausunnon perusteella voidaan – jollei vastakkaista näyttöä ole – näin ollen todeta, että kaikilla kokousten sarjaan kuuluvilla kokouksilla oli kilpailua rajoittava tarkoitus, vaikka joidenkin kokousten sisällöstä ei ole konkreettista näyttöä.

215 Kantajat väittävät lähinnä, ettei tätä logiikkaa voida soveltaa rikkomisen alkamis- ja päättymisajankohtien määrittämiseen, ja esittävät, että vaikka lähtökohtaisesti voidaan olettaa rikkomisen jatkuneen keskeytyksettä tietyn kahden ajankohdan välillä, rikkomisen alkamisajankohdan ja päättymisajankohdan osalta sovelletaan ankarampaa todistustaakkaa ja niiden osalta on voitava esittää suoria todisteita.

216 Tältä osin on huomattava, että komissio saattoi määrittää rikkomisen alkamisajankohdan muidenkin kuin 27.2.1996 pidettyä kokousta koskevien seikkojen perusteella.

217 Riidanalaisen päätöksen 466–469 perustelukappaleessa komissio nimittäin katsoo, että kaikki kyseessä olevista panimoista, myös kantajat, olivat osallistuneet rikkomiseen ”ainakin 27.2.1996 ja 3.11.1999 välisenä aikana”. Riidanalaisen päätöksen 56 perustelukappaleessa se täsmentää lisäksi, että InBevin lausunnon mukaan rikkominen oli alkanut jo huomattavasti ennen vuotta 1996 eli

– ”vuonna 1990 tai sitäkin aiemmin” hotelli- ja ravintolasektorin hinnankorotuksia koskevien keskustelujen osalta

– ”vuosina 1993–1994” ostohyvityksiä ja hotelli- ja ravintolayritysten siirtämistä panimolta toiselle koskevien keskustelujen osalta

– ”vuonna 1987” Oranjeboom-Interbrew’n ja Bavarian välisten jakelijan tuotemerkillä myytävää olutta koskevien keskustelujen osalta.

218 Kun otetaan huomioon InBevin lausunnon huomattava todistusvoima, komissio saattoi todeta, että kyseessä oleva rikkominen oli alkanut ainakin niihin aikoihin, kun pidettiin InBevin lausunnon liitteenä olevassa taulukossa luetellut vuoden 1996 ensimmäiset kokoukset, joissa InBev oli edustettuna sen ostettua Oranjeboomin vuonna 1995.

219 On muistutettava, että InBevin lausunnosta käy ilmi, että Heineken oli osallistunut Catherijne-kokousten järjestämiseen niiden alusta alkaen vuonna 1993 tai vuonna 1994. Lisäksi on osoitettu, että yhtäältä Heineken oli edustettuna 27.2.1996 pidetyssä kokouksessa ja että toisaalta 19.6.1996 pidetyssä seuraavassa kokouksessa panimot kävivät keskusteluja, jotka olivat luonteeltaan kilpailunvastaisia (ks. riidanalaisen päätöksen 67 perustelukappaleessa ja edellä 99 ja 100 kohdassa mainitut käsin kirjoitetut muistiinpanot). Vaikka Heinekenin ei ole osoitettu osallistuneen tähän kokoukseen, tätä kokousta koskevat seikat osoittavat, että siellä keskusteltiin Heinekenin osallistumisesta tulevaan kaksivaiheiseen hinnankorotukseen.

220 Näiden seikkojen perusteella komissio saattoi perustellusti todeta, että kantajat olivat osallistuneet kyseessä olevaan rikkomiseen ainakin 27.2.1996 lähtien.

221 Se, että riidanalaisessa päätöksessä ei todettu rikkomisen olemassaoloa ennen tätä päivämäärää, on riidanalaisen päätöksen adressaateille tehty myönnytys. Tältä osin on huomattava, että unionin yleistä tuomioistuinta ei ole pyydetty lausumaan tämän myönnytyksen lainmukaisuudesta tai tarkoituksenmukaisuudesta (ks. vastaavasti edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 340 ja 341 kohta).

222 Tällaisessa tilanteessa, kun kyse on säännöllisten kokousten sarjaan kuuluvista kokouksista, joiden kilpailunvastainen luonne on osoitettu oikeudellisesti riittävällä tavalla, toteamusta rikkomisen alkamisajankohdasta ei voida kyseenalaistaa kantajien väitteellä 27.2.1996 pidetyn kokouksen sisältöä koskevan konkreettisen näytön riittämättömyydestä.

223 Näin ollen rikkomisen alkamisajankohdan määrittämistä koskeva väite on hylättävä.

– Rikkomisen päättymisajankohdan määrittäminen

224 Komissio katsoi, että rikkomisen päättymisajankohta on 3.11.1999 kaikkien kyseessä olevien panimojen osalta (riidanalaisen päätöksen 466–469 perustelukappale); kyseisenä päivänä pidettiin viimeinen Catherijne-kokous, josta komissiolla on suoraa näyttöä mainittujen neljän panimon läsnäolosta. Tämä kokous on viimeinen InBevin lausunnon liitteenä olevassa kronologisessa taulukossa mainittu kokous. InBevin komission tietopyyntöön antaman vastauksen mukaan 3.11.1999 pidetty kokous oli ”Catherijne-kokous (hotelli- ja ravintolasektoria koskevat kysymykset /pöytäkirjakomitea); kuten aina Catherijne-neuvotteluissa, tässäkin kokouksessa käsiteltiin lähinnä kohtuuttomia sopimuksia ja rauhanomaista rinnakkaiseloa” (riidanalaisen päätöksen 221 perustelukappale).

225 Kantajat katsovat, että tämän lausunnon kanssa ovat ristiriidassa 3.11.1999 pidettyyn kokoukseen osallistuneiden InBevin johtajien tarkemmat lausunnot, joista kantajat lainaavat seuraavia kohtia:

– ”19.8.1999 pidettiin neuvottelu, johon osallistuin. 3.11.1999 pidettiin kokous, johon minä ja –– osallistuimme. Kuten yleensä, emme puhuneet konkreettisesti markkinakäyttäytymisestä. Kokous oli pikemminkin epävirallinen”

– ”Hotelli- ja ravintolasektorin neljä johtajaa (Heineken, Grolsch, Bavaria ja Interbrew) pitävät yhteisiä kokouksia. Olen osallistunut vain yhteen näistä kokouksista eli 3.11.1999 Enschedessä pidettyyn kokoukseen. –– vei minut sinne esitelläkseen minut muille. Tällä kokouksella ei juurikaan ollut sisältöä. Kyse oli pikemminkin mukavasta tapaamisesta, jolla ei ollut mitään tiettyä asialistaa. Ostohyvityksiä kommentoitiin yleisesti. Sain käsityksen, että olemassa oli jo vuosien ajan ollut jonkinlainen ostohyvitysasteikko tai -sääntö, mutta sitä ei koskaan sanottu ääneen. Puhuttiin ainoastaan ostohyvitysten kokonaismääristä laajemmassa merkityksessä, ja tässä yhteydessä voitiin käsitellä joitakin tapauksia. Sain käsityksen, että asteikko ei toiminut. Kukin toimija päätti omasta strategiastaan. Pyrittiin ehkä hieman pelottelemaan, mutta kukin toimi kuitenkin itse päättämällään tavalla.”

226 On todettava, että toisin kuin kantajat väittävät, nämä kohdat eivät ole ristiriidassa komission toteamien seikkojen kanssa. Viittaukset ”kohtuuttomiin sopimuksiin” ja ”rauhanomaiseen rinnakkaiseloon” sekä ”asteikkoon” ja ”ostohyvityssääntöön” liittyivät selvästi hotelli- ja ravintolasektorin asiakkaisiin sovellettujen ostohyvitysten yhteensovittamiseen. InBevin johtajien lausunnoissa selvennettiin ainoastaan keskustelujen yksityiskohtaisuutta siltä osin, että niiden väitettiin olleen ”yleistä kommentointia”, sekä sitä, etteivät keskustelut vaikuttaneet markkinoihin eli ”asteikko ei toiminut”. Edellä on kuitenkin jo todettu, että sen paremmin keskustelujen yleisellä luonteella kuin silläkään, että keskustelut eivät vaikuttaneet markkinoihin, ei voida kyseenalaistaa kyseessä olevan kokouksen kilpailunvastaista luonnetta (ks. edellä 78–79 kohta).

227 Se, että 3.11.1999 pidetty kokous oli osa kilpailunvastaisten kokousten sarjaa (ks. edellä 213 ja 214 kohta) ja että siinä käsitellyt aiheet liittyivät aiempiin kilpailua rajoittaviin keskusteluihin, osoittaa lisäksi, että kokouksen koollekutsumisen tarkoituksena oli varmistaa olosuhteet, joissa näitä keskusteluja voitaisiin jatkaa.

228 Vaikka oletettaisiin, että yhtäältä InBevin työntekijöiden lausuntojen, joihin kantajat vetoavat, ja toisaalta InBevin tietopyyntöön antaman vastauksen välillä olisi tiettyä ristiriitaisuutta, on joka tapauksessa katsottava, että viimeksi mainitun vastauksen todistusvoima on suurempi, kun otetaan huomioon oikeuskäytäntö, jonka mukaan yrityksen nimissä annetun vastauksen luotettavuus on suurempi kuin mikä voisi olla yrityksen henkilökuntaan kuuluvan antamalla vastauksella riippumatta siitä, millaisia kokemuksia tai mielipiteitä tällaisella henkilöllä on (ks. edellä 90 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 45 kohta).

229 Rikkomisen päättymisajankohdan määrittämistä koskeva väite ja siten koko seitsemäs kanneperuste on näin ollen hylättävä.

Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista ja asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan rikkomista, kun kantajien ei ole annettu tutustua muiden asianomaisten yritysten väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin

Asianosaisten lausumat

230 Kantajat moittivat komissiota siitä, että se hylkäsi niiden pyynnön saada tutustua muiden menettelyn osapuolten väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin, mikä on vaikuttanut kantajien puolustautumisoikeuksiin. Kantajat katsovat, että riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, että komissio on käyttänyt näitä vastauksia todisteina arvioidessaan rikkomisen olemassaoloa ja perustellessaan sakon lopullista määrää, ja että näihin vastauksiin sisältyi niiden puolesta puhuvia seikkoja, joihin ne olisivat voineet vedota. Ne esittävät näin ollen, että menettelyllisen yhdenvertaisuuden periaatteen nojalla niiden olisi pitänyt saada mahdollisuus tutkia näitä seikkoja voidakseen valmistella itsenäisesti puolustustaan.

231 Kantajat katsovat erityisesti, että niiden olisi pitänyt saada tutustua Bavarian ja Grolschin vastauksiin, koska kuten riidanalaisesta päätöksestä ilmenee, nämä panimot esittävät autenttisen tulkinnan seikoista, joita käytettiin sittemmin kantajia vastaan ja niiden puolesta puhuvina todisteina. Kantajat huomauttavat erityisesti, että komissio mainitsee riidanalaisen päätöksen 75 perustelukappaleessa Bavarian väitetiedoksiantoon antamat vastaukset osoittaakseen, että kantajat osallistuivat 19.6.1996 pidettyyn kokoukseen. Komissio esitti lisäksi riidanalaisen päätöksen 124–126 perustelukappaleessa Bavarian vastauksiin perustuvan tulkinnan osoittaakseen, että 17.12.1997 pidetyssä kokouksessa keskusteltiin oluen hinnoista. Lopuksi kantajat toteavat, että komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 135 perustelukappaleessa Bavarian vastauksessa oleviin väitteisiin todisteena tietyistä kantajien 12.3.1998 pidetyssä kokouksessa esittämistä asianomaisia vastaan puhuvista lausunnoista.

232 Kantajat korostavat InBevin väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin tutustumisen merkitystä, koska niiden mukaan komissio on pääasiallisesti nojautunut näihin lausuntoihin riidanalaisen päätöksen tehdessään. Kantajat mainitsevat esimerkkinä, että riidanalaisen päätöksen 476 perustelukappaleesta sekä komission ja InBevin välisestä kirjeenvaihdosta helmikuussa 2006 voidaan päätellä, että tämän jälkimmäisen väitetiedoksiantoon antamat vastaukset sisälsivät kantajien puolesta puhuvia seikkoja.

233 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

234 Asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan 2 kohdan sanamuodon mukaan ”asianomaisten osapuolten puolustautumisoikeudet menettelyssä on täysin turvattava; niillä on oikeus tutustua komission asiakirja-aineistoon edellyttäen kuitenkin, että otetaan huomioon yritysten oikeutetut edut sen suhteen, ettei niiden liikesalaisuuksia paljasteta – –”.

235 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan puolustautumisoikeuksien periaatteeseen erottamattomasti liittyvä oikeus tutustua asiakirjoihin merkitsee, että komission on annettava asianomaiselle yritykselle mahdollisuus tutkia kaikki tutkinta-aineistoon sisältyvät asiakirjat, joilla saattaa olla merkitystä sen puolustuksen kannalta (ks. vastaavasti asia C-199/99 P, Corus UK v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11177, 125–128 kohta ja asia T-30/91, Solvay v. komissio, tuomio 29.6.1995, Kok., s. II-1775, 81 kohta).

236 Näihin kuuluvat sekä asianomaista vastaan että sen puolesta puhuvat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia, komission sisäisiä asiakirjoja ja muita luottamuksellisia tietoja lukuun ottamatta (edellä 51 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 68 kohta).

237 Se, että asianomaisia vastaan puhuvaa asiakirjaa ei ole annettu tiedoksi, merkitsee puolustautumisoikeuksien loukkaamista ainoastaan siinä tapauksessa, että asianomainen yritys osoittaa, että ensinnäkin komissio on nojautunut tähän asiakirjaan tukeakseen väitettään, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomista, ja toiseksi tämä väite voidaan näyttää toteen vain kyseisen asiakirjan perusteella. Näin ollen asianomaisen yrityksen on osoitettava, että lopputulos, johon komissio on päätöksessä päätynyt, olisi ollut erilainen, mikäli asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi, olisi pitänyt poistaa todisteiden joukosta (edellä 51 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 71–73 kohta).

238 Mikäli kyseessä on sitä vastoin tilanne, jossa tiedoksi antamatta on jätetty asianomaisen puolesta puhuva asiakirja, kyseisen yrityksen on ainoastaan osoitettava, että sen tiedoksi antamatta jättäminen on saattanut vaikuttaa yrityksen vahingoksi menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön. Riittää, että yritys osoittaa, että se olisi kyennyt käyttämään kyseisiä sen puolesta puhuvia asiakirjoja puolustuksessaan (edellä 44 kohdassa mainittu asia Hercules Chemicals v. komissio, tuomion 81 kohta), osoittamalla erityisesti, että se olisi voinut tuoda esiin seikkoja, jotka eivät olisi olleet sopusoinnussa komission väitetiedoksiannon laatimisvaiheessa tekemien arviointien kanssa, ja olisi siten kyennyt jollain tavoin vaikuttamaan päätöksessä tehtyihin arviointeihin (ks. vastaavasti edellä 51 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 75 kohta).

239 On muistutettava, että väitetiedoksianto on toimi, jonka tarkoituksena on rajata yritystä vastaan aloitetun menettelyn kohde ja varmistaa puolustautumisoikeuksien tehokas käyttäminen (ks. asia T-69/04, Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2567, 80 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

240 Tästä näkökulmasta väitetiedoksiantoon liittyy useita puolustautumisoikeuksien noudattamisen periaatetta koskevia menettelyllisiä takeita, joihin kuuluu oikeus tutustua komission tutkinta-aineistoon sisältyviin asiakirjoihin.

241 Väitetiedoksiantoon annetut vastaukset eivät kuulu varsinaiseen tutkinta-aineistoon (ks. vastaavasti edellä 195 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 380 kohta).

242 Koska ne ovat asiakirjoja, jotka eivät sisälly tutkinta-aineistoon väitetiedoksiannon toimittamisen hetkellä, komission on annettava tiedoksi nämä muiden asianomaisten osapuolten esittämät vastaukset ainoastaan, jos ilmenee, että ne sisältävät asianomaisia vastaan tai niiden puolesta puhuvia uusia seikkoja.

243 Oikeutta tutustua komission asiakirja-aineistoon [EY] 81 ja [EY] 82 artiklan, ETA-sopimuksen 53, 54 ja 57 artiklan ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 139/2004 soveltamistapauksissa koskevista säännöistä annetun komission tiedonannon (EUVL 2005, C 325, s. 7) 27 kohdan mukaan osapuolille ei yleissäännön mukaan myöskään myönnetä oikeutta tutustua muiden tutkimuksessa mukana olevien osapuolten väitetiedoksiantoon esittämiin vastauksiin. Osapuolelle myönnetään oikeus tutustua näihin asiakirjoihin ainoastaan, jos ne voivat olla komission väitetiedoksiannossaan kyseistä osapuolta vastaan esittämiin väitteisiin liittyviä uusia todisteita, riippumatta siitä, ovatko todisteet luonteeltaan syyllisyyden osoittavia vai vapauttavia.

244 Yhtäältä uusista yritystä vastaan puhuvista seikoista on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on niin, että jos komissio aikoo perustaa kantansa seikkaan, joka perustuu väitetiedoksiantoon annettuun vastaukseen, näyttääkseen toteen, että kilpailusääntöjä on rikottu, muille tässä menettelyssä mukana oleville osapuolille on annettava mahdollisuus ottaa kantaa tällaiseen uuteen todisteeseen (edellä 195 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 386 kohta ja asia T-314/01, Avebe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3085, 50 kohta).

245 Asiakirjaa voidaan pitää yritystä vastaan puhuvana asiakirjana ainoastaan, jos komissio käyttää sitä tukemassa toteamustaan yrityksen suorittamasta rikkomisesta. Jotta kyseessä oleva yritys voisi osoittaa puolustautumisoikeuksiaan loukatun, ei ole riittävää näyttää toteen, ettei se ole hallinnollisen menettelyn aikana voinut ilmaista kantaansa asiakirjasta, joka on mainittu riidanalaisen päätöksen missä tahansa kohdassa. Sen on näytettävä toteen, että komissio on käyttänyt tätä asiakirjaa riidanalaisessa päätöksessä lisätodisteena todetakseen rikkomisen, johon yritys on komission mukaan osallistunut (yhdistetyt asiat T-5/00 ja T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied et Technische Unie v. komissio, tuomio 16.12.2003, Kok., s. II-5761, 35 kohta).

246 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajat väittävät, että komissio on käyttänyt Bavarian ja Grolschin väitetiedoksiantoon antamien vastausten osia uusina kantajia vastaan puhuvina todisteina. Ne viittaavat tältä osin riidanalaisen päätöksen 75, 124–126 ja 135 perustelukappaleeseen.

247 Aivan aluksi riidanalaisen päätöksen 75 perustelukappaleessa mainitaan Bavarian väitetiedoksiantoon antaman vastauksen kohta, jonka mukaan oli ”hyvinkin mahdollista”, että Heineken oli edustettuna 19.6.1996 pidetyssä kokouksessa. Vaikka komissio on tehnyt tämän lainauksen, on kuitenkin niin, että se on vastaavasti todennut, ettei asiakirja-aineistoon sisältynyt yhtään todistetta tästä seikasta. Kyseisestä perustelukappaleesta ei käy ilmi, että Heineken olisi ollut edustettuna kyseisessä kokouksessa, vaan ainoastaan, että se joka tapauksessa osallistui sitä edeltäneeseen ja sitä seuraaviin kokouksiin.

248 Tässä tilanteessa Bavarian väitetiedoksiantoon antaman vastauksen kyseisen kohdan lainaamista ei voida pitää uuden asianomaista vastaan puhuvan todisteen käyttämisenä.

249 Seuraavaksi on todettava riidanalaisen päätöksen 124 ja 126 perustelukappaleen osalta, jotka koskevat 17.12.1997 pidettyä kokousta, että riidanalaisen päätöksen 117–121 perustelukappaleesta ilmenee selvästi, että tämän kokouksen tavoite on todettu tutkinta-aineistoon sisältyvien seikkojen perusteella.

250 Komissio on viitannut tältä osin riidanalaisen päätöksen 124–126 perustelukappaleessa Bavarian väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa näiden todisteiden osalta esittämään vaihtoehtoiseen tulkintaan ainoastaan voidakseen vastata asianomaisen yrityksen esittämiin väitteisiin. Näistä perustelukappaleista ilmenee lisäksi, että Bavarian esittämää tulkintaa ei ole pidetty uskottavana eikä komissio ole sitä hyväksynyt.

251 Lopuksi riidanalaisen päätöksen 135 perustelukappaleen osalta, jossa esitetään lyhyesti toinen Bavarian tulkinta 12.3.1998 pidettyä kokousta koskevista tutkinta-aineistoon sisältyvistä seikoista, on huomattava, että kyseinen tulkinta on nimenomaisesti hylätty riidanalaisen päätöksen 136 perustelukappaleessa eikä sitä ole näin ollen voitu käyttää lisätodisteena.

252 Näiden seikkojen perusteella on todettava, että kantajat eivät ole osoittaneet, että komissio olisi käyttänyt niitä vastaan puhuvia lisätodisteita, jotka olisivat peräisin muiden asianomaisten osapuolten väitetiedoksiantoon antamista vastauksista.

253 Kun tarkastellaan toisaalta asianomaisen puolesta puhuvia uusia todisteita, vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla ei ole velvollisuutta toimittaa niitä saataville omasta aloitteestaan. Siinä tapauksessa, että komissio on hallinnollisessa menettelyssä hylännyt kantajan pyynnön saada tutustua asiakirjoihin, jotka eivät sisälly

tutkinta-aineistoon, puolustautumisoikeuksia voitaisiin todeta loukatun ainoastaan, jos on näytetty toteen, että hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos kantajalla olisi ollut mahdollisuus tutustua kyseisiin asiakirjoihin menettelyn aikana (edellä 195 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 383 kohta).

254 Kantajat eivät myöskään voi vedota edellä 51 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Aalborg Portland ym. vastaan komissio annetussa tuomiossa (126 kohta) esitettyyn perusteluun, jonka mukaan kyseisen yrityksen puolustuksen kannalta hyödyllisten asiakirjojen määrittely ei ole yksinomaan komission asia. Tätä komission asiakirja-aineistoon sisältyviin asiakirjoihin liittyvää perustelua ei voida soveltaa vastauksiin, jotka muut asianomaiset osapuolet ovat antaneet komission tiedoksi antamiin väitteisiin.

255 Toisin kuin kantajat väittävät, komissio ei ole näin ollen lähtökohtaisesti velvollinen antamaan kyseisiä vastauksia puolustautumisoikeuksien kunnioittamiseksi tiedoksi muille osapuolille, jotta ne voisivat tarkastaa sen, ettei niihin sisälly niiden puolesta puhuvia todisteita.

256 Jos kantajat vetoavat siihen, että vastaukset, joita ei ole annettu tiedoksi, sisältävät niiden puolesta puhuvia todisteita, niiden tehtävänä on esittää ensimmäiset tiedot näiden asiakirjojen hyödyllisyydestä puolustautumisensa kannalta.

257 Kantajien on nimittäin mainittava mahdolliset niiden puolesta puhuvat todisteet tai esitettävä näyttöä niiden olemassaolosta ja siten niiden hyödyllisyydestä unionin yleisen tuomioistuimen ratkaisun kannalta (ks. vastaavasti asia T-43/02, Jungbunzlauer v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3435, 351–359 kohta).

258 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 476 perustelukappaleesta sekä komission ja InBevin välisestä väitetiedoksiantoon annettua vastausta seuranneesta kirjeenvaihdosta voidaan päätellä, että InBev antoi tietoja, jotka on voitu ymmärtää siten, että niillä kiistetään yhtäältä salaisten sopimusten täytäntöönpano ja toisaalta kyseisen rikkomisen olemassaolo tai kesto.

259 Tältä osin yhtäältä väitetyn maininnan osalta, joka koskee kyseisten salaisten sopimusten tosiasiallisen täytäntöönpanon puuttumista, on muistutettava, että se seikka, että muut asianomaiset osapuolet ovat esittäneet väitetiedoksiantoon antamissaan vastauksissa lähinnä samat väitteet kuin kantajat sen osalta, ettei sopimusta ole pantu täytäntöön, ei voi muodostaa kantajien puolesta puhuvaa seikkaa (ks. vastaavasti edellä 257 kohdassa mainittu asia Jungbunzlauer v. komissio, tuomion 353 kohta).

260 Toisaalta rikkomisen olemassaolon tai keston kiistämistä koskevan väitetyn aihetodisteen osalta on todettava, että kantajat viittaavat tämän väitteensä tueksi InBev hallintoneuvoston 21.2.2006 päivättyyn kirjeeseen, joka lähetettiin vastaukseksi komission esittämiin kysymyksiin ja jossa todetaan, että ”[sen] asiakkailla ei ollut – – mitään tarkoitusta mitenkään vähätellä osuuttaan väitettyihin tapahtumiin tai kiistää kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa tai kestoa asiakysymysten osalta”. Toisin kuin kantajat väittävät, tästä ainoasta täsmennyksestä ei siten käy ilmi, että InBevin väitetiedoksiantoon antama vastaus olisi saattanut sisältää tietoja, joita olisi voitu pitää asianomaisten puolesta puhuvina todisteina.

261 Edellä esitetystä seuraa, että kantajat eivät ole tuoneet ilmi puolestaan puhuvia seikkoja, jotka voisivat perustua muiden asianomaisten yritysten väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin, eivätkä näin ollen ole osoittaneet, että nämä vastaukset olisivat hyödyllisiä niiden puolustautumisen kannalta.

262 Näin ollen on hylättävä väite, jonka mukaan kyseiset vastaukset sisältäisivät väitetysti asianomaisten puolesta puhuvia seikkoja.

263 Kaiken edellä esitetyn perusteella ensimmäinen kanneperuste on hylättävä perusteettomana.

Toinen kanneperuste, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen, huolellisuusvelvollisuuden ja kontradiktorisen periaatteen loukkaamista, koska tutkimusta ei ole väitetysti suoritettu huolellisesti ja puolueettomasti

Asianosaisten lausumat

264 Kantajat moittivat komissiota siitä, että se ei ole tutkinut nyt käsiteltävässä asiassa kaikkia asian kannalta merkityksellisiä seikkoja huolellisesti ja puolueettomasti ja että se on käyttänyt asiakirja-aineistoon sisältyviä seikkoja valikoivasti tukeakseen teoriaansa, jonka mukaan EY 81 artiklaa on rikottu.

265 Ne väittävät erityisesti, että komission asianomaisia vastaan puhuvat todisteet nojautuvat InBevin leniency-hakemuksensa yhteydessä esittämiin lausuntoihin, vaikka nämä ovat epämääräisiä ja ristiriitaisia eivätkä perustu yksinomaan lausuntojen antajien toteamuksiin ja ovat näin ollen osittain kuulopuheisiin perustuvia.

266 Kantajat väittävät lisäksi, että komissio on loukannut hyvän hallinnon periaatetta tutkimuksen aikana jättäessään niiden esittämät väitteet huomioon ottamatta ja hylätessään erityisesti todisteet, jotka ne esittivät osoittaakseen, etteivät Alankomaiden olutmarkkinat olleet kehittyneet hintasopimuksen olemassaoloa vastaavalla tavalla kyseisenä ajanjaksona.

267 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

268 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan hallinnollisissa menettelyissä noudatettaviin unionin oikeusjärjestyksessä annettuihin takeisiin kuuluu erityisesti toimivaltaisen toimielimen velvoite tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta merkitykselliset seikat (asia C-269/90, Technische Universität München, tuomio 21.11.1991, Kok., s. I-5469, Kok. Ep. XI, s. I-485, 14 kohta).

269 Kun tarkastellaan ensinnäkin nyt käsiteltävässä asiassa esitettyä väitettä, jonka mukaan komissio ei ole tutkinut todisteita huolellisesti ja puolueettomasti, on muistettava, kuten edellä viidennen ja kuudennen kanneperusteen tarkastelun päätteeksi jo todettiin, että komissio on esittänyt riittävät todisteet EY 81 artiklan rikkomisen olemassaolosta kyseessä olevan rikkomisen kahden osatekijän osalta (ks. edellä 163 kohta). Näiden kanneperusteiden tutkimisen yhteydessä unionin yleinen tuomioistuin on jo arvioinut kantajien esittämät moitteet InBevin lausuntoa sekä hallinnollisen menettelyn aikana esitettyjä seikkoja, joiden tarkoituksena oli esittää vastakkaista näyttöä, koskevasta arvioinnista.

270 Siltä osin kuin kantajat pyrkivät erityisesti kyseenalaistamaan InBevin lausunnon todistusvoiman epämääräisenä, ristiriitaisena ja kuulopuheisiin perustuvaa tietoa sisältävänä, nämä väitteet on hylättävä edellä 70–90 kohdassa viidennen ja kuudennen kanneperusteen yhteydessä esitetyillä perusteilla.

271 Tällaisessa tilanteessa on katsottava, että kantajien väite, joka koskee kattavan, huolellisen ja puolueettoman tutkimuksen väitettyä puuttumista, liittyy edellä viidennen ja kuudennen kanneperusteen yhteydessä tarkasteltuihin väitteisiin, eikä sitä ole tarpeen tutkia erikseen.

272 Käsiteltävänä oleva kanneperuste ei näin ollen voi menestyä.

Kolmas kanneperuste, joka koskee syyttömyysolettaman loukkaamista

Asianosaisten lausumat

273 Kantajat vetoavat syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamiseen ennen kaikkea siksi, että kilpailusta vastaava komission jäsen totesi alankomaalaisessa televisio-ohjelmassa, että ”kuluttajat ovat maksaneet liikaa oluesta”, ja että hän näin ollen jo ennakoi, että Alankomaiden olutmarkkinoilla oli olemassa kartelli.

274 Kantajat katsovat, että kilpailusääntöjen rikkominen on siten katsottu näytetyksi jo huomattavasti ennen hallinnollisen menettelyn päättymistä ja ennen kuin niillä on ollut mahdollisuutta reagoida väitetiedoksiantoon.

275 Lisäksi kyseisen komission jäsenen julkisen toteamuksen vuoksi komissio ei voinut tutkia kantajien väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esittämiä väitteitä objektiivisesti ja tarvittavan etäältä.

276 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

277 On huomautettava, että kantajien väitteet, jotka koskevat syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamista, eivät ole merkityksellisiä nyt käsiteltävän asian ratkaisun kannalta.

278 Kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa on nimittäin arvioitava ainoastaan komission keräämien todisteiden perusteella. Jos kilpailusääntöjen rikkominen on tosiasiallisesti näytetty toteen hallinnollisen menettelyn päättyessä, todisteet siitä, että komissio on tämän menettelyn aikaisemmassa vaiheessa ilmaissut olevansa vakuuttunut kyseisen rikkomisen tapahtumisesta, eivät voi heikentää kyseisestä rikkomisesta esitetyn näytön paikkansapitävyyttä (edellä 195 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 726 kohta).

279 Vaikka komission jäsenen alankomaalaisessa televisio-ohjelmassa komission toimenpiteitä koskevien esimerkkien yhteydessä esittämä huomautus, jonka mukaan alankomaalaiset kuluttajat ”ovat maksaneet liikaa oluesta” panimojen menettelyjen vuoksi, olikin melko sopimaton, sen perusteella ei kuitenkaan voida osoittaa, että komissio olisi näin ennakoinut päätöstään.

280 On todettava, että komission jäsenten kollegio tekee päätöksensä päätösluonnoksen perusteella. Toisin kuin kantajat väittävät, kyseessä olevan komission jäsenen huomautukset komission toteuttamista toimista eivät näin ollen mitenkään voineet tarkoittaa sitä, että komissio olisi jo katsonut panimoiden kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistymisen näytetyksi.

281 Koska kyseessä olevan komission jäsenen sanojen ei voida katsoa merkitsevän kantajien syyllisyyden toteamista, näitä toteamuksia ei voida kyseenalaistaa sillä, että kyseiset huomautukset esitettiin ennen kuin kantajat saivat mahdollisuuden reagoida väitetiedoksiantoon, mihin kantajat ovat vedonneet. Tämän seikan perusteella ei voida myöskään katsoa, että komissio ei olisi tutkinut objektiivisesti ja tarvittavan etäältä kantajien väitetiedoksiantoon antamia vastauksia.

282 Näiden seikkojen perusteella kolmas kanneperuste on hylättävä perusteettomana.

Neljäs kanneperuste, joka koskee kohtuullisen käsittelyajan noudattamatta jättämistä

Asianosaisten lausumat

283 Kantajat väittävät, että riidanalainen päätös on kumottava, koska menettelyn kokonaiskesto ja kukin sen välivaiheista on ylittänyt huomattavasti kohtuullisena pidettävän käsittelyajan. Ne väittävät erityisesti, että ne eivät ole voineet valmistella puolustustaan, koska tutkimuksen täsmällinen kohde ei ollut selkeä väitetiedoksiannon vastaanottamista edeltävänä aikana. Ne korostavat myös, että ajan kulumisen takia muistikuvat komission moittimista seikoista ovat olleet heikompia.

284 Komissio huomauttaa, että se totesi riidanalaisen päätöksen 497–500 perustelukappaleessa nimenomaisesti, että menettelyn kesto oli kohtuuton ja että se oli tästä syystä myöntänyt poikkeuksellisen alennuksen kantajalle määrättyyn sakkoon. Komissio huomauttaa lisäksi, että vaikka hallinnollisen menettelyn toteuttaminen kohtuullisessa ajassa tunnustetaan vakiintuneessa oikeuskäytännössä, tämän määräajan ylittäminen oikeuttaa kuitenkin kumoamaan rikkomisen toteavan päätöksen ainoastaan, jos osoitetaan, että tämän periaatteen loukkaaminen loukkaa asianomaisten yritysten puolustautumisoikeuksia.

285 Tältä osin komissio esittää, että toisin kuin kantajat väittävät, ne saivat tietoonsa tärkeimmän osan rikkomista, kyseisiä markkinoita ja rikkomisen ajankohtaa koskevista seikoista niille osoitetun 17.3.2000 tehdyn tarkastuspäätöksen ansiosta. Komission mukaan tässä päätöksessä viitattiin jo kilpailunvastaisiin menettelyihin, jotka liittyivät hintojen vahvistamiseen, markkinoiden jakamiseen ja/tai tietojenvaihtoon Alankomaiden olutmarkkinoilla sekä vähittäiskaupan että hotelli- ja ravintolamarkkinoiden osalta. Kantajien väitettä ei komission mielestä voida hyväksyä myöskään siksi, että komission niille vuodesta 2001 alkaen esittämät kysymykset olivat erittäin yksityiskohtaisia.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

286 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kohtuullisen käsittelyajan noudattaminen kilpailupolitiikkaa koskevissa hallinnollisissa menettelyissä on unionin oikeuden yleinen periaate, jonka noudattamista unionin tuomioistuimet valvovat (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, tuomion 167–171 kohta ja asia C-113/04 P, Technische Unie v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8831, 40 kohta).

287 Tämän periaatteen soveltamiseksi on tehtävä ero hallinnollisen menettelyn kahden vaiheen eli väitetiedoksiantoa edeltäneen tutkintavaiheen ja muun hallinnollisen menettelyn välillä, joista molempiin liittyy oma sisäinen logiikka (edellä 286 kohdassa mainittu asia Technische Unie v. komissio, tuomion 42 kohta).

288 Ensimmäinen vaihe, joka kestää aina väitetiedoksiantoon asti, alkaa siitä hetkestä, jona komissio unionin lainsäätäjän sille antamia valtuuksia käyttäen ryhtyy toimenpiteisiin, jotka merkitsevät moitetta kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja komission on tämän ensimmäisen vaiheen perusteella voitava ottaa kantaa siihen, kuinka menettelyä jatketaan. Toinen vaihe puolestaan kestää väitetiedoksiannosta lopullisen päätöksen tekemiseen. Komission on voitava toisen vaiheen nojalla ottaa lopullisesti kantaa kilpailusääntöjen rikkomista koskevaan moitteeseen (edellä 286 kohdassa mainittu asia Technische Unie v. komissio, tuomion 43 kohta).

– Hallinnollisen menettelyn kesto

289 Nyt käsiteltävässä asiassa on aluksi huomattava, että komissio myönsi riidanalaisen päätöksen 498 perustelukappaleessa, että hallinnollinen menettely oli pitkittynyt, mistä se itse oli vastuussa.

290 On nimittäin huomattava, että hallinnollisen menettelyn ensimmäiseen vaiheeseen, joka ulottuu tarkastuspäätöksen tiedoksi antamisesta kantajille maaliskuussa 2000 väitetiedoksiannon vastaanottamiseen elokuussa 2005, kului 65 kuukautta.

291 Tutkimuksen aikaiset tarkastukset suoritettiin maaliskuussa ja huhtikuussa 2000, joten hallinnollisen menettelyn tämän vaiheen kokonaiskestoa ei voida perustella ainoastaan sillä, että komissio esitti osapuolille useita tietopyyntöjä vuosina 2001–2005.

292 Koska komissio ei ole esittänyt tietoja tai lisäselvityksiä tänä aikana toteutetuista tutkimuksista, on siis katsottava, että menettelyn ensimmäinen vaihe kesti kohtuuttoman kauan (ks. vastaavasti edellä 245 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 77 kohta).

293 Hallinnollisen menettelyn toinen vaihe, joka ulottuu väitetiedoksiannon vastaanottamisesta riidanalaisen päätöksen tekemiseen huhtikuussa 2007, kesti 20 kuukautta, mikä on kauemmin kuin päätöksen tekoon tavanomaisesti tarvittava aika, kun lisäselvityksiä ei ole annettu.

294 Näin ollen on todettava, että kyseinen hallinnollinen menettely kesti kohtuuttoman kauan, mikä johtui komission toimimattomuudesta ja johti kohtuullisen käsittelyajan periaatteen loukkaamiseen.

– Hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman keston vaikutus riidanalaisen päätöksen laillisuuteen

295 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä johtuu, että käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamisen toteaminen voi johtaa rikkomisen toteavan päätöksen kumoamiseen ainoastaan, jos menettelyn kesto on vaikuttanut menettelyn lopputulokseen (ks. vastaavasti edellä 286 kohdassa mainittu asia Technische Unie v. komissio, tuomion 48 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

296 Kantajat väittävät nyt käsiteltävässä asiassa, että hallinnollisen menettelyn ensimmäisen vaiheen kohtuuton kesto loukkasi niiden puolustautumisoikeuksia, koska ne eivät pystyneet määrittämään komission tutkinnan kohdetta täsmällisesti ennen väitetiedoksiannon saamista, mikä heikensi kantajien mahdollisuuksia koota niiden puolesta puhuvia todisteita.

297 Tältä osin on todettava, että kantajat väittävät virheellisesti, etteivät ne pystyneet määrittämään tutkinnan kohdetta ennen väitetiedoksiannon saamista.

298 On nimittäin niin, että yhtäältä Heineken NV:lle ja Heineken Holding NV:lle 17.3.2000 osoitetussa tarkastuspäätöksessä ilmoitettiin, että komission tutkimus koski tiettyjä kilpailunvastaisia menettelyjä, kuten ”hintojen vahvistamista, markkinoiden jakamista ja/tai tietojenvaihtoa Alankomaiden olutmarkkinoilla sekä vähittäiskaupan että hotelli- ja ravintolamarkkinoiden osalta”. Toisaalta Heineken NV:lle lokakuussa 2001 osoitetuissa tietopyynnöissä täsmennettiin ne kokoukset, päivämäärät ja paikat, jotka olivat komission suorittaman tutkimuksen kohteena.

299 Toisin kuin kantajat väittävät, ne saivat näistä asiakirjoista riittävän täsmällisesti tietoonsa tutkimuksen kohteen, niiden syyksi mahdollisesti luettavat rikkomiset sekä kyseessä olevat markkinasektorit ja ne saattoivat näin ollen määritellä ja koota mahdolliset niiden puolesta puhuvat todisteet.

300 Vaikka kantajat esittivät tiettyjen niiden puolesta puhuvien todisteiden kokoamiseen liittyviä hankaluuksia koskevan väitteen, jonka mukaan asianomaisten henkilöiden muistikuvat asioista heikentyivät, ne eivät tukeneet tätä väitettään konkreettisilla tiedoilla eivätkä etenkään täsmentäneet kyseisiä työntekijöitä eivätkä syitä, miksi heidän muistikuviensa käyttäminen olisi ollut ratkaisevan tärkeätä, eivätkä niitä

seikkoja, joiden perusteella ei ollut enää mahdollista saada tietoja muilla keinoilla (ks. vastaavasti edellä 286 kohdassa mainittu asia Technische Unie v. komissio, tuomion 64 kohta).

301 Lisäksi yrityksiä ja yritysten yhteenliittymiä koskevan yleisen varovaisuusvelvoitteen nojalla kantajien on säilytettävä huolellisesti kirjanpidossaan tai arkistossaan seikat, joiden perusteella voidaan todentaa niiden toiminta, jotta niillä olisi tarvittavat todisteet mahdollisten tuomioistuinmenettelyiden tai hallinnollisten menettelyiden varalta. Kun komissio on esittänyt kantajille neuvoston 6.2.1962 antaman asetuksen N:o 17 ([EY 81] ja [EY 82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) 11 artiklan mukaisia tietojensaantipyyntöjä, niiden on sitä suuremmalla syyllä toimittava erittäin huolellisesti ja toteutettava kaikki tarpeelliset toimenpiteet niiden todisteiden säilyttämiseksi, joita niiden hallussa voi kohtuullisesti ajatellen olla (ks. vastaavasti edellä 245 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 87 kohta).

302 Tällaisessa tilanteessa kantajien väitettä siitä, ettei niille ilmoitettu heti tutkimuksen alussa tutkimuksen kohteesta ja komission mahdollisista väitteistä, minkä vuoksi ne eivät pystyneet valmistelemaan puolustustaan ja kokoamaan hallussaan olevia, niiden puolesta puhuvia todisteita, ei voida hyväksyä.

303 Edellä esitetyn perusteella on todettava, etteivät kantajat ole osoittaneet, että hallinnollisen menettelyn kohtuuton kesto oli johtanut niiden puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen.

304 Tämän vuoksi neljäs kanneperuste on hylättävä perusteettomana.

Kahdeksas kanneperuste, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 3 kohdan ja suuntaviivojen rikkomista sekä yhdenvertaisen kohtelun ja oikeusvarmuuden periaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyömistä sakon määrän määrittämisen yhteydessä

Asianosaisten lausumat

305 Kantajat riitauttavat tavan, jolla komissio on laskenut sakon perusmäärän nyt käsiteltävässä asiassa, ja erityisesti komission analyysin, joka koskee rikkomisen vakavuutta, erilaista kohtelua, kertoimen soveltamista, jotta sakko olisi varoittava, ja sakon määrän korottamista rikkomisen keston vuoksi. Ne katsovat lähinnä, että rikkomista ei olisi pitänyt luokitella erittäin vakavaksi ja että komissio on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa, koska se ei ole esittänyt riittäviä syitä tiettyjen vaiheiden perustelemiseksi sakon lopullisen määrän määrittämisessä, erityisesti siltä osin kuin kyseessä on rikkomisen vaikutus markkinoihin. Kantajat väittävät lisäksi, että komissio on poikennut huomattavasti aikaisemmasta päätöksentekokäytännöstään erityisesti [EY] 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/37.614/F3 PO/Interbrew ja Alken-Maes) 5.12.2001 tehdyn komission päätöksen 2003/569/EY (EUVL 2003, L 200, s. 1) osalta. Lopuksi kantajien mukaan sakon perusmäärää on alennettava, koska komissio ei ole määritellyt asianmukaisesti rikkomisen kestoa.

306 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

307 Aluksi on muistettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaan komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta rikkovat EY 81 artiklaa. Tämän säännöksen mukaan on niin, että kunkin rikkomiseen osallisen yrityksen tai yritysten yhteenliittymän osalta sakko on enintään kymmenen prosenttia sen edellisen tilikauden liikevaihdosta.

308 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla on lisäksi laaja harkintavalta sakkojen laskentamenetelmän osalta. Tähän menetelmään, jota rajaavat suuntaviivat, sisältyy joustavia osatekijöitä, joiden perusteella komissiolla on mahdollisuus käyttää harkintavaltaansa asetuksen N:o 1/2003 säännösten mukaisesti (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7191, 112 kohta).

309 Lisäksi on todettava, että sellaisilla aloilla kuin asetuksen N:o 1/2003 nojalla määrätyn sakon määrän määrittämisessä, jossa komissiolla on harkintavaltaa, kyseisiä arviointeja koskeva laillisuusvalvonta rajoittuu sen tutkimiseen, ettei asiassa ole tehty ilmeistä arviointivirhettä (ks. vastaavasti asia T-241/01, Scandinavian Airlines System v. komissio, tuomio 18.7.2005, Kok., s. II-2917, 79 kohta).

310 Komission harkintavalta ja sen rajat eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti vaikuta siihen, miten unionin tuomioistuin käyttää täyttä tuomiovaltaansa (edellä 50 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 538 kohta), jonka perusteella sillä on valta poistaa komission määräämä sakko tai alentaa tai korottaa tällaisen sakon määrää (ks. vastaavasti asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, Kok., s. I-1331, 60–62 kohta).

311 Käsiteltävänä oleva kanneperuste käsittää neljä osaa, joista ensimmäinen koskee kyseisen rikkomisen vakavuuden arviointia, toinen erilaisen kohtelun soveltamista ja sakon perusmäärän määrittämistä, kolmas sakon laskentapohjan korottamista, jotta sakko olisi varoittava, ja neljäs sakon määrän korottamista rikkomisen keston vuoksi.

312 Kantajat vetoavat yleisemmällä tasolla oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamiseen, kun otetaan huomioon riidanalaisessa päätöksessä niille määrätyn sakon määrän ennalta-arvaamattomuus.

– Ensimmäinen osa, joka koskee rikkomisen vakavuuden arviointia

313 Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 3 kohdan nojalla sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomisen vakavuus ja sen kesto.

314 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asian erityisolosuhteiden, asiayhteyden ja sakkojen varoittavan vaikutuksen perusteella, joiden suhteen komissiolla on harkintavaltaa (yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 241 kohta ja yhdistetyt asiat C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P, Erste Group Bank ym. v. komissio, tuomio 24.9.2009, Kok., s. I-8681, 91 kohta).

315 Suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan mukaan rikkomuksen vakavuuden arvioinnissa on etenkin otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus.

316 Täyteen harkintavaltaan perustuvaa valvontaa harjoittaessaan unionin yleisen tuomioistuimen on kuitenkin arvioitava, onko määrätyn sakon määrä oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen ja kestoon, ja punnittava keskenään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja niitä seikkoja, joihin kantajat vetoavat (ks. vastaavasti asia T-38/02, Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok., s. II-4407, 136 kohta).

317 Kantajat esittävät kolme väitettä, joilla ne pyrkivät kyseenalaistamaan komission tekemän määritelmän rikkomisen vakavuudesta. Ensinnäkin ne vastustavat rikkomisen luokittelua erittäin vakavaksi kartellin luonteen ja tavoitteen vuoksi. Toiseksi kantajat moittivat komissiota siitä, ettei se ole tutkinut kartellin vaikutusta markkinoihin ja että se on tältä osin laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa. Kolmanneksi ne katsovat komission johtopäätösten vastaisesti, että kyseisten maantieteellisten markkinoiden laajuus olisi täytynyt ottaa huomioon lieventävänä seikkana rikkomisen vakavuutta arvioitaessa.

318 Kantajat esittävät ensimmäisessä kanneperusteessaan, että siltä osin kuin moitittu menettely on rajoittunut yleistä markkinatilannetta koskevaan tietojen vaihtoon eikä ole merkinnyt konkreettisessa muodossa tapahtuvaa yhteistoimintaa, kilpailusääntöjen rikkominen voidaan luokitella ainoastaan vakavaa vähäisemmäksi tai vakavaksi. Ne korostavat lisäksi, että komissio luopui riidanalaisessa päätöksessä useista rikkomisen osatekijöistä, jotka oli esitetty väitetiedoksiannossa.

319 Tässä yhteydessä on muistettava, että suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan toisen alakohdan kolmannen luetelmakohdan mukaan erittäin vakavat rikkomiset tarkoittavat pääasiassa ”hintakartelleja tai markkinoiden jakamisia horisontaalisin rajoituksin”.

320 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on lisäksi niin, että tämäntyyppiset kartellit kuuluvat kaikkein vakavimpiin kilpailun vahingoittamisen muotoihin, koska niillä pyritään kerta kaikkiaan poistamaan niitä soveltavien yritysten välinen kilpailu, ja haittaavat tällä tavoin unionin perustavoitteiden saavuttamista (ks. vastaavasti edellä 316 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, 147 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

321 Koska komissio totesi perustellusti, että kantajat olivat osallistuneet rikkomiseen sitoutumalla sopimusten ja/tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuteen, jonka tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua yhteismarkkinoilla erityisesti sovittamalla yhteen hintoja ja hinnankorotuksia ja jakamalla asiakaskuntaa, kantajien väitettä siitä, ettei rikkomista voida pitää erittäin vakavana, ei kuitenkaan voida hyväksyä.

322 Riidanalaisen päätöksen 442 perustelukappaleen toteamus, jonka mukaan nyt käsiteltävä rikkominen olisi suuntaviivojen mukaisesti luokiteltava luonteensa vuoksi erittäin vakavaksi, ei siis ole virheellinen. Tätä toteamusta ei voida kyseenalaistaa sillä, että joitakin väitetiedoksiannossa mainittuja rikkomisen osatekijöitä ei otettu huomioon riidanalaisessa päätöksessä, sillä tässä päätöksessä esitetään tekijät, joiden perusteella rikkominen on luokiteltu erittäin vakavaksi.

323 Kantajat katsovat toisessa kanneperusteessaan, joka koskee kartellin vaikutusta markkinoihin, että komissio on luokitellut rikkomisen virheellisesti erittäin vakavaksi, kun otetaan huomioon, että merkittävää vaikutusta markkinoihin ei ollut. Kantajat moittivat komissiota siitä, ettei se ottanut huomioon vastaavia toteamuksia, jotka sisältyivät asiantuntijoiden laatimaan taloudelliseen lausuntoon, jonka ne esittivät komissiolle tutkimuksen hallinnollisessa vaiheessa ja jonka tulokset vahvistettiin lisäksi toisessa asiantuntijalausunnossa, jonka ne olivat tilanneet riidanalaisen päätöksen tekemisen jälkeen. Ne väittävät lisäksi, että komissio on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa, kun se rajoittui toteamaan, ettei rikkomisen vaikutus markkinoihin ollut

mitattavissa. Lisäksi riidanalaisen päätöksen 453 ja 457 perustelukappaleiden nojalla voidaan päätyä vastakkaiseen johtopäätökseen.

324 On muistettava, että vaikka rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin on tekijä, joka on otettava huomioon rikkomisen vakavuutta arvioitaessa, kyse on yhdestä kriteeristä muiden kriteerien – kuten rikkomisen luonteen ja maantieteellisten markkinoiden laajuuden – joukossa. Vastaavasti suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisestä alakohdasta johtuu, että tämä vaikutus on otettava huomioon ainoastaan, jos se on mitattavissa.

325 Lisäksi on huomattava, että horisontaalisia hintakartelleja tai markkinoiden jakamiseen tähtääviä kartelleja, kuten nyt käsiteltävässä asiassa kyseessä olevaa rikkomista, voidaan pitää erittäin vakavina jo niiden laadun perusteella, ilman että komission pitäisi osoittaa kilpailusääntöjen rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin. Kilpailusääntöjen rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin on vain yksi sellainen tekijä muiden joukossa, jonka perusteella komissio voi korottaa sakon laskentapohjaa mahdollisesta 20 miljoonan euron vähimmäismäärästä, jos tämä tekijä on mitattavissa (asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7415, 74 ja 75 kohta).

326 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio totesi riidanalaisen päätöksen 452 perustelukappaleessa seuraavaa:

”Tässä menettelyssä on mahdotonta mitata sopimusten kokonaisuuden, josta rikkominen muodostuu, todellista vaikutusta Alankomaiden markkinoihin, joten suuntaviivojen mukaisesti komissio ei perusta kantaansa tiettyyn vaikutukseen, sillä suuntaviivoissa todetaan, että todellinen vaikutus on otettava huomioon, jos se on mitattavissa – –. Näin ollen komissio ei ota huomioon markkinoihin kohdistunutta vaikutusta määrittäessään nyt käsiteltävässä asiassa sovellettavia sakkoja.”

327 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 455 perustelukappaleessa, joka sisältää komission päätelmän rikkomisen vakavuudesta, seuraavaa:

”Ottaen huomioon rikkomisen luonteen ja sen, että rikkominen koski koko Alankomaiden aluetta, yritykset, joille tämä päätös on osoitettu, ovat rikkoneet [EY] 81 artiklaa erittäin vakavalla tavalla.”

328 Näistä kohdista johtuu, että määrittäessään rikkomisen vakavuutta komissio ei ole käyttänyt perusteena rikkomisen todellista vaikutusta vaan rikkomisen luonnetta ja kyseessä olevien maantieteellisten markkinoiden laajuutta.

329 Tältä osin on todettava, että kun otetaan huomioon todetun rikkomisen luonne eli se, että sen tarkoituksena oli erityisesti hintojen ja hinnankorotusten yhteensovittaminen ja asiakaskunnan jakamisen ajoittainen yhteensovittaminen, komissio saattoi oikeutetusti olla ottamatta huomioon rikkomisen vaikutusta markkinoihin.

330 Tässä tilanteessa kantajat eivät voi myöskään moittia komissiota siitä, ettei se ole ottanut huomioon asiantuntijalausuntoa, jonka ne ovat toimittaneet sille menettelyn hallinnollisessa vaiheessa tukeakseen väitettään, jonka mukaan rikkomisella ei ollut vaikutusta markkinoihin.

331 Koska kyse on lisäksi sakon suuruuden määrittämisen kannalta valinnaisesta osatekijästä, jota ei ole edes otettu huomioon nyt käsiteltävässä asiassa, kantajat eivät voi perustellusti moittia komissiota siitä, että se ei ole ilmaissut selvästi syitä sille, miksi se on katsonut, etteivät rikkomisen todelliset vaikutukset ole mitattavissa.

332 Kantajat väittävät lisäksi virheellisesti, että riidanalaisen päätöksen 453 ja 457 perustelukappaleesta käy ilmi, että komissio on todellisuudessa ottanut huomioon vaikutuksen markkinoihin sakon määrän määrittämisen yhteydessä.

333 Riidanalaisen päätöksen 452 perustelukappaleesta käy selvästi ilmi, että komissio ei ole ottanut tätä vaikutusta huomioon. Riidanalaisen päätöksen 453 ja 457 perustelukappaleessa olevat perustelut, joihin kantajat ovat vedonneet, eivät ole mitenkään ristiriidassa tämän toteamuksen kanssa. Komissio on näin ollen tyytynyt arvioimaan riidanalaisen päätöksen 453 perustelukappaleessa kyseisten markkinoiden laajuutta arvioimatta rikkomisen vaikutusta näihin markkinoihin. Riidanalaisen päätöksen 457 perustelukappaleessa se ainoastaan muistuttaa siitä, että laskentapohjat täytyy yksilöidä erilaisen kohtelun yhteydessä, jotta se voi ottaa huomioon kunkin kyseessä olevan yrityksen käyttäytymisen tapauskohtaisen painoarvon.

334 Näin ollen kantajien toinen väite on perusteeton.

335 Kolmannella väitteellään, joka koskee kyseisten maantieteellisten markkinoiden laajuutta, kantajat huomauttavat, että Alankomaat on pinta-alaltaan pieni ja että olutmarkkinoilla on rajoitettu merkitys sen kokonaistalouden kannalta. Ne väittävät lisäksi, että yksinomaan se, että kyseiset panimot edustavat yli 90 prosenttia Alankomaiden markkinoista, ei estä sitä, että rikkominen voidaan katsoa vakavaa vähäisemmäksi tai vakavaksi erityisesti komission aikaisemmat päätökset huomioon ottaen.

336 Riidanalaisen päätöksen 453 perustelukappaleessa komissio otti huomioon rikkomisen vakavuuden arvioinnissa sen, että ”kyseisten yritysten osuus Alankomaiden markkinoista ylitti 90 prosenttia”. Komissio totesi myös, että rikkominen koski sekä hotelli- ja ravintolasektoria että kotikulutuksen sektoria. Näin ollen se totesi, että ”90 prosenttia Alankomaiden oluen kokonaismarkkinoista kuului kartellin piiriin”.

337 Tältä osin oikeuskäytännöstä käy ilmi, että jäsenvaltion koko aluetta on pidettävä yhteismarkkinoiden merkittävänä osana (asia 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok., s. 3461, 28 kohta).

338 Todettuaan näin ollen, että rikkominen koski 90 prosenttia Alankomaiden olutmarkkinoista ja jokaista tärkeintä kaupan pitämisen alaa näillä markkinoilla, komissio saattoi perustellusti ottaa huomioon kyseisten markkinoiden maantieteellisen laajuuden luokitellessaan rikkomisen erittäin vakavaksi.

339 Lisäksi on muistutettava, että sopimusten tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen, joilla pyritään hintojen vahvistamiseen tai asiakkaiden jakamiseen, kaltaisia kilpailusääntöjen rikkomisia voidaan oikeuskäytännön mukaan pitää erittäin vakavina jo niiden laadun perusteella, eikä ole tarpeen, että niillä tulisi olla tietty maantieteellinen laajuus.

340 Tämän johtopäätöksen vahvistaa se, että kun vakavien rikkomusten ohjeellisessa kuvauksessa suuntaviivoissa kuvataan, että kyseessä ovat ”useimmiten horisontaaliset tai vertikaaliset rajoitukset, joita sovelletaan –– ankarammin [ja jotka] vaikuttavat markkinoihin laajemmin ja voivat vaikuttaa suureen osaan yhteismarkkinoista”, erittäin vakavien rikkomusten osalta ei sitä vastoin esitetä vaatimusta todellisesta vaikutuksesta markkinoihin, eikä vaatimusta vaikutusten toteutumisesta tietyllä maantieteellisellä alueella (edellä 316 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, 150 kohta).

341 Joka tapauksessa tämän vuoksi se, että kyseiset maantieteelliset markkinat ovat laajuudeltaan kansalliset, ei estä nyt käsiteltävässä asiassa tapahtuneen kilpailusääntöjen rikkomisen luokittelua erittäin vakavaksi.

342 Näin on sitäkin suuremmalla syyllä silloin, kun olutmarkkinoilla on väitetysti rajoitettu merkitys Alankomaiden talouden kannalta, koska kyseisten tuotemarkkinoiden koko ei lähtökohtaisesti ole sitovasti huomioon otettava tekijä vaan vain yksi merkityksellisistä tekijöistä arvioitaessa rikkomisen vakavuutta ja vahvistettaessa sakon määrää (ks. vastaavasti asia C-407/04 P, Dalmine v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-829, 132 kohta).

343 Kaiken edellä esitetyn perusteella kolmatta väitettä ja käsiteltävänä olevan kanneperusteen ensimmäistä osaa kokonaisuudessaan ei voida hyväksyä.

– Kanneperusteen toinen osa, joka koskee sakon laskentapohjan määrittämistä ja erilaisen kohtelun soveltamista

344 Kantajat riitauttavat heille määrätyn sakon laskentapohjan vetoamalla ensinnäkin yhdenvertaisen kohtelun periaatteen rikkomiseen, kun otetaan huomioon komission päätöskäytäntö ja erityisesti belgialaisille panimoille päätöksessä 2003/569/EY määrätty sakko. Vedotessaan tämän saman periaatteen rikkomiseen ne viittaavat myös komission tiettyihin kilpailusääntöjen rikkomisia koskeviin päätöksiin, jotka koskevat yhden jäsenvaltion aluetta ja joissa rikkominen on luokiteltu vakavaksi tai sakon laskentapohja on määritelty alhaisemmaksi kuin nyt käsiteltävissä asioissa.

345 Aluksi on korostettava, että yhtäältä komission aiemmin noudattama päätöksentekokäytäntö ei itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla (asia T-203/01, Michelin v. komissio, Kok., s. II-4071, 292 kohta) ja että toisaalta komissiolla on asetuksen N:o 17 ja asetuksen N:o 1/2003 yhteydessä harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa

niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01-T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym., v. komissio tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 216 kohta), ja jotta se voisi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi (edellä 314 kohdassa mainittu asia Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 169 kohta).

346 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajille määrätyn sakon määrä määritettiin asetuksen 1/2003 23 artiklan 3 kohdan mukaisesti rikkomisen vakavuuden ja sen keston perusteella. Tältä osin kantajat eivät voi perustaa väitettään pätevästi ainoastaan siihen seikkaan, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään määrännyt samankaltaisista menettelyistä sakkoja, jotka ovat olleet alhaisempia kuin sen nyt käsiteltävässä asiassa kantajille määräämä sakko.

347 Tällaisessa tilanteessa kantajat eivät voi myöskään vedota yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamiseen. Unionin tuomioistuin on näet toistuvasti todennut, että komission aiempi päätöskäytäntö ei ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla ja että muita asioita koskevat päätökset ovat luonteeltaan vain viitteellisiä syrjinnän mahdollisen olemassaolon osalta, koska on epätodennäköistä, että niihin liittyvät olosuhteet, kuten markkinat, tuotteet, yritykset ja asianomaiset ajanjaksot, olisivat identtisiä (ks. edellä 314 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Erste Group Bank ym. v. komissio, tuomion 233 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

348 Kantajien väitteiden osalta, jotka koskevat rikkomisen luokittelua ja määrättyjen sakkojen tasoa päätöksissä, jotka koskevat tiettyjä yhden jäsenvaltion markkinoille rajoittuneita kilpailusääntöjen rikkomisia, on todettava, että tätä jälkimmäistä seikkaa lukuun ottamatta kantajat eivät väitä, että esiin tuodut rikkomiset olisivat samanlaisia

erityisesti kyseessä olevien tuotteiden, yritysten ja ajanjaksojen osalta. Väitettyä syrjivää kohtelua ei siis voida todeta pelkästään näiden väitteiden perusteella.

349 Kantajat vetoavat päätöksen 2003/569/EY osalta siihen, että kyseessä on yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen sillä perusteella, että rikkomisessa osallisena olleille belgialaisille panimoille määrätyt sakot olivat huomattavasti alhaisemmat kuin riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot, vaikka rikkomisten luonne ja kyseessä olevat markkinaolosuhteet eivät eronneet toisistaan siten, että tämä ero olisi ollut perusteltu.

350 Tältä osin on muistettava, että komissio arvioi rikkomisten vakavuuden useiden seikkojen perusteella, jotka eivät muodosta huomioon otettavien perusteiden sitovaa tai tyhjentävää luetteloa, ja että se ei myöskään ole velvollinen soveltamaan tarkkaa matemaattista kaavaa, oli sitten kyse määrättävän sakon kokonaissummasta tai sen jakamisesta eri osatekijöihin (ks. asia T-67/01, JCB Service v. komissio, tuomio 13.1.2004, Kok., s. II-49, 187 ja 188 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

351 Tällaisessa tilanteessa erillisiä rikkomisia koskevan kahden päätöksen adressaateille määrättyjen sakkojen suorassa vertailussa on vaarana, että sakon laskemisen eri vaiheiden tarkoitus vääristyy. Sakkojen lopulliset määrät heijastavat nimittäin kunkin kartellin erityisiä olosuhteita ja esimerkkitapauksesta tehtyjä arvioita.

352 Edellä esitetystä johtuu, ettei kantajien tilannetta voida määrättyjen sakkojen tason osalta verrata niiden yritysten tilanteeseen, joille esille otetut aiemmat päätökset oli osoitettu.

353 Näiden seikkojen perusteella on tarpeen hylätä väite, joka koskee yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista suhteessa komission aiempaan päätöskäytäntöön.

354 Toiseksi kantajat väittävät, että komissio on soveltanut erilaista kohtelua virheellisten lähtökohtaolettamien perusteella ja loukannut kohtuullisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta sekä suhteellisuusperiaatetta, eikä ole perustellut päätöstään tältä osin riittävästi.

355 Kantajat väittävät tältä osin ensinnäkin virheellisesti, että komissio sovelsi erilaista kohtelua rikkomisen markkinoihin kohdistuvan todellisen vaikutuksen perusteella, mikä oli ristiriidassa riidanalaisen päätöksen 452 perustelukappaleessa olevan johtopäätöksen kanssa, jonka mukaan tätä vaikutusta ei ollut otettu huomioon.

356 Kantajien väite perustuu näet virheelliseen tulkintaan riidanalaisen päätöksen 457 perustelukappaleesta, jossa tyydytään muistuttamaan suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan kuudennessa alakohdassa esitetystä toteamuksesta, jonka mukaan rikkomisen vakavuuden arvioinnissa, jos rikkomukseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten esimerkiksi kartelleissa, voi olla tarpeen vaihdella yleistä sakon laskentapohjaa ja asettaa erityinen laskentapohja, jotta voitaisiin ottaa huomioon rikkomisten tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti, kun samanlaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset ovat huomattavan erikokoisia.

357 Toisin kuin kantajat väittävät, se, että otetaan huomioon ”rikkomisen tapauskohtainen painoarvo ja siten kunkin yrityksen rikkomisen todellinen vaikutus kilpailuun”, merkitsee kartellin jäsenten jakamista ryhmiin niiden koon perusteella markkinoilla kyseessä olevana ajanjaksona eikä sitä, että rikkomisen vaikutus markkinoihin otettaisiin huomioon kokonaisuutena tarkasteltuna.

358 Toisin kuin kantajat huomauttavat, tämän säännöksen perusteella sovellettava erilainen kohtelu ei edellytä sitä, että otetaan huomioon rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin, eikä se näin ollen merkitse sitä, että komissio olisi todennut, että kyseisellä rikkomisella olisi ollut tällainen vaikutus.

359 Toiseksi vedotessaan kohtuullisuuden ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamiseen sillä perusteella, että InBeville myönnettiin vapautus kaikista sakoista, kantajat tyytyvät esittämään jo edellä 70–90 kohdassa hylätyt väitteet, jotka koskevat InBevin lausunnon väitettyä epämääräisyyttä ja ristiriitaisuutta.

360 Väitteestä, jonka mukaan riidanalaista päätöstä ei ole riittävästi perusteltu erilaisen kohtelun soveltamisen osalta, on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan ne olennaiset menettelyvaatimukset, jotka johtuvat velvollisuudesta perustella sakon laskentatapa, täyttyvät, jos komissio ilmoittaa päätöksessään arviointiperusteet, joiden perusteella se on voinut määrittää kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston (ks. edellä 286 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 463 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

361 Nyt käsiteltävässä asiassa riidanalaisen päätöksen 458 perustelukappaleesta ilmenee, että kantajia koskevan erityisen laskentapohjan asettamisen osalta komissio viittaa niiden olutmyyntiin Alankomaissa rikkomisen viimeisenä kokonaisena kalenterivuonna eli vuonna 1998. Kantajat on luokiteltu ensimmäiseen luokkaan niiden markkinoilla olevan suhteellisen merkityksen vuoksi, koska niiden olutmyynti oli huomattavasti muiden panimoiden myyntiä suurempi.

362 Siltä osin kuin komissio on pitänyt lukuja, jotka koskivat kantajien olutmyyntiä vuonna 1998, perusteena niiden sisällyttämiselle ensimmäiseen luokkaan, kantajien väitettä perusteluvelvollisuuden laiminlyönnistä ei voida hyväksyä. Tältä osin erityisesti riidanalaisen päätöksen 458 perustelukappaleessa esitetyt perustelut ovat riittäviä, jotta

kantajat saavat selville riidanalaisen päätöksen perustelut tältä osin ja unionin yleisellä tuomioistuimella on käytettävissään riittävät tiedot, jotta se kykenee harjoittamaan laillisuusvalvontaansa (ks. vastaavasti asia 266/06 P, Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomio 22.5.2008, 103 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

363 Lopuksi on huomattava, että komission noudattama lähestymistapa on tältä osin täysin suuntaviivoissa ja edellä mainitussa oikeuskäytännössä vahvistettujen perusteiden mukainen siltä osin kuin rikkomiseen osallistuneiden yritysten myyntilukuja viiteajanjaksona on pidetty osoituksena niiden tapauskohtaisesta painoarvosta markkinoilla. Tämän lähestymistavan mukainen sakon laskentapohjan määrittäminen ei voi näin ollen sellaisenaan johtaa suhteellisuusperiaatteen loukkaamiseen.

364 Edellä esitetyn perusteella on katsottava, että komissio ei ole loukannut periaatteita, joihin kantajat ovat vedonneet, määrittäessään sakon laskentapohjan ja soveltaessaan erilaista kohtelua, eikä se ole laiminlyönyt tältä osin perusteluvelvollisuuttaan.

365 Käsiteltävänä olevan kanneperusteen toinen osa on näin ollen hylättävä.

– Kanneperusteen kolmas osa, joka koskee laskentapohjan korottamista, jotta sakko olisi varoittava

366 Kantajat väittävät, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, suhteellisuusperiaatetta ja oikeusvarmuuden periaatetta soveltaessaan kyseistä kerrointa.

367 On muistutettava, että komission on sakon suuruuden määrittämiseksi huolehdittava siitä, että sakolla on varoittava vaikutus (yhdistetyt asiat 100/80-103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 106 kohta ja asia T-329/01, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3255, 63 kohta).

368 Komissio voi tässä ottaa huomioon muun muassa kyseisen yrityksen koon ja taloudellisen vahvuuden (ks. vastaavasti edellä 367 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 kohta ja edellä 314 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 243 kohta).

369 Samoin suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan neljännessä alakohdassa määrätään, että on otettava huomioon kilpailusääntöjä rikkoneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille ja määritettävä sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava.

370 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio on katsonut tämän mukaisesti, että sakkojen määrä voitiin asettaa tasolle, joka varmistaa niiden riittävän varoittavan vaikutuksen kunkin yrityksen koon mukaisesti (riidanalaisen päätöksen 463 perustelukappale).

371 Komissio on soveltanut samassa perustelukappaleessa kantajien osalta sakon laskentapohjaan kerrointa 2,5 sillä perusteella, että Heineken on suuri yritys, koska sen viimeisimmän, riidanalaista päätöstä edeltäneen tilikauden, jota koskevat tiedot ovat käytettävissä, maailmanlaajuinen liikevaihto oli huomattava.

372 Tältä osin on muistettava kantajien väitteen osalta, joka koskee komission aikaisemmissa päätöksissään soveltamia kertoimia, että komissiolla on harkintavaltaa vahvistaessaan sakkojen määriä, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattavat kilpailusääntöjä. Vaikka komissio olisi aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, se ei estä sitä milloin tahansa korottamasta tätä tasoa varmistaakseen kilpailupolitiikan toteuttamisen ja vahvistaakseen sakkojen varoittavaa vaikutusta (ks. asia T-68/04, SGL Carbon v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2511, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

373 Näin ollen se, että komissio on soveltanut aikaisemmassa päätöskäytännössään kooltaan Heinekeniin verrattavien yritysten osalta alempia kertoimia, ei voi johtaa kyseisen korotuksen suhteettomuuteen ja syrjivyyteen eikä oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamiseen.

374 Perusteluvelvollisuuden väitetyn loukkaamisen osalta on todettava, että viitatessaan yhtäältä tarpeeseen asettaa sakon määrä sellaiselle tasolle, että riittävä varoittava vaikutus turvataan, ja toisaalta Heinekenin suureen kokoon sen huomattavan maailmanlaajuisen liikevaihdon perusteella (riidanalaisen päätöksen 463 perustelukappale) komissio on esittänyt oikeudellisesti riittävästi ne seikat, jotka se otti huomioon kantajien osalta sakon laskentapohjan korottamisessa varoittavan vaikutuksen aikaansaamiseksi, siten, että kantajilla oli mahdollisuus saada selville tämän niiden erityiseen tilanteeseen perustuneen korotuksen syyt ja puolustaa oikeuksiaan, ja siten, että unionin yleinen tuomioistuin saattoi harjoittaa laillisuusvalvontaansa.

375 Komissio ei nimittäin ole velvollinen ilmoittamaan sakon määrää koskevissa perusteluissaan numerotietoja, joita se on käyttänyt harkintavaltansa puitteissa erityisesti tavoitellun varoittavan vaikutuksen osalta (ks. vastaavasti asia C-279/98 P, Cascades v.

komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9693, tuomion 39–48 kohta ja asia T-330/01, Akzo Nobel v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3389, 125 kohta).

376 Lisäksi kantajat väittävät virheellisesti kyseisen yrityksen kokoa ja taloudellista vahvuutta koskevasta perustellusta arvioinnista, että komission olisi pitänyt ottaa kyseisen kertoimen määrittämisessä huomioon muita seikkoja, kuten rikkomisen luonne, se, ettei sillä väitetysti ollut vaikutusta markkinoihin, se, että rikkominen oli jo lopetettu ennen tutkimuksen aloittamista, ja se, että hallinnollinen menettely pitkittyi kohtuuttomasti.

377 Edellä esitetyn perusteella käsiteltävänä olevan kanneperusteen kolmas osa on hylättävä.

– Kanneperusteen neljäs osa, joka koskee korotusta rikkomisen keston perusteella

378 Komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 466 perustelukappaleessa, että Heineken osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen ainakin 27.2.1996–3.11.1999 eli kolmen vuoden ja kahdeksan kuukauden ajan. Näin ollen sakon laskentapohjaa korotettiin kantajien osalta 35 prosenttia eli 10 prosenttia kunkin kokonaisen rikkomisvuoden osalta ja 5 prosenttia kunkin kuuden tai useamman kuukauden osalta.

379 Kantajat kyseenalaistavat tämän arvioinnin ja kiistävät komission toteamukset, jotka koskevat kyseisen rikkomisen alkamis- ja loppumisajankohtaa.

380 On todettava, kuten edellä seitsemännen kanneperusteen tutkimisen yhteydessä 210–229 kohdassa on jo todettu, että komissio on perustellusti katsonut, että rikkominen kesti kantajien osalta 27.2.1996–3.11.1999. Tältä osin komission sakon laskentapohjaan tekemää 35 prosentin korotusta ei voida asettaa kyseenalaiseksi.

381 Näin ollen kanneperusteen neljäs osa, joka koskee rikkomisen kestoa, ei voi menestyä.

– Oikeusvarmuuden periaatteen rikkomista koskeva väite

382 Kantajat väittävät, että komission määrittämä sakon määrä ei ollut ennalta-arvattavissa edes likimääräisesti.

383 On muistutettava, että oikeusvarmuuden periaate on unionin oikeuden yleinen periaate, jonka mukaan muun muassa lainsäädännön, josta aiheutuu haitallisia seurauksia yksityisille, on oltava selvää ja täsmällistä ja yksityisten on voitava ennakoida sen soveltaminen (ks. asia T-279/02, Degussa v. komissio, tuomio 5.4.2006, Kok., s. II-897, 66 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

384 Tämä periaate liittyy erottamattomasti rikosten ja rangaistusten lakisidonnaisuutta koskevaan periaatteeseen, joka edellyttää, että lainsäädännössä määritellään selvästi rikkomiset ja niistä määrättävät seuraamukset (edellä 362 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 39 kohta).

385 Tässä suhteessa on tärkeää muistuttaa, että vaikka asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 ja 3 kohdassa jätetään komissiolle laaja harkintavalta, siinä kuitenkin rajoitetaan harkintavallan käyttöä asettamalla objektiiviset kriteerit, joista komission on pidettävä kiinni. Mahdollisesti määrättävällä sakolla on yhtäältä numeroina ilmaistavissa oleva ja ehdoton enimmäismäärä, joten yritykselle määrättävissä olevan sakon enimmäismäärä on määritettävissä etukäteen. Tämän harkintavallan käyttämistä rajoittavat toisaalta myös komission itselleen suuntaviivoissa asettamat säännöt ja komission hallintokäytäntöön kohdistuu unionin tuomioistuinten harjoittama täysi tuomioistuinvalvonta. Asiantunteva toimija voi näin ollen tarvittaessa oikeudelliseen neuvonantajaan turvautuen ennakoida riittävän täsmällisesti sille tietystä käyttäytymisestä määrättävien sakkojen laskentatavan ja suuruusluokan, ja se, että tämä toimija ei voi tietää etukäteen täsmällisesti komission kussakin tapauksessa määräämien sakkojen tasoa, ei voi olla rangaistusten lakisidonnaisuutta koskevan periaatteen vastaista (ks. vastaavasti edellä 362 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 50–55 kohta).

386 Yritysten, joita vastaan on aloitettu hallinnollinen menettely, joka voi johtaa sakkoihin, on lisäksi otettava huomioon se mahdollisuus, että komissio päättää minä hetkenä tahansa korottaa sakkojen määrän tasoa aiemmin sovellettuun verrattuna (ks. edellä 314 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 229 ja 230 kohta). Se, että komissio voi minä hetkenä hyvänsä tarkistaa sakkojen yleistä tasoa kilpailupolitiikkaa toteuttaessaan, on siten kyseisten yritysten kohtuullisesti ennakoitavissa (ks. vastaavasti edellä 367 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 48 kohta).

387 Nämä toteamukset soveltuvat sitä suuremmalla syyllä nyt käsiteltävässä asiassa, jossa on kyse luonteeltaan erittäin vakavasta rikkomisesta, joka perustuu käyttäytymiseen, jonka lainvastaisuuden komissio on vahvistanut useita kertoja.

388 Vaikka kantajat eivät voineetkaan etukäteen tietää täsmällisesti komission asettamien sakkojen tasoa nyt käsiteltävässä tapauksessa, kun otetaan erityisesti huomioon se, että sakkojen yleistasoa korotettiin rikkomisten tapahtumisen jälkeen, oikeusvarmuuden periaatetta ja rangaistusten lakisidonnaisuutta koskevaa periaatetta ei voida katsoa rikotun siltä osin kuin, kuten käsiteltävän kanneperusteen tutkimisen yhteydessä on todettu, komissio on käyttänyt harkintavaltaansa noudattaen sekä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 ja 3 kohdan mukaista sääntelyjärjestelmää, sellaisena kuin sitä on täsmennetty unionin tuomioistuimen ja unionin yleisen tuomioistuimen oikeuskäytännössä, että komission itselleen suuntaviivoissa asettamia käytännesääntöjä.

389 Nyt käsiteltävä väite ja kahdeksas kanneperuste kokonaisuudessaan on näin ollen hylättävä perusteettomina.

Yhdeksäs kanneperuste, joka koskee lieventävien olosuhteiden jättämistä huomioon ottamatta

Asianosaisten lausumat

390 Kantajat väittävät ensinnäkin, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon se, että rikkomisen päättymispäiväksi on katsottu 3.11.1999, vaikka komission tutkimukset suoritettiin vasta 22. ja 23.3.2000, sakon perusmäärän alentamiseksi.

391 Ne väittävät toiseksi, etteivät ne ole koskaan korottaneet hintojaan kotikulutuksen sektorilla rikkomisen aikana. Näin ollen moitittua yhteensovittamista ei koskaan

pantu täytäntöön. Ottaen huomioon, että noin 62 prosenttia oluesta myydään kotikulutusta varten, tämä täytäntöönpanematta jättäminen koski suurinta osaa niiden myynneistä. Lisäksi hotelli- ja ravintolasektorin rakenteen monimutkaisuuden ja läpinäkymättömyyden vuoksi todellisen sopimuksen tai kilpailua rajoittavan yhteistoiminnan toteuttaminen olisi ollut mahdotonta.

392 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

393 Nyt käsiteltävässä kanneperusteessaan kantajat väittävät lähinnä, että komissio on rikkonut suuntaviivoja siltä osin kuin se ei ole ottanut riittävästi huomioon lieventäviä olosuhteita, jotka liittyvät ensinnäkin rikkomisen päättymiseen ennen sen ensimmäisiä toimenpiteitä ja toiseksi siihen, että kyseisiä lainvastaisia sopimuksia ei ole käytännössä sovellettu.

394 On ensinnäkin muistettava ensimmäisen seikan osalta, johon kantajat ovat vedonneet, että suuntaviivojen 3 kohdan mukaan komission asettamaa sakon perusmäärää alennetaan etenkin silloin, kun moitittu yritys lopettaa rikkomisen komission ensimmäisten toimenpiteiden johdosta.

395 Tällainen sakon perusmäärän alentaminen liittyy käsiteltävän asian olosuhteisiin, jotka voivat johtaa siihen, ettei komissio alenna sakon perusmäärää laittomaan sopimukseen osallistuneen yrityksen hyväksi. Lieventävän olosuhteen hyväksi lukeminen sellaisissa tilanteissa, joissa yritys on osapuolena selvästi laittomassa sopimuksessa,

jonka se tiesi muodostavan rikkomisen tai ei voinut olla tietämättä sitä, voisi nimittäin houkutella yrityksiä jatkamaan salaista sopimusta niin kauan kuin mahdollista siinä toivossa, että niiden käyttäytymistä ei koskaan havaita, ja samalla tietäen, että jos niiden käyttäytyminen havaittaisiin, niiden sakkoa voitaisiin alentaa, kun ne lopettavat rikkomisen. Tällainen tunnustaminen veisi asetetulta sakolta kaiken varoittavan vaikutuksen ja aiheuttaisi haittaa EY 81 artiklan 1 kohdan tehokkaalle vaikutukselle (asia C-511/06 P, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 9.7.2009, Kok., s. I-5843, 104 ja 105 kohta).

396 Kyseessä on nimittäin lieventävä olosuhde, jota on EY 81 artiklan 1 kohdan tehokkaan vaikutuksen huomioon ottamiseksi tulkittava suppeasti, ja ainoastaan yksittäistapaukselle ominaiset olosuhteet voivat oikeuttaa sen huomioon ottamisen (asia T-59/02, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3627, 337 ja 338 kohta).

397 Varsinkaan tahallisen kilpailusääntöjen rikkomisen lopettamista ei voida pitää lieventävänä olosuhteena, kun se on johtunut siitä, että komissio on puuttunut asiaan (ks. edellä 396 kohdassa mainittu asia T-59/02, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, 341 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

398 Näin ollen kantajien a fortiori -päättely, jonka mukaan kyseinen lieventävä olosuhde on sitä suuremmalla syyllä otettava huomioon, koska rikkominen päättyi ennen komission ensimmäisiä toimenpiteitä, perustuu virheellisen lähtökohtaolettamaan.

399 Vaikka lisäksi oletettaisiin, ettei näitä toteamuksia voitaisi soveltaa yhtä voimakkaasti silloin, kun rikkominen on päättynyt rikkojan aloitteesta ennen komission ensimmäisiä toimenpiteitä, on kuitenkin niin, ettei kyseisen lieventävän olosuhteen hyväksi

lukeminen olisi lähtökohtaisesti asianmukaista ottaen huomioon, että kyseessä on tahallisen käyttäytyminen, jonka lainvastaisuuden komissio on todennut useita kertoja.

400 Näin ollen komissio on voinut todeta perustellusti riidanalaisen päätöksen 475 perustelukappaleessa, että koska käsiteltävässä asiassa on kyse luonteeltaan erittäin vakavasta ja selvästi lainvastaisesta rikkomisesta, sitä, että yritys on lopettanut moititun menettelyn ennen komission toimenpiteitä, ei voida ottaa huomioon lieventävänä olosuhteena.

401 Lisäksi on niin, että jos kantajat väittävät, että komissio on aikaisemmin ottanut erilaisen kannan kyseisen lieventävän olosuhteen osalta, on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään pitänyt tiettyjä tekijöitä lieventävinä olosuhteina sakon suuruutta määrättäessä, ei merkitse, että komission olisi arvioitava kysymystä samalla tavalla myöhemmässä päätöksessä (edellä 316 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, 395 kohta).

402 Näiden seikkojen perusteella kantajien väitteitä, joilla vaaditaan sen katsomista lieventäväksi olosuhteeksi, että ne lopettivat kilpailusääntöjen rikkomisen ennen komission ensimmäisiä toimenpiteitä, ei voida hyväksyä.

403 Toiseksi väitetyn lieventävän olosuhteen osalta, jonka mukaan sopimuksia ei ole käytännössä sovellettu, on tarkastettava, voidaanko kantajien esittämien olosuhteiden perusteella todeta, että sinä aikana, jolloin ne osallistuivat kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin sopimuksiin, ne ovat tosiasiassa pidättyneet niiden soveltamisesta kilpailemalla markkinoilla, tai että ne ainakin selvästi ja huomattavasti ovat rikkoneet velvoitteita, joilla kyseinen kartelli pannaan täytäntöön, siinä määrin, että se on

häirinnyt kartellin toimintaa (ks. vastaavasti asia T-26/02, Daiichi Pharmaceutical v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok., s. II-713, 113 kohta).

404 Tältä osin komissio on huomauttanut riidanalaisen päätöksen 477 perustelukappaleessa, ettei mikään osallisista ollut osoittanut pidättäytyneensä kyseisten sopimusten soveltamisesta, eikä satunnaista soveltamatta jättämistä voida pitää ”tehtyjen sopimusten täydellisenä hylkäämisenä”.

405 Kantajat arvostelevat näitä päätelmiä ja katsovat, että kotikulutuksen sektorilla Heineken ei ole koskaan korottanut hintojaan rikkomisen ajanjaksona ja että hotelli- ja ravintolasektorilla markkinat ovat rakenteeltaan niin monimutkaiset, että todellisen sopimuksen tekeminen, ja sitä suuremmalla syyllä sen soveltaminen, oli mahdotonta.

406 Ne nojautuvat tältä osin taloudellisiin kertomuksiin, jotka ovat kanteen liitteenä, ja joista ilmenee erityisesti, että kantajien hintoja ei korotettu kotikulutuksen sektorilla rikkomisen ajanjaksona, että kyseiselle sektorille oli ominaista panimoiden välinen kilpailu, huomattava liikkuvuus markkinaosuuksissa, asiakkaiden vahva ostovoima ja ostohyvitysten määrän kasvu, ja että kantajat eivät korottaneet hintoja hotelli- ja ravintolasektorilla vuosina 1996 ja 1997, kokonaiskorotukset olivat tällä sektorilla rikkomisen ajanjaksona lisäksi alhaisempia kuin keskimääräiset hinnankorotukset pitkällä aikavälillä, ja markkinoiden rakenne johti kilpailuun hotelli- ja ravintolasektorin uusista ja ”vapautuneista” liiketiloista ja markkinaosuuksissa oli huomattavaa liikkuvuutta panimoiden välillä.

407 Lisäksi ne moittivat komissiota siitä, ettei se tutkinut hintoja koskevia oikeita tietoja eikä varsinkaan arvioinut sitä, ettei mikään yrityksistä erikseen tarkasteltuna soveltanut sopimuksia.

408 Komissio kiistää katsoneensa riidanalaisessa päätöksessä, että kyseinen kartelli olisi johtanut tosiasiallisiin hinnankorotuksiin. Se katsoo, että koska kantajien on osoitettu osallistuneen hintojen yhteensovittamiseen, tämä riittää niiden esittämän väitteen hylkäämiseksi, jonka mukaan kyseisiä järjestelyjä ei sovellettu.

409 On todettava, että tätä komission väitettä ei voida hyväksyä. Vaikka pelkästään se, että yritys ei noudata lainvastaista järjestelyä, ei ole omiaan poistamaan sen vastuuta, kyseessä on kuitenkin olosuhde, joka on otettava huomioon lieventävänä olosuhteena sakon määrän määrittämisessä.

410 Nyt käsiteltävässä tapauksessa on kuitenkin katsottava, että kuten riidanalaisen päätöksen 349–354 perustelukappaleesta ilmenee ja kuten edellä on todettu viidennen ja kuudennen kanneperusteen tutkimisen yhteydessä, kyseinen rikkominen muodostui monimutkaisesta kartellista, joka toteutettiin sopimuksilla ja yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla, jotka olivat osa kartellin yhteistä suunnitelmaa, jota sovellettiin pitkän ajanjakson aikana ja jonka tarkoituksena oli olemassa olevien olosuhteiden säilyttäminen ja kilpailun minimointi. Sen osallistujat olivat sovittaneet yhteen oluen hintoja ja hinnankorotuksia Alankomaissa erityisesti hotelli- ja ravintolasektorin segmentillä sekä rajoittaneet alennuksia kotikulutuksen segmentillä ja jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen hintoja. Kartelliin on kuulunut myös asiakaskunnan jakamisen yhteensovittamista sekä hotelli- ja ravintolasektorin segmentillä että jakelijan tuotemerkillä myytävän oluen osalta kotikulutuksen segmentillä. Osallistujat ovat vahvistaneet asemiaan asiakkaisiinsa nähden – eli kotikulutuksen segmentillä marketteihin ja hotelli- ja ravintolasektorin yrityksiin nähden – säännöllisillä ja läheisillä

keskusteluilla ja neuvottelemalla kaikista kilpailun parametrien kannalta arkaluonteisista asioista voidakseen korottaa hintoja tai ainakin saavuttaakseen hintojen vakauden ja rajoittaakseen lukumääräisesti tilanteita, joissa asiakas vaihtaa panimoa kotikulutuksen segmentillä, ja näiden tilanteiden vaikutuksia.

411 Kun otetaan huomioon tämän yleisen suunnitelman olemassaolo, jota ilmentävät salaisesti pidetyt kokoukset ja tahallisuus merkittävän pitkän ajanjakson aikana, kantajien esittämät seikat, joilla pyritään lähinnä osoittamaan, ettei hintoja tosiasiallisesti korotettu, eivät riitä osoittamaan, että ne olisivat pidättäytyneet kyseisten järjestelyjen kokonaisuuden soveltamisesta tai että ne ainakin olisivat selvästi ja huomattavasti rikkoneet niiden soveltamiseen liittyviä velvollisuuksia siten, että koko kartellin toiminta häiriintyi.

412 Kilpailua kyseisillä sektoreilla koskevien väitettyjen seikkojen, jotka perustuvat kanteen liitteenä oleviin taloudellisiin lausuntoihin, eli liikkuvuuden markkinaosuuksissa, ostohyvitysten määrän kasvun ja hotelli- ja ravintolasektorin markkinoiden rakenteelle ominaisten erityisten olosuhteiden eli pitkäkestoisten sopimusten olemassaolon osalta on todettava, että vaikka nämä seikat olisi näytetty toteen, ne eivät ole konkreettisia todisteita kilpailusta, joka olisi omiaan häiritsemään edellä 410 kohdassa kuvattujen salaisten järjestelyjen toimintaa, ja etteivät ne siten ole sellaisenaan ristiriidassa kyseisen kartellin toteuttamisen kanssa.

413 Lopuksi siltä osin kuin kantajat viittaavat tiettyihin seikkoihin, jotka liittyvät kyseisten sopimusten noudattamatta jättämiseen ja jotka esitetään tiettyjen InBevin johtajien lausunnoissa, on riittävää todeta, että nämä seikat ovat pelkkiä väitteitä, jotka eivät riitä sellaisenaan osoittamaan, ettei kartellia ole pantu täytäntöön tai että sen toimintaa on häiritty.

414 Näiden seikkojen perusteella on tarpeen todeta, että kantajat eivät ole osoittaneet sellaisten olosuhteiden olemassaoloa, joilla voitaisiin perustella kyseisten salaisten järjestelyjen toteuttamatta jättämiseen perustuvan lieventävän olosuhteen hyväksi lukemista.

415 Näin ollen yhdeksäs kanneperuste on hylättävä.

Kymmenes kanneperuste, joka koskee hallinnollisen menettelyn pitkittymisen vaikutusta sakon määrään

Asianosaisten lausumat

416 Kantajat väittävät, että hallinnollisen menettelyn pitkittymisen takia sakon määrä vahvistettiin korkeammaksi, mikä johtui välittömästi siitä, että komissio oli korottanut määräämiensä sakkojen tasoa aikaisempaan verrattuna. Ne huomauttavat erityisesti, että jos päätös olisi tehty kohtuullisessa ajassa, sakon määrä olisi ollut alhaisempi.

417 Komissio kiistää kantajien väitteet.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

418 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan se, että komissio on aikaisemmin soveltanut tietyntasoisia sakkoja tietynlaisiin rikkomisiin, ei voi merkitä sitä, etteikö se voisi nostaa tätä sakkojen tasoa asetuksessa N:o 1/2003 ilmoitetuissa rajoissa, jos tämä on

tarpeen kilpailupolitiikan toteuttamiseksi, vaan kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää päinvastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi (edellä 367 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta ja edellä 314 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 169 kohta).

419 Kun otetaan huomioon tämä oikeuskäytäntö, kantaja ei voi perustellusti väittää, että sille määrätty seuraamus olisi ollut vähäisempi, jos komissio olisi päättänyt hallinnollisen menettelyn aikaisemmin, koska se on korottanut seuraamusten yleistasoa hallinnollisen menettelyn aikana (ks. vastaavasti asia T-52/03, Knauf Gips v. komissio, tuomio 8.7.2008, 486 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

420 Näiden seikkojen perusteella sen, että hallinnollinen menettely kesti kohtuuttoman kauan, ei voida katsoa vaikuttaneen riidanalaisen päätöksen sisältöön pelkästään siitä syystä, että komissio korotti tänä aikana sakkojen tasoa.

421 Näin ollen on niin, että vaikka komissio myönsi nyt käsiteltävässä asiassa istunnossa, että se oli korottanut sakkojen yleistasoa vuoteen 2005 mennessä eli kyseessä olevan hallinnollisen menettelyn aikana, tätä seikkaa ei voida ottaa huomioon arvioitaessa kohtuullisen käsittelyajan periaatteen loukkaamisen vaikutusta riidanalaisen päätöksen sisältöön.

422 Kymmenettä kanneperustetta ei näin ollen voida hyväksyä.

Yhdestoista kanneperuste, joka koskee sakon määrän alentamista hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman keston perusteella

Asianosaisten lausumat

423 Kantajat väittävät, että komission hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman pitkittymisen vuoksi myöntämä sakon alennus, 100 000 euroa, oli liian alhainen kantajille määrätyn sakon määrään nähden.

424 Komissio ilmoittaa käyttäneensä mahdollisuutta myöntää alennus sakon määrään omasta aloitteestaan, mikä on yksi sen oikeuksista ja miltä osin sillä on laaja harkintavalta. Kantajat eivät ole esittäneet mitään väitteitä lisäalennuksen perustelemiseksi.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

425 On todettava, että tietyt menettelylliset säännönvastaisuudet voivat oikeuttaa sakon alentamisen, vaikka päätöstä ei voida kumota niiden perusteella (ks. vastaavasti edellä 48 kohdassa mainittu asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 26–48 kohta ja edellä 245 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 436–438 kohta).

426 Kohtuullista pidempi käsittelyaika voi olla perusteena komission päätökselle alentaa sakon määrää kohtuusharkintaa noudattaen, sillä tällaisen alennuksen myöntäminen kuuluu sen harkintavallan käyttöön (ks. vastaavasti edellä 286 kohdassa mainittu asia Technische Unie v. komissio, tuomion 202–204 kohta).

427 Komissio päätti nyt käsiteltävässä asiassa myöntää kantajille alennuksen sakon määrään hallinnollisen menettelyn ”kohtuuttoman” pitkän keston vuoksi (riidanalaisen päätöksen 498 ja 499 perustelukappale).

428 Se, että komissio on käyttänyt tätä oikeuttaan, ei estä unionin yleistä tuomioistuinta alentamasta sakon määrää edelleen täyttä harkintavaltaansa käyttäessään.

429 On kuitenkin katsottava, että komission myöntämässä 100 000 euron kiinteämääräisessä alennuksessa ei ole millään tavalla huomioitu kantajille nyt käsiteltävässä asiassa määrätyn sakon määrää, joka oli ennen tätä alennusta 219 375 000 euroa, eikä se näin ollen ole sellainen sakon määrän alennus, jolla voitaisiin riittävällä tavalla korvata hallinnollisen menettelyn kohtuullisen keston ylittymisestä aiheutunut loukkaaminen.

430 Kantajat väittävät tältä osin perustellusti, ettei komissio ole ottanut riittävällä tavalla huomioon kohtuullisen käsittelyajan periaatteen loukkaamisesta aiheutuvia seurauksia sakon määrää alentaessaan.

431 Sakon alentamisen asianmukaisen tason osalta on kuitenkin hylättävä kantajien väite, joka esitettiin ensimmäisen kerran vastauskirjelmässä ja jonka mukaan silloin, kun kohtuullisen käsittelyajan periaatteen loukkaamisesta aiheutuu EY 288 artiklan

toisessa kohdassa tarkoitettua vahinkoa, vahingon määrä on otettava huomioon sakon määrää alennettaessa.

432 Nyt käsiteltävässä asiassa sakon alentamisella pyritään nimittäin korvaamaan kohtuullisen käsittelyajan periaatteen loukkaaminen ja se on näin ollen asetettava asianmukaiselle tasolle kantajille määrätyn sakon määrään nähden. Toisin kuin kantajat väittävät, tämä alennus perustuu kuitenkin kohtuusharkintaan eikä EY 288 artiklan toisessa kohdassa tarkoitetun unionin sopimussuhteen ulkopuolisen vastuun syntymiselle asettuja edellytyksiä tarvitse tutkia ennen sen myöntämistä.

433 Koska näin ollen kantajat eivät ole kannekirjelmässään tai edes vastauskirjelmässään esittäneet vahingonkorvausvaatimuksia, ei ole tarpeen lausua niiden esittämästä väitteestä, joka koskee väitetyn vahingon määrää ja jolla vedotaan hypoteettiseen arvioon sen sakon määrästä, joka niille olisi määrätty, jos komissio olisi päättänyt menettelyn kohtuullisessa ajassa, eikä niiden esittämästä väitteestä, joka koskee syy-yhteyden olemassaoloa kohtuullisen käsittelyajan periaatteen loukkaamisen ja kyseisen vahingon välillä.

434 Kun otetaan huomioon nyt käsiteltävän asian olosuhteet, unionin yleinen tuomioistuin katsoo käyttäen täyttä harkintavaltaa, että kyseistä alennusta olisi nostettava 5 prosenttiin sakon määrästä, jotta kantajille voitaisiin antaa kohtuullinen hyvitys menettelyn pitkittymisen johdosta.

Johtopäätös sakosta

435 Kantajien esittämien kanneperusteiden tutkimisen jälkeen ja unionin yleisen tuomioistuimen käytettyä täyttä harkintavaltaa on tarpeen muuttaa kantajille yhteisvastuullisesti määrätyn sakon määrää yhtäältä siten, että laskentapohjaksi vahvistetaan 61 750 000 euroa 65 000 000 euron sijasta sen johdosta, että riidanalaisen päätöksen

1 artikla kumotaan siltä osin kuin siinä vahvistetaan kilpailusääntöjen rikkomisen osatekijä, joka koskee yksittäisille asiakkaille Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen kuin hintojen ajoittaista yhteensovittamista (ks. edellä 201 ja 202 kohta), ja toisaalta siten, että menettelyn kohtuullisen keston ylittymisen vuoksi tehtyä alennusta korotetaan 100 000 eurosta 5 prosenttiin sakon lopullisesta määrästä (ks. edellä 434 kohta).

436 Näiden muutosten johdosta sakon määrä lasketaan siten, että muutettu sakon laskentapohja kerrotaan 2,5:lla varoittavan vaikutuksen vuoksi, minkä jälkeen tätä laskentapohjaa korotetaan rikkomisen keston perusteella 35 prosenttia ja tätä määrää alennetaan menettelyn kohtuullisen keston ylittymisen perusteella 5 prosenttia. Kantajille yhteisvastuullisesti määrätyn sakon määräksi vahvistetaan näin ollen 197 985 937,5 euroa.

Oikeudenkäyntikulut

437 Unionin yleinen tuomioistuin voi työjärjestyksensä 87 artiklan 3 kohdan nojalla määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi.

438 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajien vaatimukset on katsottu osittain perustelluiksi, joten unionin yleinen tuomioistuin katsoo, että asian olosuhteet otetaan asianmukaisesti huomioon, kun määrätään, että kantajat vastaavat kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan ja ne velvoitetaan korvaamaan kaksi kolmannesta komission oikeudenkäyntikuluista, ja että viimeksi mainittu vastaa yhdestä kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan ja velvoitetaan korvaamaan yksi kolmannes kantajien oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (laajennettu kuudes jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) [EY] 81 artiklan soveltamista koskevasta menettelystä (asia COMP/B/37.766 – Alankomaiden olutmarkkinat) 18.4.2007 tehdyn komission päätöksen K(2007) 1697 1 artikla kumotaan siltä osin kuin Euroopan komissio totesi siinä, että Heineken NV ja Heineken Nederland BV olivat osallistuneet rikkomiseen, joka koski yksittäisille asiakkaille Alankomaiden hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen kuin hintojen ajoittaista yhteensovittamista.

2) Heinekenille ja Heineken Nederlandille päätöksen K(2007) 1697 3 artiklan a kohdassa yhteisvastuullisesti määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 197 985 937,5 euroa.

3) Kanne hylätään muilta osin.

4) Heineken ja Heineken Nederland vastaavat kahdesta kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan kaksi kolmannesta komission oikeudenkäyntikuluista.

5) Komissio vastaa yhdestä kolmanneksesta omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yksi kolmannes kantajien oikeudenkäyntikuluista.

Vadapalas Dittrich Truchot

Julistettiin Luxemburgissa 16 päivänä kesäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Tosiseikat ..... II - 3376

Hallinnollinen menettely ..... II - 3377

Riidanalainen päätös ..... II - 3379

Kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen ..... II - 3379

Kantajille määrätty sakko ..... II - 3381

Menettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 3383

Oikeudellinen arviointi ..... II - 3384

Viides ja kuudes kanneperuste, joiden mukaan kilpailusääntöjen rikkomisesta ei ole riittäviä todisteita ja EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetut sopimukset ja/tai yhdenmukaiset menettelytavat puuttuvat ..... II - 3385

Asianosaisten lausumat ..... II - 3385

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3387

– InBevin lausunto ..... II - 3391

– Muut todisteet ..... II - 3402

– A-tuotemerkeissä ei hintaan liittyvää huolta Hein ..... II - 3428

– Tosiseikat, jotka koskevat yksittäisille asiakkaille hotelli- ja ravintolasektorilla tarjottujen muiden kaupan ehtojen ajoittaisen yhteensovittamisen toteamista ..... II - 3434

– Väitetty oikeudellinen virhe ja tosiseikkojen väitetysti virheellinen luonnehdinta ..... II - 3436

– Johtopäätös ..... II - 3442

Seitsemäs kanneperuste, joka koskee rikkomisen kestoa ..... II - 3443

Asianosaisten lausumat ..... II - 3443

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3444

– Rikkomisen alkamisajankohdan määrittäminen ..... II - 3445

– Rikkomisen päättymisajankohdan määrittäminen ..... II - 3448

Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista ja asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan rikkomista, kun kantajien ei ole annettu tutustua muiden asianomaisten yritysten väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin ..... II - 3450

Asianosaisten lausumat ..... II - 3450

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3451

Toinen kanneperuste, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen, huolellisuusvelvollisuuden ja kontradiktorisen periaatteen loukkaamista, koska tutkimusta ei ole väitetysti suoritettu huolellisesti ja puolueettomasti ..... II - 3458

Asianosaisten lausumat ..... II - 3458

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3459

Kolmas kanneperuste, joka koskee syyttömyysolettaman loukkaamista ..... II - 3460

Asianosaisten lausumat ..... II - 3460

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3461

Neljäs kanneperuste, joka koskee kohtuullisen käsittelyajan noudattamatta jättämistä .. II - 3462

Asianosaisten lausumat ..... II - 3462

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3463

– Hallinnollisen menettelyn kesto ..... II - 3464

– Hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman keston vaikutus riidanalaisen päätöksen laillisuuteen ..... II - 3465

Kahdeksas kanneperuste, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 3 kohdan ja suuntaviivojen rikkomista sekä yhdenvertaisen kohtelun ja oikeusvarmuuden periaatteen, suhteellisuusperiaatteen ja kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyömistä sakon määrän määrittämisen yhteydessä ..... II - 3468

Asianosaisten lausumat ..... II - 3468

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3469

– Ensimmäinen osa, joka koskee rikkomisen vakavuuden arviointia ..... II - 3470

– Kanneperusteen toinen osa, joka koskee sakon laskentapohjan määrittämistä ja erilaisen kohtelun soveltamista ..... II - 3477

– Kanneperusteen kolmas osa, joka koskee laskentapohjan korottamista, jotta sakko olisi varoittava ..... II - 3482

– Kanneperusteen neljäs osa, joka koskee korotusta rikkomisen keston perusteella ..... II - 3485

– Oikeusvarmuuden periaatteen rikkomista koskeva väite ..... II - 3486

Yhdeksäs kanneperuste, joka koskee lieventävien olosuhteiden jättämistä huomioon ottamatta ..... II - 3488

Asianosaisten lausumat ..... II - 3488

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3489

Kymmenes kanneperuste, joka koskee hallinnollisen menettelyn pitkittymisen vaikutusta sakon määrään ..... II - 3495

Asianosaisten lausumat ..... II - 3495

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3495

Yhdestoista kanneperuste, joka koskee sakon määrän alentamista hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman keston perusteella ..... II - 3497

Asianosaisten lausumat ..... II - 3497

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 3497

Johtopäätös sakosta ..... II - 3499

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 3500